

עֵתֶר | י

שמיטה | תשרי תשע"ה

עורכים: אבישר וסיון הר-שפי

מיסודו של מבוע

מקימו ועורכו הראשון

יעקב אבן-חן ז"ל

כתב העת יצא לאור
בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ולאמנות

עיצוב גרפי: מיכל קוטנר
עריכה לשונית וניקוד: יעל אופק-שמוש
אמן מלווה: יונתן אופק
תמונת שער: 'עולה', שמן ועלי זהב על בד, 70X50, 2011

©
כל הזכויות שמורות

עתר
יוצא לאור על ידי עמותת מבווע
תשרי תשע"ה

כתובת המערכת: atar670@gmail.com

הפקה:
הוצאת מכללת הרצוג - תבונות
המכללה האקדמית הרצוג
אלון שבות 9043300
טל' 02-9937333
פקס' 02-9932796
דוא"ל: tvunot@herzog.ac.il

ISSN 0541-5829

סדר הדברים

5		בשער הגיליון
	(בלילה בלילה)	שפי רונצוויג
7	גלויות	
	לאכול את הלחם מבפנים	מוריה אשכנזי-רוזנבלום
8	היום עץ	
9	ידיים של אור	
11	פתיל תכלת	
12	שלושה שירים	בכל סרלואי
15	מחשיך	אבישר הר-שפי
16	עברים	
17	רבה אמונתך (סיפור)	אברהם יונה
23	ויותר	תמר שכטר
24	(כשלחשת שכל שבר)	
25	(שקט בתוך שקט)	דוד סנה
27	שקטה ביום עברה	שרה אסייג
28	ירושלמית	דעה גלעדי
29	עצמות	
30	בבת	
31	In camera	צחי כהן
32	(מה הן שנות חושך)	נחום אבניאל
33	שאני מעפר	
34	(ספר התורה ישן בארון)	
36	(בפינה נסתרת)	רות גלעד
	העצים	
37	(כמו בתוך בוסתן רוגע)	
	על מרחק שהוא קרבה ועל קרבה	צבי כרמלי
38	שאינה אלא מרחק (מאמר)	
46	למה לכתוב שירה	יעקב עזריאל
47	(עורב הוא הציפור הכי יפה בעולם)	יובל גלעד
49	בדידות	שלמה שוק
51	(מא מאמי אמא)	חני מייטליס
52	מעבר לים השחור	
53	ריק	

54	ניקיון	
55	הפקר (סיפור)	יהודה גובר
67	(השלמתי מניין למתים)	יוסי סוויד
68	(ראיתי פרח מתורגם לשבעים לשונות)	
69	(כל ברוא אל נושא)	
70	ויחבש את חמורו (סיפור)	- • -
72	ימים פרועים (סיפור)	ערן דגני
80	(כבר שבע שנים)	רוני אלדד - שאשא
	יצירה	
81	(אתה יודע צריך לדעת לאהוב אותי)	
82	(שני בתים מאתנו)	
84	(יצחק ורבקה צועקים זה אל זה)	אילה אברהמי
85	(אני קוראת אתה)	
86	(החזאי -)	
87	תריץ רעין	סיון הר - שפי
89	הנני	
90	שלושה	יהודה ליבס
91	רוחין ונפשין	אסתר קמרון
92	אלוהי יצחק	דבורה זגורי - רזיאל
93	תוהו ובוהו	יהודה גובר
95	כל התחלה היא סוף	
97	בלי תוספות (סיפור)	שפי רוזנצוויג
106	קבצנית	נעמה שקד
107		אודות האמנות המלווה

עבודות:

10	זמן דק	מוריה אשכנזי - רוזנבלום
22	בלבן	שולמית עציון
26	נוצות	שולמית עציון
35	מלים	מוריה אשכנזי - רוזנבלום
45	אייל לבן	שולמית עציון
50	עובר	שולמית עציון
59	קו אפס	מוריה אשכנזי - רוזנבלום
83	קן ציפור	מוריה אשכנזי - רוזנבלום
105	אישי	שולמית עציון

בשער

כל פעם שהלב דופק דפיקה רוחנית באמת, כל פעם שרעיון חדש ואצילי נולד, הרינו מקשיבים קול מלאך ד' דופק, נוקש על דלתי נשמתנו, מבקש שנפתח לו את פתחנו למען יופיע אלינו בכליל הדרו. וכל מה שנפגשהו ברוח יותר משוחררה, בלב יותר טהור, ברגש יותר איתן ונערץ, בחשק יותר פנימי ורציני לאהבת היותר נשגב, היותר מכובד ומרומם, ככה המון נשמות מאוצלות אלינו יופיעו, ויזריחו בנגהן את חשכתנו... אין אנו צריכים כלל להיות כבולים בכבלים החברתיים, שהם מחנקים את הרוח העליונה החפשית, שהם מחללים את הקודש הבא מעולם העליון, מעלמא דחירו, אשר שם דרור נתן לשרעפים, חירות מוחלטה לשאיפה, חופש גמור לנטיית הרצון וליצירה. וכגודל החופש כן תגדל הקדושה, כה יתרוממו החיים. ואני בד' אעלוזה, אגילה באלהי ישעי.

(הראי"ה קוק, שמונה קבצים, קובץ ג, שלט)

החירות המוחלטת, מהווה בדבריו אלו של הראי"ה את צלם האלוהים שבאדם ואת התנאי שבלעדיו אין אפשרות לפתוח את שערינו לדפיקתה של הרוח העליונה.

"כאשר שחררתי את דג הזהב / צחק הים / ואמץ אותי / אל לבו החפשי / אל לבו הזורם" – כותבת זלדה; ובשיר אחר: "הלא קרקע הים / מרכבה לאלוהים". להיות בלבו החופשי והזורם של הים זה להיות "מרכבה לאלוהים", וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי.

בשמיטה וביובל קיימת תנועה עמוקה של חירות: "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ" (ויקרא כה, כד). יש בהם שחרור מן הכבלים החברתיים, מן ההיררכיות הרגילות, מסדרי החברה והחוקים המוסכמים, מן הצורך לעבוד ולסחור. העשיר והעני, האדם והבהמה שווים באכילתם את שבת הארץ. שחרור זה נותן מקום להופעתה של הרוח העליונה והחופשית – "קודש תהיה לכם" (שם שם, יב).

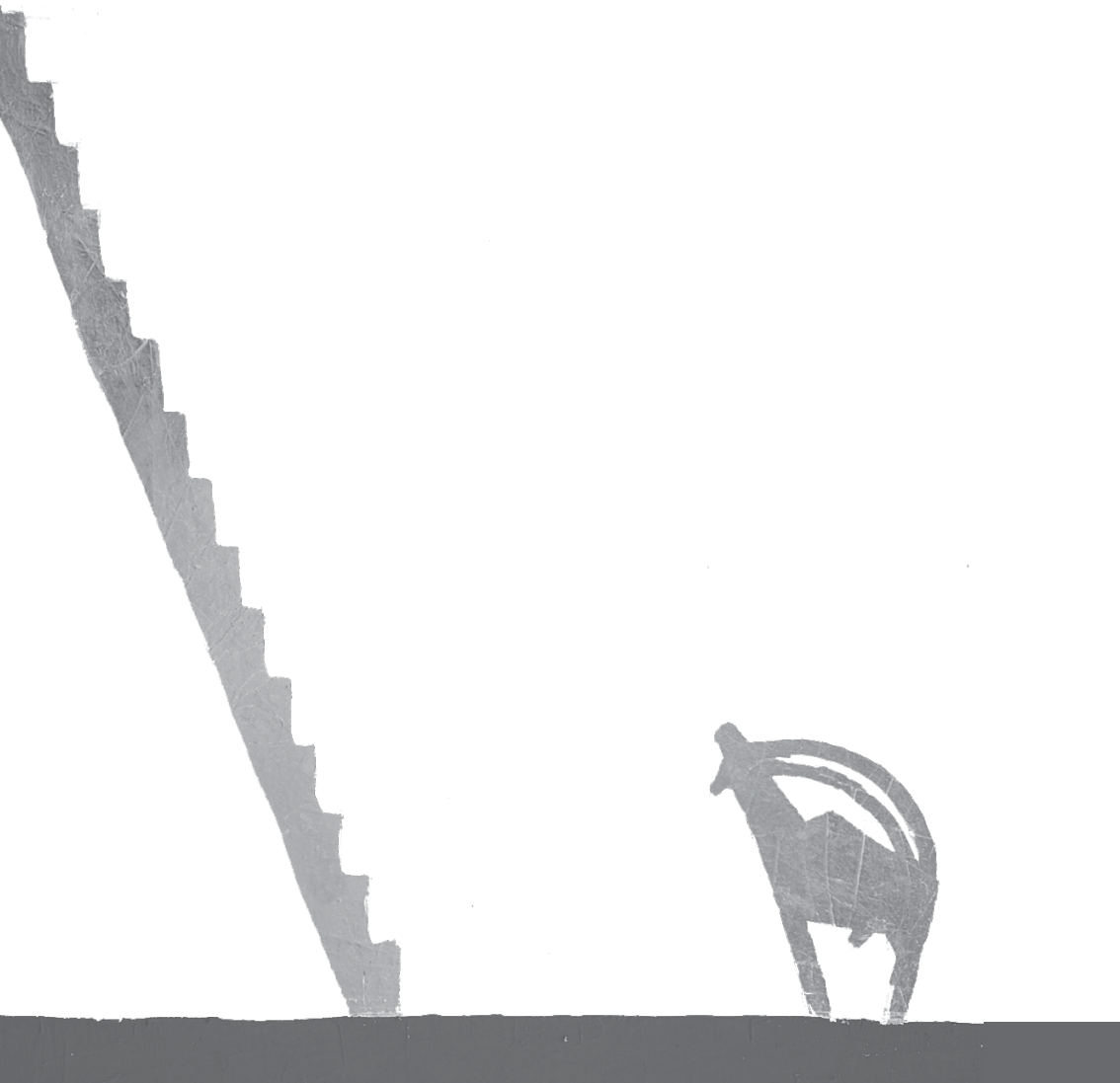
ואולי לא במקרה אנו חוגגים את גליונו העשירי של "עתר" יחד עם השמיטה. בימים שנביאים אינם בחוצותינו, היצירה היא הנותנת ביטוי לדפיקות הרוחניות של הלב, לרעיונות החדשים והאציליים הנולדים בנו. בכל פעם שמשוהו כזה מתרחש, אנו שומעים על-פי

דבריו של הראי"ה "קול מלאך ה' דופק, נוקש על דלתי נשמותינו ומבקש שנפתח לו"; וכדי לשמוע אותו במלואו, ולא לצמצמו בסדר של החוקים המורגלים או של התכליתיות המעשית, אנו צריכים לסגל לעצמנו מתכונותיה של השמיטה – וכך לתת לו את האפשרות לפרוש מלוא כנפים, ואולי אף לשאתנו עמו. גיליון י', כקודמיו, מביא לפתחנו אוסף מגוון מפעיונות לבם של השותפים בו, ועתה הם דופקים על דלתנו ומבקשים שנפתח להם עם הקשב העמוק של השמיטה.

בברכה,

אבישר וסיון הר-שפי

האור הדלוק בשורשים

דבורה זגורי-רזיאל | שמיתתי שלמה לפניך

אחת לשבע שנים אני עושה שמטה
קושרת טוב טוב וקופצת.
קצות שערוטי טובלות בפחד הצהוב
ואני
עולה
רחוצה
היה טוב, אני אומרת.
אחת לזמן האדמה שומטת אותי
פוערת את פיה בבגידה מצלצלת,
עיר ומבצר שבניתי על קו השפתיים של לוחות טקטוניים
נופלים אל הרוח

יורם ניסינוביץ'

וְצִדִּיק לְהִבִּין אֶת הַשְּׂבִלָּה
לְהִבִּין מֵאַרְי הַשּׁוֹאֵג
אֵיךְ הִיא מְקַשֶּׁרֶת בְּשִׁירָה עֲלֵאָה
עַל פִּי הָאָמֹר בְּכֹנֹת
דְּיוֹקָן הַשֶּׁר לְמַעַלָּה בּוֹקֵעַ
אֲוִירִין קִדִּישִׁין
וְהוּא שֶׁרֶשׁ הַשְּׂמִטָּה

וְעֵתָה צִדִּיק לְהִבִּין אֵיךְ הוּא
שׁוֹמֵט יָדוֹ
וְנִכְתָּב מֵאֲלֵיו
וְנַעֲשֶׂה שְׂבִלָּה אַחַת מְלֵאָה
וְהִנֵּה הִיא מִתְּלַקַּחַת

(תְּקוּנֵי הַשְּׂבִלָּה תַּנְיָנָא)

ילי שגור | נעילה

א.

יבוא קול המים הפוקדים את האדמה
 לרפא את ילדותנו.
 יבואו פרפרי-האזן הרבים
 לגדל את שווי המשקל
 תבוא טפת המים בקצה הגבעול
 לשמט את התבונה אל הפרא.

אבוא אני בשעה שאין לי דין וחשבון
 וכל פתולי נחים
 לזכר את הצמר שנארג לחוטים
 את החוטים שנרקמים לדגמאות
 את הצעיף הרקוע שעוטף לפנות ערב
 צמרמרת בצואר העולם.

ב.

בעת נחות הדלתות מזעפן
 ידיות נפשי רכות ונעתרות לי, ושום חריקה
 אינה סימן לבאות או
 למה שהיה ראוי שיתרחש הפוך.
 אני פה,
 ושכבה אחת מאבקת שלי
 נושרת לאט אל היער.

ג.

אשה יוצאת וקוראת
 אל כל סעיפיה לשוב
 ודגלי בניעה מרחפים בלבן מעל כמיהותיה.
 בעת אפשר לזהות
 אתה דמה הנוסע פנימה
 ולבה הנושם מגזע העץ
 את האור הדלוק בשרשיו.

'צל עץ וירח', אקריליק על בד, 90X90, 2013.

יוסי גמליאל

*

אָדָם עוֹמֵד
כְּמוֹ קוֹ שְׁחָר זְעִיר
עַל סִפָּה שֶׁל מְצוּלָה
דוֹרֵךְ עַל בְּמַתֵּי יָם
אֵיךְ יַעֲלֶה אֶת
קוֹ הָאֶפֶק הַנִּמְתָּח
אוֹלֵי יְנוּפֵף
בְּכַנְפֵי שְׁחָר
אוֹלֵי יִשְׁלִיךְ עֲצָמוֹ
כְּמוֹ אֶבֶן בְּמַיִם
עוֹיִם יִכְנֹס
בְּנִבְכֵי יָם
יָשִׁים כְּמַרְקָחָה
מְצוּלָה

מְסִתּוֹרֵין כָּחַל מְרַחֵשׁ
נְהַמַּת יָם
מְלַטְפֵת אָדָם שְׁחָר
שֶׁהוּא קוֹ
עוֹמֵד עַל סִפּוֹ
מְבַקֵּשׁ
לְהֵאִיר בְּיָם דְּרֵךְ
מְדַמָּה לְשִׁמְעַע קוֹל:
בְּיָם דְּרֵכֶךְ
וּשְׁבִילֶךְ בְּמַיִם רַבִּים
וְעַקְבוֹתֶיךָ
לֹא נִדְעוּ

זה מה יש

למה שיש
 הפשוט
 יש פנים יפות וסבר
 נעים. פיו ולבו שוים, כי
 לבו לא רץ ופיו לא
 נפער כחלל.

למה שיש הפשוט
 יש ריח של עשב
 דשא המנח באור חמים של
 ערב. ריחו כיין לבנון
 מבשם, כי שלותו
 ישרה ונוכחותו הוה.

אני שעכשו רוקם
 ידידות קיץ רכה עם
 מה שיש הפשוט.
 אולי יום אחד
 נחולל בכרמים ירקים
 בכלי לבן
 כדי
 שלא לביש.
 אולי יום אחד
 ישקני מנשיקות פיהו ולבו
 השוים באור של
 ערב קיץ חמים.
 אולי יום אחד יהיה
 מה שיש
 פשוט

רות גלעד

*

בְּמִרְחֵבֵי הַדְּוִמָּה
כְּמוֹ בְּשָׂדֵה לָבֶן,
הַכֹּאֵב הִיָּה רַק צֵל שֶׁל
זְכָרוֹן,
שֶׁל פְּרֻדָּה,
וּכְמִי שְׁלוֹמֶדֶת לְהַכִּיר אֶת הַמּוֹת,
אוֹ אֶת אֱלֹהִים,
יְדַעְתִּי שֶׁהִגִּיעָה הָעֵת לְוַתֵּר,
שֶׁעָלִי לְשִׂאת עִתָּה אֶת עֵינַי
לְהָרִים וְלַשָּׁמַיִם,
וּמִשָּׁם,
בְּצֵל הַשֶּׁקֶט,
לְהַבִּיט בְּעֵצְמִי
וּבְכֹל מַה שֶׁהָיָה
וְאָבֵד.

*

מַאֲיִזָּה שָׁדָה
 נֶעְקְרוּ הָעֵצִים הָאֵלֶּה
 שֶׁנִּטְעוּ בְּרַחֲבָה שְׁמוּל הַסּוּפְרִמְרִקָּט,
 עֵצִים מְסִידִים לְבָן
 שֶׁעֲנִפֵּיהֶם נִגְדְמוּ,
 פֶּה וְשֵׁם נִרְאִית תִּפְרַחַת עֲלִים
 כְּמוֹ נוֹצוֹת הַמְּבַצְבְּצוֹת
 מִקֵּץ צְפוּרִים נִסְתָּר.
 מַאֲיִן הַזִּקָּה שֶׁאֲנִי חֹשֶׁה
 לְנִכְרֵיִם הָאֵלֶּה
 שֶׁנִּקְלְעוּ לְמַכְלַאת הַרַחֲבָה,
 נוֹגְעַת
 בְּעֲנַף גָּדוֹם,
 אֲנִי מִזְהָה בְּתוֹכִי אֶת הַכָּאֵב
 שֶׁל מִי שִׁיאֲלֶךְ עֲנִפִּי
 לְהִשְׁבִּיעַ רְצוֹן,
 לְקַד קִדְדָה לְכֹל עֶבֶר,
 לְהַפִּיק מִלְשָׁדוֹ
 חִיּוּכֵי עֲלִים

עמיר עקיבא סגל | השבר

העננן שהדברים הגדולים
לא זזים יותר. שימו לב לשבר
הסורי-אפריקני ואיך הוא לא
זז יותר. או שאין קברים חדשים
שיש טעם למות עליהם. לא
שנאמר כאן משהו חדש.
כי אין חדש יותר. אפלו
לומר שאלו אותן המלחמות
כבר אמרו ואמרו שוב. אלו
גם לא מלחמות. כל היש
הזה. איך אפשר לקחת אותנו
ברצינות כשיש לנו את כל
היש הזה? השבר. השבר.
אין כאן שבר. סתם קוראים
לזה שבר. כדאי להפסיק
להתרגש. דברים גדולים
לא זזים כאן יותר. שום
דבר לא זז יותר.

יוסי סוויד

*

חַיֵּב לְבָרָא אֵיזָה אֱלֹהִים שְׂיוּצִיא אוֹתָנוּ מִכָּאן
 אָמַר מֹשֶׁה לְעַצְמוֹ בְּדַרְךָ לְהוֹצִיא אֶת יְלָדָיו מִהַגָּן
 חַיֵּב לְבָרָא אֵיזָה מֹשֶׁה שְׂיוּצִיא אוֹתִי לְאוֹר
 חָשַׁב אֱלֹהִים לְעַצְמוֹ תוֹךְ כְּדֵי שְׂסוּפֵר אֶת הַזְּמַן לְאַחֹר
 חִיבַת לְעֹזֵר לְשָׁנֵי הַחֲבֵרָה הָאֵלֶּה לְהַפְגֵּשׁ
 לְחֹשֶׁה לְעַצְמָה הַתּוֹרָה עוֹד כְּשֶׁהִיְתָה עֲשׂוּיָה רַק אֵשׁ.

*

קָרָאתִי כְּמַעַט אֶת כָּל מַה שְּׁלֵא הָיִיתִי צָרִיךְ לְקֹרֵא
 הַקְּדָשְׁתִּי אֶת זְמַנִּי לְדַבְרִים הַשּׁוֹלִיִּים בְּיוֹתֵר
 הַתְּפַלְלֹתַי עַל הַמוֹכֵן מֵאֵלָיו
 עֲכָשׁוּ אֲנִי מוֹכֵן לְהַכְשֵׁל בְּגָדוֹל
 כְּנֹרוֹת בְּבִקְשָׁה

חנן כהן | אני בורא אלוהים בכל לילה

אני בורא אלוהים בכל לילה.
אל רך וחנון
להרגיעני בחלומותי.

ובכל בקר אני רוצחו בחטף.
שתי דקירות מדקרות
למות מהיר
חסר יסורים.

בחצי הלילה הוא שוב ממתין סבלני.
רוך עדין
אב ואח
רב חסד ואמת
אני נמס תחת כנפיו.

כשאמות יבנה לו ממלכת נצח בממשותי הריקה.

יופי

כי אִיךְ אֶפְשֶׁר לְהִתְנַגֵּד לַיְפִי הַזֶּה
 וְהָרִי הַיְפִי הָעֵרֶם עֲצָמוּ מוֹלִיד מֵתוֹכוֹ אֱלֹהִים
 וּבְיוֹם חֶרֶף קִיְצֵי שְׁכֻזָּה
 אֶסוּר לְהִסְתַּפֵּק בְּסִכּוּם
 צָרִיךְ לְתֹאֵר וּלְתֹאֵר
 עַד אֵין סוֹף לְתֹאֵר

קוֹי עֲנָנִים
 רְסִיִּי עֲנָנִים
 חוֹתְכִים זֶה אֶת זֶה
 נִטְמָעִים
 מִתְמַזְגִּים
 עוֹשִׂים בְּשָׁמַיִם כְּבִשְׁלָהֶם

פְּתִיתִי יְפִי קְסוּמִים
 מְלֵאֵי חֲרוֹת
 מְמֵלָאִים שָׁמַיִם בְּחִזְיוֹן מְחֻדָּשׁ
 וְדַמְעָה רֵאשׁוֹנִית בְּעֵינַי

כי אִיךְ אֶפְשֶׁר שְׁלֵא לְהִשְׁתַּחֲוֹת בְּפָנַי יְפִי כְּזֶה
 וְהָרִי הַיְפִי הָעֵרֶם עֲצָמוּ מוֹלִיד מֵתוֹכוֹ אֱלֹהִים

שיר אהבה

הביטי.

אני סבר מחשבות סמיד
אפלו הפכחון שלי אינו אלא אשליה עתיקה
מקחת טעות
ערומה מכל חית השדה

הקשיבי.

הילדים שלנו גדלים באקלים הזה
בינתיים מחיכים
בינתיים שבעים
שקטים מתרפקים על חזי
אשר ערמת השנים עליו
כמשקולות אויר

עזרי לי.

אינני מבין דבר

על סף התהום

ישיבה ברכב על סף התהום
 מסער המושב מדשן ראשי
 ההגה שבטי ומשענתי
 כוס הקפה רגויה
 עמוד חשמל חותרך את הנוף
 צפונה ונגבה
 עליונים ותחתונים
 וצפור מתלבטת מרחפת ביניהם
 שרה את שירת העומדים על סף

גיא צלמות מתפתל קרוב
 כמעט מפתה אותי לדאות מעליו
 לטוס בנשיקה חלומית
 עד הצד האחר
 אפלת צהרי החורף מכה בי
 ומשקפי השמש
 עושים לי אירופה מעל לאשמורות עיני

שקט צלול של ערב שבת
 שקט מנות של הרים רחוקים
 נטושי עץ ואדם
 דמעה זולגת
 מטשטשת
 עורכת לפני שלחן
 על סף התהום

שלמה בשן | עוד סתיו בעמל

בלכלוך שֶׁעַל בְּגָדֵי
אֲנִי גָאָה
זֶהוּ עֵמֶל יוֹמִי,
שְׁמַכְתִּים אוֹתִי, שְׁמַאֲבָק.
בְּתִישִׁיטוֹת שְׁבַעֲנֵי
אֲנִי לֹא שָׁמַח.
זוֹ הָעֲבוּדָה
אֵלֶּה הַקֶּפֶה, וְהַסִּיגְרִיָּה
הַלִּילוֹת הַקְּצָרִים
וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ.
עַל גּוֹי הַזְּקוּף, הַחֹזֵק
אֲנִי מְבַרֵךְ
בְּרוּךְ שֶׁנִּתֵּן שְׂרִירָה—בְּנֵן לַיהוּדִי
בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל
בְּכַתְּפֵים הַהוֹלְכוֹת וְשׁוֹקְעוֹת
אֲנִי מַצְטַעֵר.
זֶהוּ מִשְׁקַל קוֹרוֹת הַבְּנָנִים,
כְּבֹד הָאַחֲרִיּוֹת
הָעֵיפוֹת
וְהַסֶּפֶק
וְאוֹלֵי, בְּשָׁנָה הַבָּאָה עֲלֵינוּ,
מִבְּרַכַּת הַגְּשָׁמִים וְעַד בּוֹא הָאוֹר
אֲצֵלִיחַ
לְזִקְף עוֹד קוֹמָה
לְהַצְמִיחַ עוֹד בְּנָנִים
גּוֹף, עֵץ וְאֶבֶן
נְכוֹן יוֹתֵר, מְדִיק כְּמוֹ תַּכְנִית
עֲרֵנִי יוֹתֵר, חֲדוֹ יִצְרָה
וּבְגָדֵי עוֹד יִמְלֵאוּ אֶבֶק

וְעֵינֵי עוֹד יִשְׁחֹוּ
וְגוֹפֵי עוֹד יִלְדוּ וְיִנְמְדוּ
כִּי סוֹד אֵלֵי אֲדַמָּה
וְרַק בְּרַק-עֵינֵי
יִפְקַח עוֹד מְעַט
וְשָׁמֵי הַטּוֹב
הָעוֹטֵף אוֹתִי
גַם אַחֲרֵי שְׁאֵלָה
יִשְׁאַר לִי
נְקִי

דויד לואיס | בגניזת שנער

בגניזת שנער
מצאו שם
המלמדים האכפתיים
אלומת פפירוסים
אותיות בפרוטו-עברית
תוי חרטמים בצורה של קומיקס צבעוני
באנימציה ממכשפת
ומחשבת
ללא חשמל ללא כימיה ללא קוגניטיביות
בשטח של העדר חוש
והעלם כל סוג חשיבה
ובשלה קדומה כזאת
שמרגישים בסתו לפנות בקר
בקרירות נושכת
מחוץ לבית הפנסת עמוס תפלות
ובקשות והבעות ואנחות מפנמות
כי זה כל האדם

שמואל ריינר | אריכות ימים

הגעתי לרחוב שערי פינה, אחת החצרות האחוריות של מאה שערים. הרגשתי דחוס, מוקף מכל עבר בבתים ואנשים. איזה יופי, לפחות יש חניה בשפע, אמרתי לעצמי. יצאתי מהמכונית, הסתכלתי סביבי. הרבה שנים לא ביקרתי במקום הזה. בין המרפסות היו תלויים כבסים. על הקירות היו דבוקות מודעות. "והיה מחנך טהור", צעקה המודעה מהקיר בשחור-לבן. המודעות האחרות היו מודעות-אבל, באותיות קידוש לבנה. כולם כאן "הצדיק המופלא אור עולם" וכו', בעיקר אחרי שהלכו לעולמם. נדמה היה לי שהעוברים ושבים נועצים בי מבטים. הבגדים, הצבעים ואפילו העברית שנשמעה לאזוני היו אחרים. הרגשתי שונה ומנוכר, הרגשתי בארץ זרה.

קבענו להיפגש ליד בית המדרש של הרבי מסאקולוב בשעה שלוש. האמת, אינני יודע מדוע הסכמתי ללכת עם חנניה לרבי. אין דרכי ללכת לרבנים, לא בשאלות הלכתיות וקל וחומר לקבל עצות וישועות. בימים אחרים הייתי משתלח באלה ההולכים לבקש ברכות מצדיקים. הדאגה לבריאותו של חנניה העבירה אותי על דתי ועל דעתי. "כל אשר לאיש ייתן בעד נפשו", כך שמעתי פעם מאבא. או כמו שכתב קפקא, "שלא יחשוב שהיה משהו שאפשר לעשות ולא עשה..." – אלו היו רק מקצת הטיעונים שהביאו אותי, ביום סגרירי בשלהי החורף, אל פתח בית מדרשו של האדמו"ר מסאקולוב.

מעולם לא הייתי אצל אדמו"ר. אבל כמה פעמים ראיתי אדמו"רים מרחוק. כשהייתי ילד ונפשונו בקיץ בנתניה, אבא הראה לי אדמו"ר מרחוק. התמונה חקוקה בזיכרוני עד היום. קבוצת אנשים לבושי שחורים ביום שרבי נדחפת סביב איש זקן. בכל פעם שדיברו על אדמו"רים נזכרתי בתמונה זו. תמונה שהייתה זרה ומוזרה לי אז, וגם היום.

חיכיתי לפגוש אדמו"ר זקן ומתנשא, הרי אנו באים לקבל את ברכתו.

כשחיכיתי לחנניה ברחוב הקריר חשבתי על הלמה, למה שלא מרפה ממני. למה דווקא חנניה חולה, יש לי כל כך הרבה סיבות למה לא. ראשית, חנניה הוא הצעיר שבינינו. יש גם סיבות רוחניות, חנניה הוא באמת הצדיק שבינינו... "ואם יש צדק – יופע מיד!" נזכרתי בקריאתו של ביאליק.

יש גם סיבות גופניות, חנניה תמיד היה בריא, אכל בריא, עשה

כושר כמו שצריך. אז למה דווקא הוא? האם תמיד אלוהים מכין הפתעות?

חשבתי שאולי אשאל את הרבי, אולי הוא יגיד משהו שעדיין לא שמעתי, תשובה שתשכנע אותי.

אבל איך שואלים רבי שאלה כזאת?

חנניה אחר, שלא כדרכו. בימיו הטובים היה אפשר לכוון שעון על פיו. הוא היה המדויק מבין האחים, הוא ירש את השעון של אבא. הבטתי בפניו. אור היה נסוך עליהם, למרות הצל המעיק של המחלה הקשה ושל הייסורים שבגוף ובנפש. גם אני הארתי לו פנים, לא רציתי שיבחין בצנינות שבי.

"אני הולך אתך?! אמרתי. הרבה כוונות היו טמונות במשפט הבנאלי הזה.

קרוע בתוכי בין אהבה גדולה לחנניה, לרונית ולילדים, לבין עוינות וסלידה מאדמו"רים ורבנים. ברקע מתנגנת לה שאלת ה"צדיק ורע לו", שהפכה משיעור תיאורטי בישיבה לחלק בלתי נפרד מחיי.

נכנסנו לבית המדרש. בית המדרש היה אפלולי וכמעט ריק. בחור אחד ישב בצד ולמד בניגון ערב, ותוך כדי לימוד כיוון אותנו בתנועת יד ללשכת האדמו"ר. "שם הרבי מקבל, תיכנסו, הוא יגיע, בדרך כלל הוא לא מאחר," אמר ושב ללימודו.

הצנינות פשתה בי, לא יכולתי לה. התאמצתי לשתוק כדי לא לקלקל לחנניה. קיבלתי על עצמי להיות ניצב ותו לא. חנניה התרגש מאוד, כאילו חייו תלויים בפגישה זו.

החדר היה חסר כל הדר. הכיסא של הרבי בראש השולחן, כיסא "כתר" פשוט. מסביב לשולחן כיסאות ממינים שונים, על השולחן זרוקים כמה ספרים, בקבוקי פלסטיק ריקים וכוסות חד-פעמיות. נראה כי לפני זמן קצר קמו מהשולחן. באוויר היה ריח של שאריות אוכל. מסביב ארונות ספרים עמוסים, נראה שמזמן לא סידרו את הספרים.

התיישבנו. ניסיתי להפיג את המתח, כמעט שאמרתי מעניין לאן הולך כל הכסף. שתקתי, רק חשבתי. הצניעות הכמעט-סגפנית שאפיינה את החדר לא התאימה למה שציפיתי ולמה שחשבתי על אדמו"רים מהסוג הזה. התגברתי על עצמי ושתקתי.

"זה מזכיר רופא שיניים," אמרתי לבסוף, כדי לשבור את השקט.

"אתה מתכוון לריח," אמר חנניה בחיוך.

בהפתעה גמורה נכנס הרבי, כמעט בריצה. המילים עדיין ריחפו באוויר, אולי הוא אפילו שמע את מה שאמרנו.

"מחילה על האיחור. מה שלומכם?" פתח ללא הקדמות.

הרבי היה איש צעיר, הרבה יותר צעיר ממה שדמיינתי. גבוה, זקנו שחור, עיניו כהות. איש יפה תואר. כשנכנס חשנו את הנמרצות, תחושה ש"בעל הבית דוחק". הרבי חף מכל גינוני מנהיגות, ללא משב"ק או עוזר. הוא פשט את הכפתן, הניח את המגבעת על הכיסא שלי. כל תנועה שעשה הסירה מחיצה ויצרה תנאים לידידות. זה היכה בי, זה היה שונה מכל מה שדמיינתי לעצמי.

חנניה לא ידע אם הרבי מודע לסיפור שלו, על מה ולמה באנו, או שצריך להתחיל לספר הכול מהתחלה.

"אני חולה", אמר חנניה בפשטות ישירה.

"נו... כולנו חולים!" ענה הרבי.

"לא כך, אני מאוד חולה, במחלה קשה."

"תראה, עוד ארבעים שנה, אולי אפילו פחות, אף אחד מאיתנו לא יהיה כאן... ההבדל בינינו שאתה יודע, ואני עדיין מדמיין שלעולם חוסן. איך קוראים לכס?" סיים הרבי.

הבעת פניו הביעה דאגה והשתתפות. אני הרגשתי תלוש, חסר הקשר, צופה ולא נוגע.

"קוראים לי חנניה בן שרה ביילה."

"ולך?" פנה הרבי אלי.

"אליעזר."

"אתה רוצה שאני אתפלל עליך?" פנה הרבי אל חנניה בחיך, ופניו השתנו. "אני לא יודע להתפלל על... נגיד אחרת, הקדוש ברוך הוא שומע את התפילה שלך, וגם את שלך," הצביע עלי, כאילו קרא את מחשבות לבי, "וגם את התפילה שלי. אתה יכול להתפלל לבד. בשביל תפילה אתה לא צריך אותי."

הרגשתי איך הרבי מנסה למשוך אותי לתוך השיחה. נעצתי עקב בקרקע. אני לא בעניין, לחשתי לעצמי.

"...אני לא מומחה בלהבטיח פרנסה או בריאות. אילו יכולתי להבטיח, אז בית המדרש שלי היה נראה אחרת..." גיחך הרבי.

"אבל בוא ספר לי קצת על עצמך, חנניה," הוסיף.

ניסיתי לא לשמוע, לשמור על עצמי מהסחף. ראיתי איך העברית המדוברת של הרבי כובשת את חנניה. נעצתי עיני בספרים; כמעט קמתי ושלפתי ספר מהמדף, כדי להגביה את המחיצה.

חנניה סיפר שלפני שנתיים, כשחלה, נסע עם חברים למז'יבוז', לאומן ולברדיצ'ב.

התביישתי.

הרבי קטע את חנניה. "אצל איזה רופאים היית? הלכת לרופאים טובים? אתה מאמין בהם, שהם יכולים לעזור?" שאל הרבי.

חנניה נבוכד. הוא לא ציפה מרבי לשאלה כזאת. "כך אני חושב שהרופא שלי בסדר גמור," השיב.

"אתה צריך להיות בטוח שהוא הרופא הכי טוב בשבילך. אם אתה לא בטוח, אז במקום לדבר אתי לך וחפש את הרופא הטוב ביותר שיש בעולם. הכרת כבר את הרב פירר? אני יכול לדאוג לזה." הרבי נשמע אכפתי, דוחק וסוער, כאילו חנניה הוא בן משפחה קרוב או ידיד משכבר הימים.

"מה עם ההורים שלך?" המשיך הרבי.

"אמא ברוך ה' חיה אתנו בבריאות. אבא נפטר לפני שנים רבות ממחלה קשה, בגיל צעיר יחסית."

"איפה היו ההורים במלחמה?"

מה הוא רוצה מחנניה, מה זה קשור? בטח עכשיו הוא יתחיל לספר על נסים ונפלאות, אמרתי לעצמי.

"אבא היה בברגן-בלזן וניצל. הגיע לארץ, למד בישיבות ובנה משפחה. סבא נספה בשואה. אמא נולדה בתל אביב," ענה חנניה בצייטנות.

הוא נלכד ברשת, אמרתי לעצמי.

"אתה יודע, חנניה, כשהייתי צעיר הלכתי לשמוע סיפורים מניצולים. ניסיתי להבין איך אנשים שרדו את התופת, מאיפה היו להם כוחות. עניין אותי מה משותף לכל האנשים שהצליחו לשרוד. לא עניין אותי כל כך למה הקדוש ברוך הוא עשה לנו את מה שהיה. איך אנשים חיו, איך אנשים חיים, זה מעניין אותי!"

הרבי השתתק. הרגשתי שהוא מדבר יותר מדי.

"נס? מזל? שכל? השגחה פרטית? איך אנשים הצליחו להציל את עצמם?" המשיך הרבי, "אנשים הצילו את עצמם! מה ששמעתי מאלה שדיברתי אתם, שהם לא סמכו על הקדוש ברוך הוא. שלא תבין לא נכון, אנשים האמינו בקדוש ברוך הוא, כמובן היו גם כאלה שלא. אנשים האמינו שיש דין ויש דיין, אבל הם, זכאים בדין! תקשיב טוב, הם זכאים בדין כפשוטו. אבל הם צריכים להציל את עצמם! כי אם הם לא יצילו את עצמם, אז מי יציל אותם? ... הם כל הזמן חשבו, מה אני צריך לעשות עכשיו כדי לחיות את הרגע הבא? כי אני רוצה לחיות ומגיע לי לחיות, כי אני צריך לחיות, כי יש לי תפקיד בעולם הזה!"

לפתע התהפכו פניו. הרבי חיך חיוך גדול ושאל, כמעט בלחש: "חנניה, אז מה אתה עושה כדי לחיות?"

שאלת הרבי הפתה בחנניה.

שתיקה השתררה בחדר.

ראיתי שחנניה רוצה לענות ולא יכול לשאלה. האלם היכה בו. החושך גבר, ואני מצאתי את עצמי מתבונן ברבי מהצד. "אני אענה במקומך", הפר הרבי את השתיקה בפתאומיות. "אני הולך לרופא הכי טוב. אני בודק אם אין טיפול חדש שיכול לעזור קצת יותר. כי אם אני אחיה עוד קצת ועוד קצת, אולי אגיע עד הטיפול שבזכותו ארקוד בחתונה של הנכד שלי..."

"עוד דבר", המשיך הרבי. "הם, הניצולים, סיפרו לי שמי שחשב כל הזמן כמה היה טוב בוורשה, כמה היה טוב פעם, נשאר מאחור, בפעם שלו. לא עלינו... אתה מבין... מי שחשב איך לראות נקודה טובה, נקודה מאירה בתופת – היו לו כוחות גדולים!"

"שמעתי על הרב אהרונסון זצ"ל, כשהיה במחנה עבודה והלכו בבוקר לעבודה... זה היה בניסן, השלגים הפשירו, ולהם היה רק כעין נעליים... ואז הוא אמר לזה שהלך לידו: תראה איזה פרחים, תראה איזה פרחים... הוא זכה להיות דיין חשוב בפתח תקווה. זה קשור... אתה מבין."

הסתכלתי ברבי. פניו הרצינו, מצחו היה חרוש קמטים, מבטו היה מרוכז בחנניה. חנניה היה מהופנט, הוא הסתכל ברבי בפה פעור. עיניים בעיניים נפגשו.

"אני לא מומחה בשום דבר", אמר הרבי בפסקנות. "אני מתמחה בחוכמת הרגע. אני מתעסק ולומד איך לתת לרגע הזה טעם טוב ומתיקות בעיני אלוהים ואדם. החיים שלנו הם הרבה רגעים כאלה. "מי חי חיים ארוכים? מה זה אריכות ימים, מאה שנה?! לא! אריכות ימים זה האוסף הגדול ביותר של רגעים כאלה... הרבה רגעים עמוקים.

"ממה אתה חושב אני לומד לתת טעם טוב לרגע?" הרבי הרים את ידו אל ארון הספרים, כאילו הוא הולך להוציא ספר מאחד המדפים ולהראות לנו מקור משכנע.

הוא הצביע על חנניה וכמעט צעק: "למשל ממך, כן, ממך...".

הרגשתי, שאילו הרבי אמר לחנניה "עכשיו תתחיל לרוץ", חנניה היה קם ורץ, כמו בימיו הטובים בנח"ל.

חנניה חייך חיוך מתוק, שכבר שנתיים לא ראיתי על פניו. "לפעמים לטעם טוב של רגע, למשמעות מזוקקת של הרגע, יש מחיר כבד בגוף..."

הרבי לקח אוויר כאילו הוא רץ ריצה ארוכה. ניכר כי הדברים שאמר דרשו מאמץ גדול.

"תחשוב על מה שיש לך, יותר ממה שאתה חושב על מה שאין לך... אז מה יש לך? ספר לי", סיים הרבי.

הבעת הפנים של הרבי, הקול שלו, כולו אמר ידידות אמיתית. חנניה שתק, דמעות עלו בעיניו. "יש לי משפחה נפלאה," הוא אמר, "אישה וחמישה ילדים כל כך טובים... אני לא רוצה לעזוב אותם." קולו של חנניה נשנק מדמעות.

דממה השתררה בחדר. הרבי הסתכל בעיניו הדומעות של חנניה. "תשמע, חנניה בן שרה ביילה! כנראה לא כל מי שחשב איך להציל את עצמו זכה. כנראה יש כאלה שחשבו כל הזמן איך להינצל, ובכל זאת לא זכינו לשמוע את הסיפור שלהם... אבל מכל אלה שחשבו כל הזמן איך לחיות, רק מהם יש שחיים עד היום.

"אתה יודע, חנניה, בתפילת השבת, ב'אנעים זמירות', אנחנו מזמרים פסוק נפלא: 'תִּיקַר שִׁירַת רַשׁ בְּעֵינֶיךָ, פֶּשֶׁר יוֹשֵׁר עַל קַרְבְּנֶיךָ'. אתה תתפלל, גם אני אתפלל, הקדוש ברוך הוא מקבל גם תפילת רשעים! בעזרת ה' אתה עוד תזמין אותי לרקוד אתך בחתונה של הבן החמישי. אם ירצה ה', אם ירצה ה', ואם אתה תרצה... זה בן או בת?" שאל הרבי.

הרגשתי שהרבי באמת מתכוון לכל מלה ואיננו משנה מדיבורו מפני דרכי שלום.

"זו בת," השיב חנניה בקול רפה.

"נו, אז זה יותר קרוב, בעזרת ה'. יש דברים שהם בידי הקדוש ברוך הוא. אנחנו מבקשים ממנו, אבל יש גם דברים שתלויים בנו." הרבי הסתכל בנו ואמר: "על חברותות טובות צריכים לשמור היטב, קשה למצוא היום חברותות טובות."

הרגשנו שהשיחה הסתיימה.

הרבי קם ללוות אותנו. הוא נתן יד לחנניה ואמר לו: "חנניה, אתה צריך לחשוב איך אנחנו בונים את העולם הבא שלך. אתה יודע מה זה עולם הבא? לשם כולנו נגיע בסוף, אבל איך בונים אותו? מה עלינו לעשות עכשיו, היום? חושבים איך חיים את הרגע הבא." הרבי הסתכל בשעון. השעה הייתה חמש וחמש דקות. "חמש ועשרה זה גם עולם הבא!" הוא אמר בחיוך ועזב אותנו לשלום.

חנניה התיישב על ספסל בבית המדרש. "אני חייב לנוח," אמר. חיפשתי את המשב"ק, המשמש בקודש, כדי שיעביר את ה"פדיון" לרבי. כך הנחו אותי לעשות.

בית המדרש התמלא בחסידים שבאו לתפילת מנחה. שאלתי מי העוזר של הרבי. נשלחתי מאחד לשני. בסוף הגעתי לאח של הרבי. "אצלנו אין פדיון, תן למי שאתה רוצה," אמר בתקיפות, הסתובב והלך.

*

באחד מימי הקיץ לקחתי חופשה כדי להיות יום שלם עם אחי. חנניה היה חלש מאוד. טיילנו ביישוב. היום האיר לנו פנים. שנינו הבטנו בגרגרים ההולכים ואזלים בשעון החול. השמש נטתה למערב, עוד מעט ותשקע. "אליהו נענה בתפילת המנחה," הזכיר חנניה.

גם הציניות שבי הזילה דמעה באותה תפילת מנחה. כשסיים להתפלל, משכתי את כיסא הגלגלים לאחור בשיעור שלושה צעדים, כדרך הנפרדים. חנניה חיך. "אתה לא שואל, אבל אני בכל זאת אענה לך." חנניה התאמץ לדבר. "המחלה גילתה לי את העולם. ראיתי את העולם במהירות. מה שייקח לך כמה שנים לראות, אני כבר ראיתי." שתקתי.

"רציתי להגיד לך תודה שבאת אתי לרבי מסאקולוב. אני יודע שזה לא התאים לך ושכפיתי את עצמי עליך, אבל הייתי צריך אותך שם אתי דווקא בגלל שלא רצית." פניו של חנניה האירו. "הוא לימד אותי... הוא לימד אותי לחיות... מאז אני מרגיש קשור אליו. אני שלם, אני יודע שכך צריך להיות, לא היה יכול להיות אחרת."

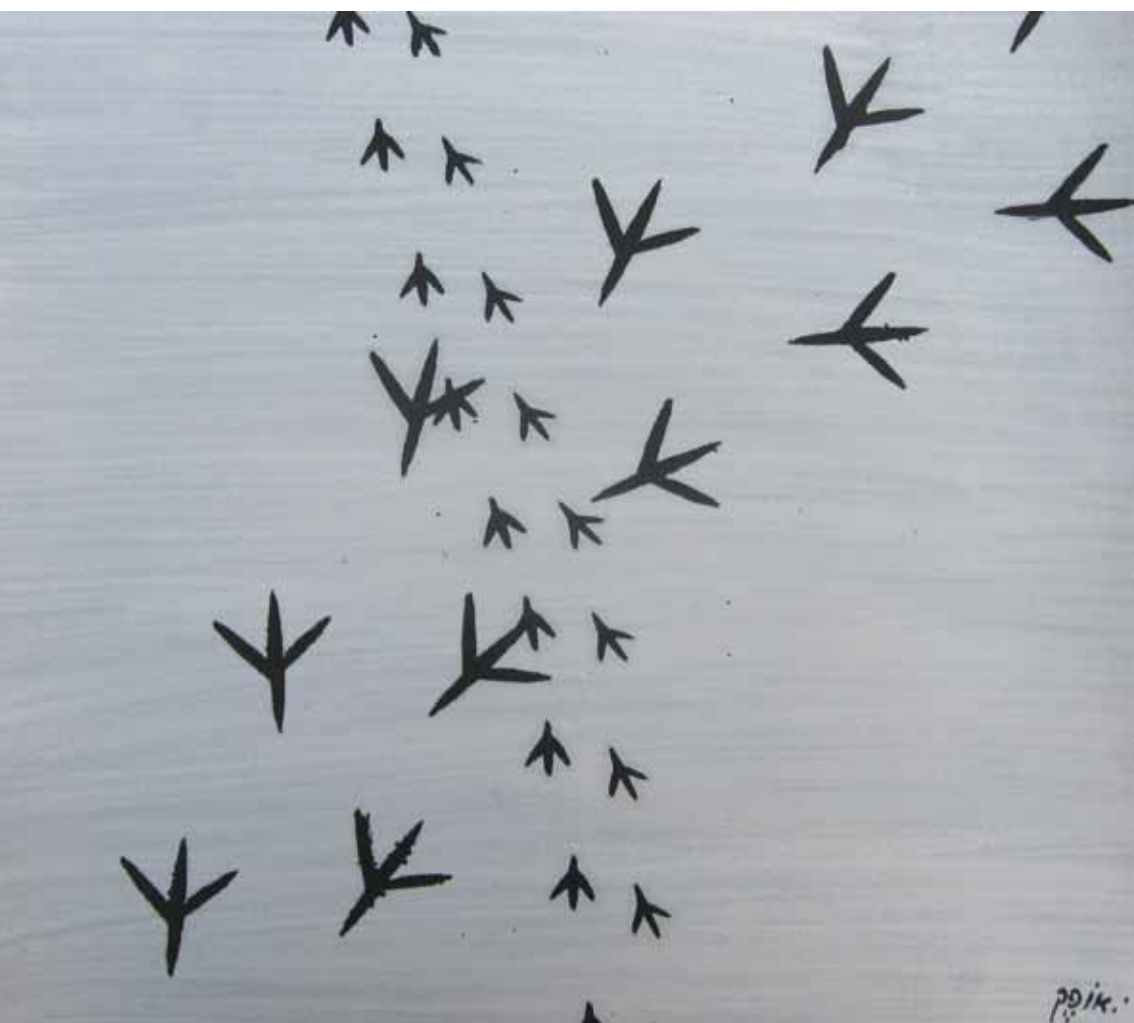
*

לפני הלוויה נזכרתי שצריכים להתקשר לרבי. לא רציתי להתקשר. חיפשתי מישהו אחר שיעשה את זה, ולא מצאתי. מחוסר ברירה התקשרתי. הוא ענה מיד. הצגתי את עצמי. השתרר שקט.

"מתי...?" הוא שאל.

"בחמש, לפני השקיעה," ענית.

"מאז שהייתם אצלי אני קשור אליו... בשורות טובות."

'עקבות', שמן על נייר, 40X30, 2012.

עמיחי חסון | עלמה יפה ואין לה עיניים

לרב מנחם פרומן

שָׁלַג יָרַד בְּבֵית הַמְדַרְשׁ וְעַיִן הַחֲשֵׁמֶל פָּסַק
 גְּרוֹת נִשְׁמָה סָמְנוּ אֶת מְעוֹתֵינוּ
 סָבִיב אַרְוֵן הַקֹּדֶשׁ רָקַד רַבִּי
 שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאִי כִּנְגַד זֵין פּוֹל
 סִטְרָא אַחְרָא וְהַסְבָּא שְׂאֵל מִתּוֹךְ הַזֶּהֶר:
 מִי הִיא עוֹלִימָתָא שְׁפִירְתָּא וְלִית לָהּ עַיִינִין?

וּבִתּוֹךְ כֶּךָ אַתָּה אִמְרַת:
 אֲנִי כְמוֹ יֶלֶד מֵאֲהָב עִם פֶּרַח בְּיַד
 מוֹרֵט עֲלֶיהָ כּוֹתֶרֶת וְעוֹד עֲלֶיהָ כּוֹתֶרֶת -
 יֵשׁ הַקֹּדֶשׁ בְּרוֹכוֹ בְּעוֹלָם אֵין
 הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָם -
 זוֹרֵק אֶת הַפֶּרַח לְחֻלְל
 הַפְּנוּי כְּמוֹ רִבְנוּ נַחְמֵן שְׁכָתָב בְּגִרְמָנִית
 וְחָתַם עַל הַדְּפִים פְּרִיזָן קַפְקָא.

מְחַאֲנוּ כֶּף לְכַף לְהַתְחַמֵּם בַּחֲסָדִים
 וְהַתְּבוֹנְנוּ בְּאֵשׁ:
 לֹא רְאִינוּ אוֹתוֹת פּוֹרְחוֹת
 רַק הַשְׁתַּקְפוֹת הַמְּלִים בְּמִים.

חוני המעגל

בְּמִשְׁמַרְתִּי, אָנִי מְבַקֵּשׁ
עַל הַגֶּשֶׁם שֶׁלֹּא יָבוֹא
וְאֵינְנִי זֶה מִהַעֲמֻדָּה עַד שִׁירְחָמוּ

מִהַשָּׁמַיִם עֹנִיִּים לִי בְּטָפוֹת
קְפוּאוֹת, כְּתִשׁוּבַת אָב זֹעֶף
לְבֶן הַנִּנְעָל בְּחֶדֶר הַתְּבַגְרוֹתוֹ.

אֵין מִסְתוֹר בְּפַח הַמְּגֵן הַמְּחַרֵּר
מִקְבֵּלַת הַדִּין.

(מחנה חומה, רמת הגולן, חורף תשס"ט)

כנרת פולק | מוזיקה

מוֹדָה עַל מוֹזִיקָה מְהַפֵּכֶת אֲבָנִים
שֶׁכָּבְדָר אַרְבָּעִים יוֹם הָיוּ מְנַחֵת
מוֹדָה עַל הַנְּגוּן שֶׁאֵת רֵאשִׁי פָּנָה:

רְגָעִים בְּהֵם גֶּשֶׁם מְמַלֵּא לִי
אֵת הַמְּקוֹם בּוֹ מוֹחוֹ שֶׁל תֵּינֹק רוֹפֵס
וְכָל הַתַּפֵּל נַעֲשֶׂה תַּפְלִין
שְׁקוּפּוֹת שֶׁל מַלְכֵי
וְקֶשֶׁר שֶׁבִּינֵינוּ מֵהַדֵּק לִי חֲגוּרֵת בְּטִיחוֹת
וְשָׁב וְנוֹסַע

התעוררות הרצון

הרצון מתגלה בשעת הסתימות.

ברוח הבלתי מספר, השקוף.

חשך פותח בי נקבים

חללים פנויים

לרקס באינסוף, לנגן.

והיו שעות שלא רציתי.

ראשי ולבי נפרדים.

מסובבים בעיר בדוכני שוקים,

ממתינים לי שאחפץ.

ואני הייתי מנחת בכאב

או שמא מוטב לומר:

נכונה לתעות.

הייתי צמאה לצמאון

שיתקף אותי פתע

שיניע אותי לבאר התכלית.

התפללתי שתילד מתוכי הרצון הנסתר

(כל כך שחשבתני לא קיים).

איני יכולה לומר מתי היה הרגע.

כמו לקחת אחת מצלעותי כשישנתי,

(ואני חשבתני – אתה הישן)

וכשהתעוררתי

הרצון.

*

קצת יותר חדות למידה
אני מבקשת לי
במפגש עם העולם הנוקב הזה.

פעם הייה פה גן, את יודעת,
ועדין רשומו נפר.
מפה רפלקסולוגית פרושה
ברגליך, נצמדת לסודו,
אך רק כשאת מענה ללכת יחפה
כורה רגלי און אל בטן הויה
מצעידה עצמך בהתפעמות (את שומעת? פעמפעמפעם),
ללא פחד.
תוכלי לחוש אז את עצמך
הופכת לגזע וצנור ופרי,
וטעם חוץ כטעם פנים
ונשליך מתמלאים בפתויד
לחיות.

תפילה למוצאי ימים נוראים

פָּצְעוּ נֶתַן לִירֵאָיו
לְעִמָּל וּלְלִטְשׁ זְהָבוּ
בְּלִילוֹת.

בְּשֵׁם גָּנוּ בְּפִתְחֵי תְּפִלָּה
לְהַפְּךָ צֶלֶם קוֹלָם לְגִלּוֹי שְׁמוֹ.

וְאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים
מוֹדִים וּמְהַבְּהִים
מִתְחַנְּנִים עַל קוֹ קִיּוֹם דָּק
לְאַחֵז
שׁוֹמְטִים וְנֹאֲנָחִים
הַמְּצֵא לָנוּ,
הַמְּצֵא אוֹתָנוּ
כְּחֻדָּשִׁים.

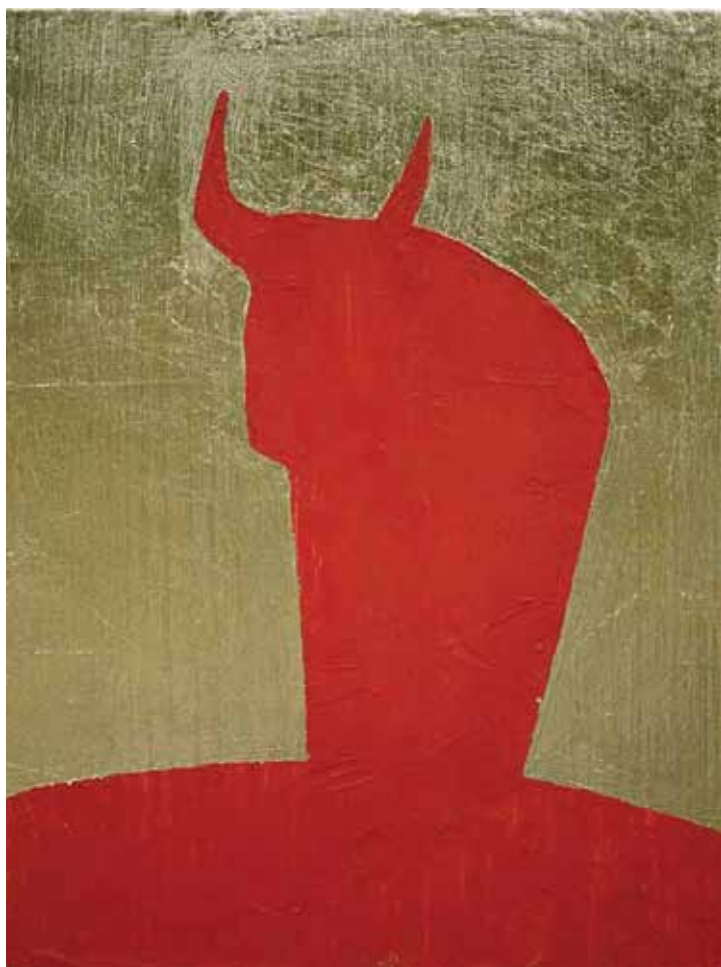
שפי רוזנצוויג | הזמנה שחורה

בוא, שים ראשך
 בחיק אפל.
 הלילה קורץ,
 תודה שהשדים יפים
 יותר משהם מפחידים.

בוא, גש לארץ הרציף המזפת,
 היכן שהעבדים השחרים,
 קלף את התווית הנושנה 'רע ירקרק',
 גלה שהם לא נושכים בשניהם הלכנות,
 להפך, הם יחלקו עמך כפר לחם שחר אחרון ויבש.
 עיניהם חמות מרב מתיקות,
 כמו אכמניות.

בוא הנה ללילה. תשכב על הדשא השורט
 ליד החתולים, מה יש?
 הם גם קצת בני אדם בסוף.
 אתה והכוכבים סוליקו, לדבור צפוף
 על כל מה שעומד ביניכם.

בוא לפה, גע באור הפנס המרצד,
 תרגיש, הוא לא מחשמל.
 תעמד יפה בתוך הנגה
 תרקד מקר מואר
 במקום להתחנף לזעיר בורגנות
 יום יום יום.

פרה אדומה, שמן ועלי זהב על עץ, 17X25, 2010.

בית עראי

על קיר הבקר כתוב
באותיות קדוש לבנה
" ב ט ר ס ."

האתמול מזנב בי נחשלים,
המחר העלום מסמא אותי
בסגורים.

בתקרה יש פצע -
רטיבות שחדרה,
המלים ששדרו לשמים
נעצרו שם רוחשות בכאב.

הרצפה רועדת,
באפן סמלי להפליא
אני יוצא את ביתי.

רעות זוארץ עמרני

*

מתהדק בתוכי,

בראשי,

בשפתי

ונרעד

עד קצות צפרני,

לכל ארפי ורחב הלובי

ללא לחלוחית

אשר תמנע חריקה.

תפס חמוץ מטפס בעורקים,

מחפש את התדר המסח

העדין, השליו.

במקום הזה

ללא שנוי כלל

ללא שנוי זמן

ומזמנים

הנה ני.

*

מכבד משקל גופי
אני פורחת מפה
ואין לי מקום
להניח כף רגל בוטחת.
קולך מתהלך סביבי
ובכי
מגרד בקלפות העקשות.
אני מושיטה יד,
מגששת כאן:
הכל כאן
אני
כאן.

חי חיי החיים,
את הקרום שכח ממני,
עם שאר האבירים הנלזים אלי.
ואת הגעגוע
געגע בסיבוב המנואלה החורקת
ולא תחדל
לתת בי נשמת שמחה
ולא תפסיק לצבט אותי אהבה.

*

השגרה
אינה מניחה לסדר הזה
לנוח על בנו.

וחשבתי
כי הייתי אני פה,
ולא הנחתי לך
להזרים
את נהרות חיי
במסלולם
הקבוע.

תפסתי
וכבשתי אני אותם
בשלושלאות
ומנעולים מחלידים.

לא לזוז,
אני צועקת,
אני
קופצת.
אל תפרש שמיכה תחתני,
תן לחלל
להניע אותי
כנוצה זעירה.

אמצא את דרכי
אל החול הרך
אל הסלע הרותח
אל היס העמק
אל העץ היבש
ואדע,
הם חיי,
מכאן הכל נברא
ונשמע מסוף העולם ועד סופו.

*

בְּבֵרִית
הִצַּצְתָּ אֵלַי מִן הַחֲלוֹן
שֶׁהָיָה קְבוּעַ אֲצִלִּי
זְמַן רַב וְעַתִּיק
וּבוֹ מְצוּי הָיִיתָ
לְעֵתִים מְזַמְנֹת.

בְּשָׂרֵי הַבּוֹכָה כִּיּוֹם
דֶּרֶךְ נְקֻבּוּבִיּוֹת שְׁבָעוֹר,
מֵה נְבוּדָה לְהִתְרַגֵּשׁ
כְּשֶׁחָזָה בְּךָ.

בְּטוֹן יְצוּק סְבִיבִי.
כָּל עוֹרֵק
וְגִיד וְנִים וְרִים
וְרִקְמָה,
נְצֻבִים פְּעוֹרִים
מוֹל שֶׁטֶף הַדָּם וְהַחֲמָצוֹן
שֶׁנִּקְלְעוּ בְּתוֹכְךָ,
מִתְנַוְּדִים אֲנִי
וְאֲנִי

בּוֹא אֲתִי בְּבֵרִית הַבְּרָאָה
אֲנִי
בְּאֵה.

רות קרא-איונוב | שבת

על גג בסלוניקי
מנסה לתפס את השבת
מניפה כנף מפרכת
בתוך עגול של אור
ועלי ילדים נושרים
לכף אב בוטחת
רגע לפני שתבוא

ויש לה המון מלבושים
שמות כה רבים
וצפורים

חמשה נרות במראה
משפחה מהבהבת שם
שלמה

בעזרת לאונרד כהן
וכמה גלגולים
אולי אגיע לשבתי צבי
לרבי שמעון עד למערה
בה הכל היה אחד
בה נר דלק על ראשי
וקול נטף את המלים
לכה דודי
לקראת כלה

בואי אלי השבת
ראי כמה פתוחים פני
כמה עמקים רחמי
מה גדול כאבי, אנה אחיני
רפאיני נא

הקרום הראשון נבקע

איני אשה הלומת צער
אך הגשם יורד
והצער רוקע
מכה בי בשעות קצובות.

אחר כך הוא מחבקני, נושף על ערפי, מלחש ברכות,
תאום אבוד
כמעט תינוק.

ובאותה שעה, העצמות נאכלות
והגידים נפתחים
ואין הצער יכול לעמוד
בנוק

הנפש מתפוקקת.
הקרום הראשון שלה נתק.
הצער נבקע.

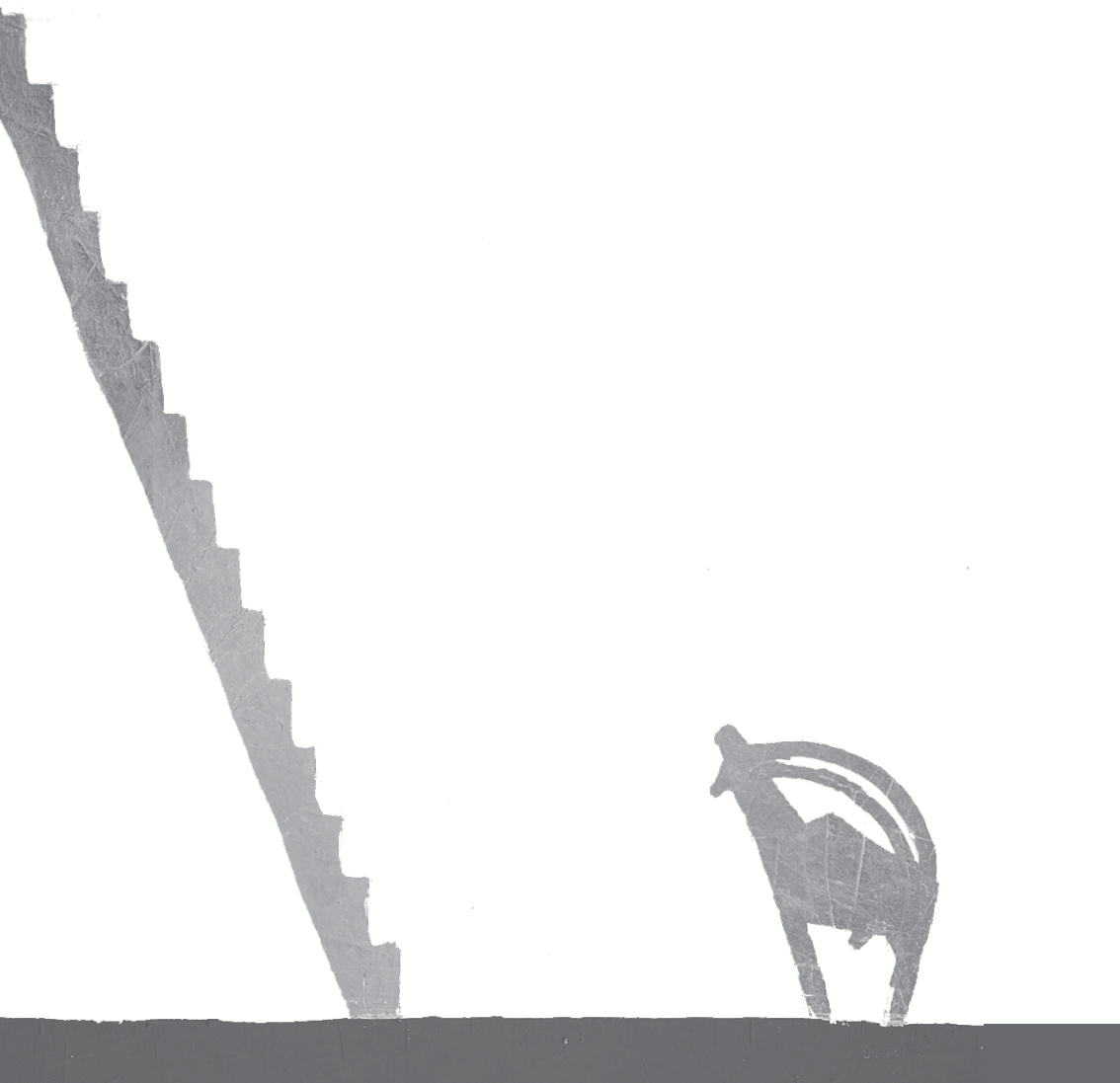
איני מתבשלת לאט
על חומותיך ירושלים
אשר המה פרוצים
בפרצה כפולה

עוד רגע
העיט ירד, ועטף.

חלל בתוך חלל נדהם

חָלַל בְּתוֹךְ חָלַל
מִתַּחַת הַמַּלְיָם
יֵשׁ צֵל
הֵהָר חוֹזֵר הַפּוֹךְ
לְמַחְלָלֹת מְחַלְלֹת חֲלָלָה
בֵּת קוֹל עוֹנָה:
כִּי מְקַדְּשֵׁת מְקַדְּשֵׁת מְקַדְּשֵׁת
קְדוּשָׁה

רחובות הנהר

מיכל גוברין | שמיטה בירושלים – מבט מראש הר

א. הבזקים¹

"בעצם הכל התחיל לפני ארבע שנים עם פרויקט הישיבה, בסטרסבורג. [...] בפעם הראשונה 'פתחתי ספר'. אני מתכוונת לספר היהודי, משנה, תלמוד, שולחן ערוך... אתה מוכרח להבין, קלוד, גדלנו מנותקים. עם בוו לטקסטים ה'דתיים' ה'גלותיים' האלה. איך להסביר לך... זה חלק מהאוטו-דה-פה שהתרחש בארץ. הגדיעה שעשתה הציונות לכל זהות אחרת. ערבית, גלותית, יהודית [...] ודווקא שם, בשעות של הקריאה המאומצת שלי בספריות היהודיות בפריס, בלי שום רקע איך לגשת אל כל תלי הדיונים ההלכתיים, הפסיקות, הלשון העתיקה הזו, דווקא שם, ומנקודת המבט האדריכלית, מצאתי מודל מהמם של מחשבה על בנייה, מושגים אחרים לגמרי של מקום, של מגורים. כל כך שונים ממושגי היופי המערבי שהתחנכנו עליהם. קרובים למה שתמיד חיפשנו, קלוד, ארכיטקטורה של נוודים, שמה שמדריך אותה הוא לא הקדושה שביופי או בעוצמה, אלא הקדושה שבגרעין החיים, בתנועות האינטימיות ביותר של הקיום האנושי..."

[...]

"מצאתי בגמרא פירוש מדהים על זה ששבעים שנות גלות בבל היו העונש על שבעים שנות שמיטה שהעם לא קיים מאז נכנס לארץ! אי אפשר להיות בארץ בלי לשמוט אותה, בלי לפתוח את היד... תחשוב על מקום שלא ניתן לבעולה! ובמיוחד בארץ ישראל, בירושלים, המקום שכולם רוצים לכבוש, לבעול! ירושלים העיר הנחשקת, האשה, מקום התאוה... אותה לדעת לשמוט..."

[...]

"ניסיתי להסביר לסעיד, זה לא אנחנו או אתם. זה מעבר לבעלות, לגולה, לויכוח של מי היה כאן קודם, מי גרש את מי", המשיכו המילים לנבוע, "אם יש בכלל משמעות לחזרה של היהודים לארצם – האירוע החריג הזה בהיסטוריה – הרי זה בשביל לעשות מהפכה בתפיסת הלאומיות, לנסח אחרת קשר בין עם וארץ, לוותר על התשוקה לכבוש, לבעול... בארץ הזאת תמיד היה כבר מישוהו. תמיד הגיעו אליה, מעבר לנהר, מעבר לים, ונדרו חזרה לגלות. עם אחרי עם. אולי את זה רצו היהודים לחשוף. את המקום השמוט. מקום של חלום, של אוטופיה, מקום עם ממד אחר, כמו סוכה. אתה יודע, סוכות הוא החג האוניברסאלי ביותר. בו, באחרית הימים ישבו כל שבעים אומות העולם בסוכת עורו של לווייתן."

[...]

"אתם מבינים את הרדיקאליות?! העם מקבל את הארץ כדי לשמוט אותה,

1. קטעים מתוך הרומן, הבזקים, עם עובד/הספרייה לעם 2002.

מקבל מקום שלעולם לא יהיה ממש שלו. נחלה שכל שבע שנים יש להסיר את הגדרות מסביבה, כדי שכל מי שחפץ ייכנס ויאכל מפריה. זו החירות שביכולת לוותר, למרות הפחד 'מה נאכל?...'”

מעבירה את עיניי מקולט לפרנאנד, ושוב לקולט. מבטיהם תלויים בי, הם מחכים בתשומת לב, גם כשמשכתי בכתפיים והוספתי, "אני מרגישה די בודדה עם המחשבות האלה. רחוקה מהאידיאולוגיות של הימין, רחוקה מידידי בשמאל, רחוקה מחלום המייסדים הציונים, כמו אבא שלי, ורחוקה גם מחלום העצמאות של סעיד, שלא מתחיל אפילו להתמודד עם הייחוד הרב-שכבתי של הארץ, ונשאר בהגדרה ראשונית של בעלות, צומוד, שחרור אדמות קדושות בג'יהאד..."

ב. סוכות²

החלל סביבי הגו חלל עירי, ירושלים. מאז עליתי אליה לרגל מעיר הולדתי, תל אביב, עם שובי מלימודים בפריס, אני ממשיכה ונחשפת לחלל שלה. חלל עוצר נשימה ביופיו, מפתיע, בלתי ניתן להכלה, או לסיכום. אבל מעל לכול, חלל משתנה תמידית. בשינוי כיווני האוויר, בשינוי זוויות הראייה, בשינוי העונות, בשינוי השנים בין שנות ברכה ושנות בצורות, אך לא פחות בשינוי התרבות, ההיסטוריה והפוליטיקה.

בעשר השנים האחרונות הפך חללה של ירושלים לנושא מרכזי של כתיבתי, כשעבדתי על הרומן "הבזקים", שבמרכזו הגיבורה הארכיטקטית, אילנה צוריאל, המתכננת מונומנט (או בעצם "אנטי-מונומנט") לשלום בירושלים. תוך כדי עבודה על "הבזקים", ולא פחות מאז יציאת הרומן לאור בעברית ב-2002 (נבחר להישג הספרותי של השנה ב-2003), השתנה החלל בירושלים, והוא הולך ומשתנה בימים אלו ממש.

המונומנט הפיקטיבי של אילנה צוריאל ממוקם בנקודה ממשית בירושלים: הפסגה הגבוהה בעיר. שבע דקות נהיגה מדירתי שבשכונת רחביה, מעל לשכונת תלפיות מזרח, שאליה אני נוהגת את בתי אל חברתה לכיתה. באמצע העיר, ועם זאת, נותרת הפסגה מובלעת מחוץ לזמן ולמקום. מכוסה סלעים, קוצים, עשבי בר, שברי זכוכית. מדי פעם חוצה אותה עדר כבשים עם רועה ערבי, ליד שרידי עמדת לגיון ירדני, בשוליה בניין המקווה של השכונה היהודית, ובראשה האנטנה של מחנה האו"ם, הממוקם בצפונה בבניין ארמון הנציב, שריד מהמנדט הבריטי.

2. הרשימה נכתבה ב-2003 בעקבות פרסום הרומן "הבזקים" וראתה אור ב-Pataphisics וב-Temps Moderned בעריכת קלוד לנדסמן. מופיעה כאן לראשונה בעברית.

'הר ובית', יציקת ברונזה, קוטר 15 ס"מ גובה 12, 2008.

פסגה שוממת. באמצע העיר ומחוץ לה כאחד. וסביבה נפתח נוף, במפתח של שלוש מאות ושישים מעלות, שאין דומה לו בעולם. חלל בשכבות: טופוגרפיות, היסטוריות, פוליטיות, ומשתנה תמיד. הפסגה מכונה "הר העצה הרעה", על פי הברית החדשה. מראשה הראה המלאך ליחזקאל את ירושלים לעתיד לבוא. ממנה נשקפים גגות כנסיית הקבר וגם רחבת המסגדים, המקום שממנו זינק מוחמד על סוסו לשמים. לכאן הגיעו, בתום הליכה של שלושה ימים, אברהם, יצחק, הנערים והחמור, ומפה השקיף אברהם על הר המוריה וראה את "המקום מרחוק".

צפונה משקיפה הפסגה על העיר העתיקה מעבר לעמק עמוק, למרגלות הר הזיתים, שבתוכו מעיין הגיחון, מקור המים היחידי של העיר; לידו "עיר דוד" בת שלושת אלפי השנים, ולידם גת שמנים, גיא בן הינום, בית הקברות היהודי, הכפר הערבי, סילוואן; ומעליהם חומות העיר שנבנו על ידי סולימן הגדול. דרומה משקיפה הפסגה לבית לחם, להר הרודיון שעליו ארמון החורף של הורדוס, לאמת המים מהמאה הראשונה שהובילה מחברון ועד לבית המקדש, ולרצף של כפרים ערביים, עד לצור באחר הקרוב, שכונת תלפיות מזרח היהודית. ממערב – גגותיה הצפופים והטובלים בירק של ירושלים החדשה; ומזרח – תמיד, כמו צליל עמוק של תזכורת לממד העל-טבעי של המקום, גם אם לא נביא את אלוהים לתמונה – תהום ים המלח, התהום העמוקה בעולם, הנבקעת תלולה, סמוכה כל כך, עד קרקעיתה, המרוחקת רק כעשרים קילומטרים מירושלים; ומאחוריה, כקירות של תפאורה הזויה, שרשרת הרי מואב, שבימות החורף משורטטת עד לאחרון קיפוליה הנישאים מעברו השני של הירדן, של הגבול עם ירדן.

שנים נמשכתי לפסגה הזו, שבה ומטפסת עליה, שוב ושוב, עוקבת ממנה אחרי השינויים העוברים על העיר. בשנות השמונים עמד עליה, מעל לבתי הכפר הערבי ג'בל מוכבר, בית קפה מעץ בסגנון שנות השישים – "משכנות הרועים". נהגתי להגיע אליו אחרי הצהריים, לשתות קפה ולכתוב מול הנוף. בשנות האינתיפאדה הראשונה (1987–1991) הוא נשרף. במקומו הוקם צריף של משמר הגבול. בשנים של אחרי הסכמי אוסלו (1993) נשמר שיווי משקל עדין בין השכונות היהודיות, מחנה האו"ם והכפרים הערביים, שהותיר את הפסגה למשחקי הילדים, לרועים ולשיטוטם שלי עם הטיטות ל"הבזקים". המתח היה באוויר, כמו גבול שקוף של פחד מעורב ביופי מדהים, נשלף בכל פעם שהחנתי את המכונית וטיפסתי על הגבעה.

בהשראת המקום צמחה אז תכנית האנטי-מונומנט לשלום של אילנה צוריאל, שלפיה תקום על הפסגה "מושבה של סוכות" – אותו מבנה ארעי הנבנה כל שנה בחג היהודי, סוכות, ושאליו עוברים לגור במשך שבועה ימים, כזכר לתקופת נדודיו של העם במדבר. יושבי המקום ילמדו, על פי תכניתה של גיבורת "הבזקים" במרכז "השמיטה" הבינלאומי, שבו ייבחנו דרכים עכשוויות ליישום עקרון שמיטת החובות והקרקעות פעם בשבע שנים – שנה שבה מוסרות הגדרות, האדמה נחה, היבול מופקר לכול, ונוכח הזיכרון שהאדמה איננה רכושו של האדם, אלא "לי כל הארץ".

מאז שפרצה האינתיפאדה השנייה (בסתיו 2000) נכנסה ירושלים למצור עם פיגועי התאבדות תכופים, עשרות מתים ומאות פצועים. צריך משמר הגבול הפך למחנה מבוצר, ועל הכביש העולה מבתי ג'בל מוכבר הועמדו מחסומים. מאזור בית לחם נשמעו חילופי ריות, ועלה אבק הטנקים הישראליים. אבל הפסגה נותרה שקטה. לתכניתה של אילנה צוריאל נוספה תכנית אוטופית של תפעול מחדש של אמת המים העתיקה, כדי לחצות בזרימת המים את אזור הקרבות והשנאה, ולהביאם לרחבת המסגדים, לכנסיית הקבר ולכותל המערבי, כדי "להרטיב" את מקום הריב הדתי.

בסמוך לסיום כתיבת הספר "הבזקים" נדהמתי לראות על הגבעה בולדוזרים, ואחרי כמה חודשים עמדה בשוליה טיילת גולדמן המדהימה ביופייה, שתכנן לורנס הלפרן, האדריכל הידוע מסן פרנסיסקו. למרות הסכנה שעוד לא חלפה, ממלאים את הטיילת ילדי הכפר הערבי עם אמותיהם בשעת שקיעה, כמה רצים, מטיילים אמיצים, ואני בטיילי.

אך בימים אלה נשקף מראה חדש מהפסגה. ממולה, על מורדות הר הזיתים, בלב שכונת אבו דיס ודרומה, מתקדם כשבלול אטי קיר ההפרדה, "הגדר". קו מפותל חורץ את הפסגות במזרח, משנה את חייהם של התושבים, משנה את החלל של העיר. גדר חוצה את נוף האוטופיה של אילנה צוריאל, את חלום הורדת הגדרות של שנת השמיטה.

אני מטפסת על הפסגה. רואה את החלל המשתנה יום יום, שנה שנה. ויודעת שכאן, ממקום זה, נשאלת השאלה "מהו חלל?" בדרך הרדיקלית ביותר. מעבר לציונות, ובתוכה חלום "השמיטה", מעבר לחלומות הנוצרים על ירושלים, מעבר לתביעה על האדמה של הג'יהאד האסלאמי – השאלה על חלל שתמיד יישאר מלא סתירות פנימיות, כמו הנוף המורכב המקיף אותו; חלל שתמיד יישאר בו "אחרים", גאים על "אחרותם"; ועם זאת חלל שבו גדרות, שיפרידו

בין האחרים, יום אחד גם יוסרו. אני עומדת מול החלל הזה, שהוא
והסתירות שבתוכו אינם ניתנים להכלה, ומתפתה (למרות ההווה
הקשה) לקרוא לו: "תקווה".

קובי פישר | ירושלים החדשה

רְאִיתִי

בְּקִיץ הַזֶּה

נִפְתַּח יָם בִּירוּשָׁלַיִם

בְּחֶפֶז הַזֶּה

נְעָרִים וְנְעָרוֹת

בְּבִגְדֵי יָם

קוֹפְצִים לַמַּיִם

מִיָּם מְלוּחִים שׁוֹטְפִים אֶת הָרְחוֹבוֹת הַמְּאַבְקִים

הַיָּם מְגִיעַ אֶל גֵּיא בֶן הַנֶּסֶם

עוֹלָה בְּדֶרֶךְ חֶבְרוֹן

מֵעֵלָה מֵתוֹכוֹ

מְדוּזוֹת

שֶׁל עֲצָמוֹת

לְבָנוֹת

חֲסִידִים בְּכוֹבְעֵים רַחְבֵי שׁוּלַיִם

חוֹתְרִים בְּגוֹנְדוּלָה

בֵּין הַסְּמֻטָּאוֹת

שׁוֹמְרִים עַל הַקֶּצֶב

בְּנִגּוּן

וְהַסִּירָה עוֹדָה עוֹמְדָת בְּמִקוּמָהּ

נְזִירִים וְנְזִירוֹת בְּגְלִימוֹת שְׁחָרוֹת

נְאַבְקִים בְּזִרְעוֹתֵיהֶם

בְּמִים הַכְּבֵדִים

נְעָרִים עֲרָבִים קוֹפְצִים לַמַּיִם

מִחֹמוֹת

חֶרֶס אַ-שְׂרִיף

בֵּין שַׁעַר מְנַדְלָבְאוּם (לְשַׁעֲבֵר)

לְשַׁעַר הָרַחֲמִים (שִׁיְהִיוּ לְעֵתִיד לְבוֹא)

הַיָּם נִסְגָּר
מִקִּיף אֶת הָעִיר בְּמַעֲרַבְלָת
שֶׁל קֶצֶף לְבָן
מֵעֵלָה מֵתוֹכוֹ
עֲצָמוֹת
וְאֲבֵי גִיר מְנַפְצוֹת
שְׂרִידי אָדָם וּבִנָּן
לְאִין מִסְפָּר

וּכְשֶׁסָּלַע הַיָּסוֹד יִחֲשֵׁף
וְהָהָר יִתְגַּלֶּה
הַיָּם
יָשׁוּב לְמִקוֹמוֹ (זֶה,
הַתְּהוֹם
הַקְּדָמוֹן וְהָאֲחֵרוֹן)
וּבְקֶרְבוֹ
יְרוּשָׁלַיִם הַזֶּה

וּמִבֵּין סִדְקֵי הַסָּלַע
מֵהַתְּהוֹם
תִּבְקַע
כְּמוֹ צֶפּוֹר מְבִיצָה
יְרוּשָׁלַיִם הַהִיא,
הַחֲדָשָׁה

'הר חומה', יציקת ברונזה, קוטר 25 גובה 18, 2008.

חזה פנחס-כהן | הקול משישה

.1

בְּדֶרֶךְ, שׁוֹב הֵייתִי בְּדֶרֶךְ
 עֲבָרָה עַל פְּנֵי לֹא מְכוּנִית, לֹא קְרוּנִית, לֹא מְשֹׁאֵית,
 עֲבָרָה מְרַכְבָּה כְּמוֹ אֵלֶּה שְׁבָאוּ בִּילְדוּתִי, לֹלֵא סוּסִים לְבָנִים
 אֶלֶּא, מְלֹאכּוֹת כְּפּוֹלוֹת פְּנִים. נְשִׁים גְּדוֹלוֹת חֲזָה עִם עֵינַיִם פְּקוּעוֹת
 לְרוֹחָה
 וְאֶלְמֵלֵא יֵצֵא מִמֶּנִּי קוֹל שֶׁכֵּל הַשׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ מִתְגַּעֵה וּמִפְחָד
 הֵיוּ חוֹלְפוֹת עַל פְּנֵי וְלֹא הָיָה עַד לְבָרְקִים מְעִינִיָּהֵן
 וְלָרַעַשׁ רַגְלֵיהֶן הִיִּחְפוֹת עַל הַחוּל כְּרַחֵשׁ כְּנָפֵי עֲגוּרִים מֵעַל הַחוּף.
 הַקּוֹל הַזֶּה, הָיָה אֶחָד מִשֵּׁשׁ קוֹלוֹת שֶׁיִּכְלָתִי לְצַעֵק רַק פַּעַם בְּחַיִּי
 וְהַיּוֹם שֶׁל אוֹתוֹ קוֹל הָיָה,
 ב' תְּשֻׁרֵי תִשְׁעֵה בְּשַׁעֵה תִשְׁעֵה אָהָה.

.2

וְעַדִּין הֵייתִי תוֹעֵה בְּדֶרֶךְ
 וּמִחֲפָשֶׁת עֲקָבוֹת בְּדִיוֹנָה, עֲקָבוֹת שְׂאִינִים נִשְׂאָרִים עַל סִלְעֵי
 יְרוּשָׁלַיִם הַקְּשִׁים
 מֵאַחֲזֵרֵי הַחֲלוֹן, שֵׁם רוּחַ חֲדָשׁ עוֹבֵר בְּגִפְנֵי הַמִּתְמַעֲטֵת
 וְעֲנִנֵי רֵאשִׁית נְאֻסָּפִים וּמְמַעִיטִים אֶת הָאוֹר מֵעַל הַחֲצֵר,
 מֵעַל הַשְּׁבִיל הַהוֹלֵךְ בֵּין קוֹצֵי קוֹץ אֶל קוֹ הַמִּפְגָּשׁ בֵּין מַיִם לְמַיִם
 נִקְבַּת הַצּוֹפִית כָּל הַבִּקְרָה צִיָּצָה בְּבִהְלָה וּמִשְׁקַ כְּנָפֶיהָ הִרְעִיד וּילוֹנוֹת
 וּחֲפָשֶׁתִי מְלָה אַחַת לְהַתְחִיל בָּהּ אֶת הַחֲדָשׁ
 מְלָה שֶׁכֵּלָה תְּנוּעָה
 שֶׁתְּבִיא אוֹתִי לְפֶתַח שֶׁל בַּיִת.

.3

יֵשׁ סוּס שֶׁל סֶפֶק
 עָלָיו אֲנִי רוֹכֶבֶת
 כְּאִשֶּׁר אֲנִי מְנַסֶּה לְהַזְכֵּר

מדוע יצאתי לדרך -

אבדתי ספר

עלי למצאו.

4.

האור כבר אינו מלכסן על השלחן בסבת הקבע
הכוסות נאספו ושלכת זרועה בחצר, זו השלכת שהשליך רוח סתו
שכל הלילה מניף כנפי תמרים בנגון שמושך אליו עוף מתעופף
שרק משק כנפיו
נשמע מעלי בחצר. האור הולך ומתגבר וחס לחות החוף מהביל
את העשב
חפושית שחרת שריון הלוך ושוב על מרצפות המרפסת מחפשת
דרך אל הדלת ואני מתבוננת בה כאלוהים, ארצה, אמנע, ארצה,
אברך
האם מזוית הראיה שלה, מטה כלפי מעלה, גם היא מתפללת אלי
שאהיה נדיבה, סולחת וארכת פנים, שאגזור לחיים ולא למיתה
או שמגביה מבטה אל מי שמעלי שאליו אני פונה

זה שאני אוהבת לראותו רוכב ערבות ורוח סתו מתנופף
בשערותיו

שמראה להן מראה אש שכל משיכה שיש בי
תהיה כמשיכה עם האש
שיש בה פליאה גדולה ואימה שמוציאה מפי שירה
שאינה תמיד שורה ועלי להזמין מתוך אותיות
אש לבנה על אש שחורה להוציאו מעולמו אל
קרקע ערבות מטעי תמרים ושדות פלפלים
על החוט הדק המפתל של שפת הים בכלומיות המבדיל בין ים
לחול

בו שמש וירח רוח וחול במגע ובמראה -
לראותו מתוך מתיקות האפרסק בעונתו, מתוך ריח הגויבה הבא
עם רוח סתו
מלוח הבא להרים גלים עלי כאלו הייתי יבשה -
הבא מתוך הבלתי נגע.

.5

לפֿעמים אָני מאַבֿדַת אֶת הַקּוֹל, לִפְעָמִים אֶת הַדֶּרֶךְ וּבְרַב הַמְקָרִים
אָני מאַבֿדַת זְמַן. שְׁלֹט רְחוּב שְׁאוּמֵר בְּאוֹתִיּוֹת: אֲבֵן גְּבִירוֹל
אֵינִי מֵאֲמִינָה לוֹ שֶׁקָּרָא אֶת כְּתֵר תּוֹרָה אֲבָל הִלְכֹתִי בּוֹ וּבִקְשֹׁתַי
שִׁיתֵן בְּיָדִי מִלֵּת מִפְתַּח לְשַׁעַר אֲהַבָּה נְעוּלָה, הוּא עָנָה בְּקוֹל
שֶׁנִּשְׁמַע בְּקוֹל תּוֹרָה, שֶׁהַדֶּרֶךְ עוֹד אֲרָכָה.

.6

כִּי פָנָה יוֹם, אָמַרְתִּי לָךְ.
לְכִי, לָךְ. אָמַרְתִּי לִי
הַבַּיִת רִיק, כָּלֵם הִלְכוּ
לָאֵן אֵלֶךְ מִפֹּה?
אֵין מְקַדֵּם וְאֵין מְאַחֵר
נִסִּיתִי לְעֵבֵב קוֹלוֹ אַח
וְהָיָה כְּנִימָא נְדַחֶפֶת וְנִרְדֶּפֶת

הַשׁוֹפָר מְאַחֲרִינוּ וְכוֹס תְּנֵה לְפָנֵינוּ
וְשִׁבֵר לֵב שִׁירְד לְמַעֲי
צָאָה בְּגָדֵי לְבָן שֶׁל חַג.

אסתר דגן קניאל | שמלת הכלה

כשסבתא שלי נפטרה, אמא אספה את כל המשפחה, הוציאה מעטפה מכיסה וקראה את הכתוב על גב המעטפה: "אני מבקשת שתקראו את המכתב לפני הלוויה שלי".

לאחר מכן פתחה את המעטפה, הוציאה שני דפים צהובים ודהויים והחלה לקרוא את אשר סבתא כתבה, כשמדי פעם נשמעים קולות חנוקים של בכי, אמא מנגבת דמעותיה ומקנחת את האף.

מוריס קראו לו, ואני קראתי לו מורי. הוא היה גדול ממני בעשר שנים, וממנו למדתי על העולם ועל חז"ל. כל מילה ומשפט היו כמו מרגליות וכמו ריח הפרחים בשדה, אשר המסו את חושיי. במחיצתו חשתי מוגנת ואהובה.

"אני אחכה לך, נסיכה", נהג לומר לי בכל פעם שנפגשנו.

"אני אגדל מהר יותר מכפי שאתה חושב", השבתי בביישנות.

"בזמן שתגדלי ותלמדי, אני אעבוד כדי שאוכל לשלם את המוהר בעבורך. את ראויה לכל סכום", נהג לומר מבלי שחש ברעד שחלף בגופי כשדיבר וליטף את שערי.

כשהורי גילו שאני נפגשת עם מורי, הם בקשו שאנתק עמו את הקשר. "את מיועדת לויקטור, בן דודך, ומעכשיו והלאה אסור לך להיפגש עם מוריס."

"אבל אני אוהבת את מורי, מחיתי, הוא כבר עובד בשביל המוהר, ואני לא רוצה אף אחד אחר!" ויצאתי מהבית בטריקת דלת. אבא רץ אחריי, תפס אותי בידי והכניס אותי הביתה.

"זאת הפעם האחרונה שאת מתחצפת לאבא שלך. זה התפקיד שלי לקבוע מי יהיה החתן שלך. יותר איני רוצה לשמוע שאת נפגשת עם מוריס, וזהו!"

"אבל - " ניסיתי להתגונן.

"אין אבל!" קבע אבא בהחלטיות, "יותר לא מדברים על זה."

במשך שבועות לא יכולתי להירדם. לא אכלתי, לא שתיתי ובעיקר שתקתי. עד שאבא ואמא החליטו להוציא מתוכי את הדיבוק באמצעות טקס שנקרא "סטנבלי".

השכנה פורטונה בת השמונים התנדבה לנהל את הטקס. היא הניחה מיכל ענק במרכז הפּיטיון, מילאה אותו בקטורת והבעירה אותו. המקוננות ישבו על הרצפה מסביב, שרו, פייטו וקוננו תוך שהן מבקשות מהשדים ומהרוחות להסיר ממני את הכישוף שמוריס הדביק בנפשי.

"קומי", אמרה לי פורטונה ומשכה אותי בשתי ידיה, "קומי והסתובבי שבע פעמים סביב הקטורת, כדי שהדיבוק יסתלק מגופך."

היא גררה אותי מסביב למיכל הקטורת וקולותיהן של הנשים המקוננות חלחלו לראשי, עד שקול גדול בקע מתוכי והתחלתי לצרוח... לרוץ... ליפול... לקום... לבכות בקול גדול... חושיי התערפלו, ולא ידעתי להבחין בין הקולות שלי לקולותיהן של המקוננות. עיניי בערו מעשן הקטורת, ראשי הסתחרר מהריח המשכר שעמד באוויר. נפלתי ארצה מייללת ובוכה.

"יופי, יופי," קראה פורטונה, "תוציאי את כל השדים והרוחות מתוכך, תתנקי מהדיבוק כדי שתוכלי להתחתן עם ויקטור, החתן היפה שלך."

חזרה על דבריה שוב ושוב, עד כי נפשי ביקשה שתיבלע היא בתוך הר המילים. תפילתי לא נענתה, וייסוריי נמשכו. הקפתי שבע פעמים את המעגל תוך שאני נופלת וקמה, בוכה, צורחת, כואבת וכמעט מעולפת.

בסיום טקס ה"סטנבלי" נכנסו כל המשתתפות לבית הוריי, התיישבו סביב השולחן הערוך מכל טוב, ואותי הושיבו בראש השולחן. אָם החתן המיועד לי, דודתי, העניקה לי סלסלה עם כותונת לבנה רקומה, געלי בית, בושם, אודם ופודרה, ובאריזה מיוחדת אף מסרה לי את שמלת הכלה. "הנה שמלת הכלה שלך," אמרה, "היא עוברת מדור לדור, ואת צריכה לשמור על הטוהר שלה."

"אסור לך להראות אותה לאיש עד החופה," חזרה פורטונה הזקנה על הדברים והוסיפה: "ומרגע זה את מוציאה מראשך את מוריס - זהו נגמר, יצא השד. דעי לך שהדיבוק מסתובב עם השדים, ואם תיפגשי עם מוריס תגרמי לכך שיתרחש אסון במשפחה!" הטעימה בקול תקיף.

המקוננות צהלולו צהלולים ארוכים ומסיבת האירוסין החלה, ואני חשבתי רק על דבר אחד: מה יהיה עם מוריס אהובי.

באותו ערב לא יכולתי להירדם. מצד אחד השתכנעתי שלבי טוהר כדי שאוכל להתחיל חיים חדשים עם החתן המיועד, אולם מצד שני חשתי מחויבות להיפגש עם מוריס כדי להיפרד ממנו ולספר לו את אשר אירע. למחרת מצאתי תירוץ לצאת מהבית ונפגשנו בחשאי. עמדתי מול אהובי רועדת כולי, עד שאזרתי אומץ לספר לו את שאירע.

זעקה יצאה מפיו. "לא! לא!"

"אני מצטערת," אמרתי לאהוב ילדוטי ונעוריי. "לז ידעתי מה היו התכניות של הוריי, לא הייתי נפגשת אתך ולא הייתי מטפחת בנו תקוות שווא."

מוריס סירב לשמוע, ובקול מתחנן ביקש: "לא! לא! את חייבת להילחם! בואי נברח, ניסע מכאן, נתחיל חיים חדשים במקום אחר." "אני לא יכולה, אסור לי." שנינו בכינו. נשקתי למוריס במצחו, והוא לפת את ראשי בשתי ידיו וליטף את לחיי. רציתי להישאר כך לעולמים, אבל אסור לי. ניתקתי את עצמי ממוריס וברחתי כל

עוד נפשי בי. הגעתי הביתה מבוהלת ומבולבלת, עליתי לחדרי, הוצאתי את שמלת הכלה, הצמדתי אותה אל גופי ועמדתי מול המראה. הדמעות זרמו ללא שליטה. דמיינתי את עצמי צועדת לחופה לבושה בשמלה, מבעד למראה ניצבה דמותו של ויקטור ואחר כך של מוריס, וכך הן התחלפו בזו אחר זו, וגל של חום שטף אותי וערפל את חושיי.

הרהורים עלו בראשי: "אולי אברח עם השמלה. אולי מוריס צודק ואסור לי לוותר. אולי נתחתן בסתר ונברח לארץ ישראל המובטחת." אבל שוב הדהד בראשי קולה של פורטונה הזקנה: "אסון גדול יתרחש במשפחה אם תיפגשי עם מוריס."

לפתע אמא נכנסה לחדר, נעמדה מולי וצרחת: "תורידי מיד את השמלה! את לא מבינה שזה מביא מזל רע, למדוד או להוציא את השמלה לפני החופה?"

צעקותיה של אמא התערבבו עם הצעקות שבקעו מן הקומה הראשונה. היו אלה הגרמנים, אשר פלשו לטוניס ובחרו להפוך דווקא את הבית שלנו למפקדה. הם השליכו את כל החפצים שלנו לחצר וציוו שנעזוב את הבית מיד, ללא רכוש.

פשטתי מעליי את שמלת הכלה, קיפלתי אותה, ירדתי לקומה התחתונה ועליתי על העגלה שהוריי שכרו. כך התרחקנו מהבית וממוריס אהובי. בלילה, כאשר עצרנו כדי לנוח מהדרך התלולה, העגלון הארוך ברח בחסות החשכה עם הכסף והתכשיטים שאבא ואמא הצליחו להבריש מפני הגרמנים, וגם את שמלת הכלה שלי הוא לקח עמו.

אלוהים! אסור היה לי למדוד את השמלה! אסור היה לי להיפגש עם מוריס ולהרהר בכלל באפשרות לברוח אתו. כמה שאמא והזקנה פורטונה צדקו... זה הביא מזל רע, חשבתי בלבי.

אבל אחי הבכור בנימין לא ויתר לעגלון המושחת. הוא רדף אחריו עד שהשיג אותו, וכעבור שעתיים חזר פצוע, מדמם וצולע - אבל שמלת הכלה הייתה בידי. אמא, שמעולם לא חשפה טפח מגופה, קרעה את תחתית שמלתה, ובעזרת רצועת הבד משובל השמלה הפרחוונית חבשה את רגלו המדממת של בנימין. זו הייתה הפעם הראשונה שרגליה הלבנות נגלו לעינינו. הבטתי בה וכל כך אהבתי אותה... הבטתי באחי בנימין, המדמם והכואב, וחיבקתי אותו חזק. זו הייתה גם הפעם הראשונה שראיתי את אבא בוכה. הוא פרם את הגרביים שלו, הוציא מהם את החוטים ובעזרתם קשר והידק את החבישה כדי לעצור את הדימום.

המשכנו ללכת, רעבים וצמאים בקור המקפיא, עם שמונת האחים הקטנים שלי. לבסוף הגענו, מותשים, לבית משפחת החתן בעיר נבל שבמערב טוניסיה, ושם קרס אחי בנימין ומת מפצעיו.

אָבֵל נִפֵּל עַל שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת, וְאֲנִי הַתֵּיִסְרֵתִי: אֱלוֹהִים! אֵיךְ? אֵיךְ? אַחֵי נִהָרַג עַל מִזְבַּח שְׁמֵלַת הַכֹּלֶה שְׁלִי, וְהַכּוֹל בְּגַלְלִי! אֲסוּר הִיא

לי למדוד את השמלה ולהיפגש עם מורים. אסור היה לי להרהר
בברחה אתו. אני זו שהרגתי את אחי, אני הרוצחת! הבאתי אסון
על משפחתי.

רגשות אשם הציפו אותי, ולא רציתי להתחתן. "חתונה לא מבטלים.
נחכה חודש ונערוך חופה צנועה," אמר אבא.

עכשיו הרגשתי שאני חייבת להישמע למה שאבא אומר, פן יקרה
אסון נוסף. לאחר חודש נערכה חופה קטנה, צנועה... ואני סירבתי
בתוקף ללבוש את שמלת הכלה. לא הייתי מסוגלת להביט או לגעת
בשמלה שהביאה אסון על המשפחה ועל אחי האהוב.

מאז בכל שנה, באזכרה של אחי בנימין, נהגתי להיכנס לחדר
ולנעול את הדלת. הוצאתי את השמלה מתוך שקית רקומה, שבה
היו מונחים גם הטלית והתפילין של אחי בנימין. עמדתי מול הראי
כאשר שמלת הכלה פרושה על גופי, ודמיינתי את בנימין עטוף
בטלית ומלווה אותי לחופה.

**בקשתי האחרונה היא להיקבר עם שמלת הכלה ועם הטלית של
בנימין.**

כך סיימה סבתא את מכתבה.

אמא קיפלה את המכתב והכניסה אותו לארנקה, כמו ששומרים על
קמע. התחבקנו כולנו, ואבא החל בסידורי הלוויה. מכיוון שעל-
פי מנהג היהודים לא קוברים מתים בבגדיהם, הנחנו את ההינומה
על גופתה של סבתא כשהיא מכסה את פניה. הגברים נשאו את
האלונקה לקבר הטרי ושרו במקהלה את הפיוט המסורתי: "אשת
חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה, בטח בה לב בעלה ושלל לא
יחסר, גמלתהו טוב ולא רע..." כל פסוק שנאמר כמו סרק את גופי
במסרקות הברזל. הנחתי אבן על החול התחוח והרהרתי בתוכי,
איך זה שאדם חי בין חיתוליו לתכריכיו – אבל חייה של סבתא
הצטמצמו בין אחיה בנימין לשמלת הכלה.

ביום הזיכרון של סבתא עליתי לחדר של אמא והוצאתי מהארון
את השקית הרקומה, שם מונחים היו הטלית והציצית ושמלת
הכלה של סבתא. עמדתי מול המראה, נרגשת וסמוקה, ומדדתי
את שמלת הכלה המקוללת. לפתע אמא נכנסה ואמרה:

"איזה יופי! איך את מרגשת אותי, זה יפה לך! זה הולם אותך! את
ממש דומה לסבתא שלך, היפה והטובה, ואת יודעת מה? השמלה
הזאת כבר לא מקוללת... סבתא שלך שילמה את המחיר ובכך
הסירה את הקללה, ורק ברכה שורה עכשיו על השמלה – ברכתה
של סבתא שלך האהובה."

אני, לעומת סבתא, צעדתי לחופה עם בחיר לבי כשהטלית של דוד

בנימין פרוסה מעלינו.

בסיום החופה הרמתי את עיניי לשמים, שומעת את סבתא ודוד

בנימין מברכים אותי במקהלה:

"אשריך שזכית ללבוש את שמלת הכלה."

דבורה זגורי-רזיאל | שרעא נהר

המדורה דועכת, רמצים מתפצפצים, שברי כוכבי שמים שנפלו לאדמה.

מריאן כורעת ונושפת, כמו מפוח, נשימות יוגיות עמוקות וממוקדות. האש נבראת לה מתחת לידיים כמו קוסמת, להבה עולה, מאירה את הפנים, את האף הנשרי, את התלתלים. היא שקטה ומרוכזת וערבייה כל כך באור הכתום המהבהב הזה. פתאום כל כך ערבייה. משתקפים בה כל דורות הנשים במשפחה שבראו אש במדורות בישול, בטבונים. גם הגברים מתנוצצים במריאן, בישירות שבה היא מסתכלת, בתענוג שבו היא מעשנת סיגריה.

כולם סביב המדורה הזאת יהודים, ככה יצא. מריאן זכרה יהודים עוד מעיראק, מכשהייתה ילדה קטנה מאוד.

זכרה את הרחוב הראשי בבגדד, כולו בנוי אבן. רצפת הרחוב, הגשר, פתחי החנויות קשתות עתיקות, ובעלי החנויות סוחרים אמידים, ויהודים עומדים בפתחים מעשנים סיגריות מיובאות, ונהר הפרת זורם מתחתיהם. ברחובות הצדדיים, שם יש מדרכות מודרניות מאספלט מעורבב בחול, בורות באמצע המדרכה. החנויות – קרעי כוכים חשוכים, ובעצם מי צריך יותר כשהחנות משמשת רק כמחסן, והחיים האמיתיים קורים בחוץ: המסחר, השש-בש, הנרגילות, הקפה.

"שרעא נהר" קראו לרחוב. לא ידעה אז בכלל שנהר (במלעיל אמרו את זה) זה בשפה של היהודים ושהם בכלל אומרים "נהר" ומטעימים את סוף המילה. וש"נהר" זה גם "התמלא אור". וכשהנהר נמלא אור של אש אדומה בשעת שקיעה, אז "הנהר נהר"... שיחקה עם המילים החדשות שנים ארוכות אחר כך, כש"שרעא נהר" היה רחוק כל כך וגם כל עיראק כולה.

משום מה מריאן פוגשת הרבה ביהודים בשנים האחרונות. יש לה חברים מכל העולם שאספה בכל מסעותיה – ביפן, שבדיה, פולין, צרפת. הלב של מריאן גדול וחם, ובכל מקום שבו היא שוהה יש לה אהבה, אפילו קצרה, אפילו כזאת שרק היא יודעת עליה. אבל עם היהודים זה אחרת.

הצליל של השפה שלהם מזכיר לה ערבית, מאוד מזכיר. מריאן אוהבת לשמוע אותם מגלגלים במהירות בשפתם, להבין את המוזיקה ולדוג ממנה מילים שמצטלצלות לה מוכר, ולשמוע אותם אומרים זה לזה כל הזמן, "יאללה!" – יאללה צריך ללכת. יאללה

תביא כבר. יאללה זאתי גם כן!

והצבע של העיניים שלהם, האור שבפנים. מריאן מרגישה כאילו פעם הם היו גוף אחד, היא והם. לפני המלחמות. כאילו יש להם דם אחד, כמו שאחרי שנים פגשת פתאום אח שלא ידעת שיש, ואת לא אוהבת אותו במיוחד או משהו כזה והוא אפילו לא דומה לך אבל פתאום יש לו רעד בווית הפה כשהוא מתרגש, בדיוק כמו לאבא שלך. של שניכם. וככל שאתם יחד יותר, פניכם הולכות ונהיות דומות, ואת מרגישה את העתיקות המשותפת שממנה באתם.

מישהו אמר לה פעם שהיה לעולם אבא אחד, אברהם. הכירה אברהים, מהמנזר שגדלה בו מגיל חמש עד גיל שמונה. היום זה נראה לה מטורף לשלוח ילד ולתת שהנזירות יגדלו אותו בחדרים קרים משותפים, שיאכל ארוחות בחדר-אוכל ענקי עם קירות עבים מאוד. היום, שהורים מנביטים את הקינואה לילדים ומחטאים מוצץ שנפל, היום זה נראה מטורף. אבל אז זה מה שהיה. אמא נעלמה, ואבא לא יכל יותר שהילדים יהיו ריחיים על צווארו כשיצא לעבודה או לפגישות עם החברים שלו כשישבו ועישנו, שותים קפה בריח משגע, מדברים על מהפכות ומלחמה ונקמה. אז אבא שלהם לקח אותם להיות אצל הדודות הנזירות. מרים הקטנה, על גבה תיק עור גדול וריק פרט למברשת שער – "זה היה של מאמא," אבא אמר. במנזר הייתה יושבת על המיטה, טומנת את האף בשערות הקשות של המברשת, מריחה את היסמין שזכרה מהשער הנהדר של אמא, שלא ירשה ממנה... השערות דוקרות באף, ומרים לוחצת עוד קצת, להכאיב לעצמה שבגללה מאמא הלכה, ואם היא הייתה ילדה טובה כמו פטימה, הבת של אחותה של מאמא, יושבת ורוקמת את הבדים האלה ולא מתרוצצת על הגגות בלי גרביים ובשער מתולתל ופרוע, אזי הנסיכה מאמא עם שער היסמין המופלא לא הייתה עוזבת, או לפחות הייתה מוצאת את דרכה אל חומות המנזר וגולשת אל החדר דרך החלון המקומר שאור ירוק נשבר בו ומוצאת את מרים הקטנה שלה יושבת על המיטה באולם השינה הגדול וביד רחבה אוספת אותה, מצמידה אל חזה ומעופפת יחד אתה דרך אותו חלון.

לאחרונה חיפשה בפייסבוק אנשים מוכרים, אולי יש עוד מישהו משם, מישהו שיהיה הצביטה שלה, להזכיר שהייתה באמת עיראק שלה, חצרות עם ברכות עגולות וחבצלות מים נהדרות, עוגיות נמסות בפה וריח קפה חזק. אורחות חברות של מאמא בשמלות מודרניות חסרות שרוולים, ולא רק מלחמה ויריות ברחוב ומשאיות באמצע הלילה לעלות ולנסוע, "יאללה, לעלות ולנסוע!!"

מצאה בפייסבוק את בת דודה שלה, פטימה. היא ולא אחרת, בקושי זיהתה אותה בגופיות ובעגילים ענקיים שרה קאברים של ריהאנה. אבל אותה, את מריאן, לא היו מוצאים בכלל. פתאום שקלה להחזיר לעצמה את השם מרים עם שם המשפחה של אבא, רק כדי שימצאו אותה בעולם הענקי הזה שמכווץ בכף ידה על המסך.

עם המשאיות שעלו עליהן בלילה במהירות נסעה למרוקו, שם הייתה המשפחה של מאמא. את אבא לא ראתה יותר. כשאמא שלה לא סבלה יותר את מרוקו, היגרו לספרד. שם הפכה מרים הקטנה למריאן.

שאלה קבועה בחייה של מריאן: היכן היא מרגישה יותר בנוח? בקרב אנשים הגרים בבית קבוע, בנים להורים קבועים, דוברים שפה קבועה – או עם אנשים שמחליפים ארצות, עבודות, אהבות, נותנים לעצמם להדהד חלק אחר של הלב בכל פעם?

מריאן שמחה שהנדודים לימדו אותה כמה שפות: צרפתית בשביל לשיר בשקט, אנגלית בשביל החיים השוטפים, ראיונות עבודה, קניות. ספרדית בשביל החברים והחום הפשוט, ערבית בשביל לקלל ולבכות ולחפש. ומהחברים היהודים הכירה קצת-קצת שפה של יהודים, בשביל להחיות את העתיקות שבה.

מזלה, חשבה, שגם האנגלית שלה היא מאירלנד. שנתיים בחווה ליד דבלין, שנתיים שבהן בלילות אכל אותה קור ובימים חיייתה אותה אהבה ממוטטת-כול לפול, גבר שתקן בן חמישים, גבות עיניו סבוכות ואפורות יותר משאר שערו וזיפי זקנו שזורים סגסוגת של נחושת.

פול, בנם של מארק ומאשה בעלי החווה. זוג זקנים עם מבטא אירי משונה ששזור בו משהו אחר שלא הכירה. מאשה קטנה ופריכה, מארק גבוה עם אוזניים גדולות. למרות שמונים ושתיים שנותיו קם בארבע וחצי לפנות בוקר, לחליבה וכדי להיות מעשי כשהחלומות מתחילים להתעורר ולטרוף אותו.

העבודה בחווה מרפאה את מריאן. היא לא באה לשם בקטע כזה, בכלל לא, עניין אותה הצד האקולוגי. הרי השתייכה שנים לארגונים ירוקים מקומיים בספרד ולגרינפיס העולמי, ואפילו עשתה כמה פרויקטים "על אמנות ואקולוגיה" למשרד התברואה בעיריית מדריד, פרויקטים שזכו לסיקורים יפים – כמו משאית לאיסוף זבל מצופה במראות ומעליה הכיתוב "הזבל הזה הוא אנחנו", או סרט דוקומנטרי קצר על 6,000 עובדי משאיות הזבל האנונימיים, שכשהם שובתים כולם מזדעקים אבל כשהם מפנים יפה אף אחד

לא טורח לומר להם תודה ובכלל לראות שיש כאן אב משפחה ואהבה מתחת למדים הירוקים והכפפות המסריחות. אחרי כל זה רצתה לנשום ירוק ולא רק לבחור את הגוון הנכון לפלאיירים של האירוע האקולוגי הבא. בשיטוט באינטרנט גילתה את החווה הזאת, היה כתוב שיש חדרי אירוח, שמחפשים עובדים. ששקט שם מאוד. ארוזה את ספרד ונסעה.

לא ידעה כמה שקט שם. משפחה קטנה של שתקנים, מארק ומאשה ופול. שותקים כל כך שמריאן הייתה יוצאת לגבעות הירוקות, לפרוש ידיים אל הרוח, להניח לתלתלים לעוף, ולצעוק. לאט-לאט היא חשה איך כל הירוק הזה מסביב נטמע בנשמתה והיא מתחילה לנשום כלורופיל כמו צמח.

אפשר לספר הרבה על השנתיים ההן בחווה. על העבודה, על האהבה ועל איך הכול הסתיים.

אבל היום נספר רק על יום שלישי אחד, בצהריים. מריאן בכובע קש רחב שוליים ומצל, ופול גלוי ראש בסרבל כחול, עבדו בגינון סביב הבית המרכזי, עדרו סביב שיחי הוורדים. ידיהם נוגעות מדי פעם בוורד, בקוץ, זו בזו. פול התיישר פתאום ואמר בנימה עניינית: "לא ראיתי את אבא מהבוקר." הניח את הכלים, ומריאן הצטרפה אליו לחפש את מארק.

חיפשו ברחבי החווה עד שמצאו אותו מאחורי הדיר, יושב בבוץ. פול רץ אליו, חשב שנפל הזקן, אבל מארק סימן בידו שהגוף בסדר והרים פנים שטופי דמעות ונחלי אדמה נקווים אל וואדיות הקמטים העמוקים, מציירים לו פני אדם הראשון - מעפר באת ואל עפר תשוב.

והוא דיבר, מארק, בשטף כמו שמריאן לא שמעה אותו מעולם, וכמו שמפל שיערה בגופו של בנו ניכר שגם הוא לא שמע את אביו השתקן מדבר כך מעולם. בשפה שמריאן לא הכירה הוא בכה אל בנו, שרכן בשקט אל הבוץ וחיבק חזק את ראשו. פול תרגם למריאן כמו הד, הופך את המילים למובנות לה באנגלית אבל נעדרות הסוד שבשפה ההיא. ובשקט כזה תרגם, שמריאן כרעה גם היא אל הבוץ וקירבה ראשה אליהם.

וכך, דבוקים, הבינה מריאן שמארק היה במלחמה הגדולה והנוראה, והיו לו אשה וילדים, ואיך שמספרים כולם סיפורי מופת על הורים שעשו הכול כדי להציל את ילדיהם, והוא יודע שזו לא רק גבורה אלא גם אינסטינקט של "מסירוס נפש" אבל מה מקולקל אצלי יינגעלע, שלא עשיתי כך? אלא להפך! שהיה לי הכוח אז הצלתי את עצמי, קפצתי מהרכבת איפה שהייתה לי האפשרות.

חיבקתי את הילד שלי שעוד לא בר מצווה, אריה לייבל'ה, ופשוט קפצתי מהרכבת. והוא המשיך רחוק, מיינע טיירע יינגעלע, רחוק עד השמים. כולם מתפעלים עלי איך בגמר המלחמה הגעתי פה לאירלנד ויש לי את אמא ואותך וזו הוכחה שהיטלר לא ניצח! אבל הם לא יודעים, אף אחד לא יודעים שאני לא הצלתי את בשר מבשרי, רק את עצמי הצלתי. והיטלר ניצח!

הרבה מילים מריאן לא הבינה ופול לא תירגם, אלא אמר אותן בשפתם. "מסירוס נפש" לדוגמה. "אין את זה באגלית", הוא אמר. עד היום בכלל לא ידעה שהם יהודים, מארק ומאשה ופול. מריאן למדה שחוץ מהעברית יש עוד שפה ליהודים, יידיש. שהלב שלהם מתהפך כשמדברים בה, שפה שאומרים בה סודות. סודות כדי שהילדים לא יבינו, סודות זיכרונות, וסודות עם א-לוהים.

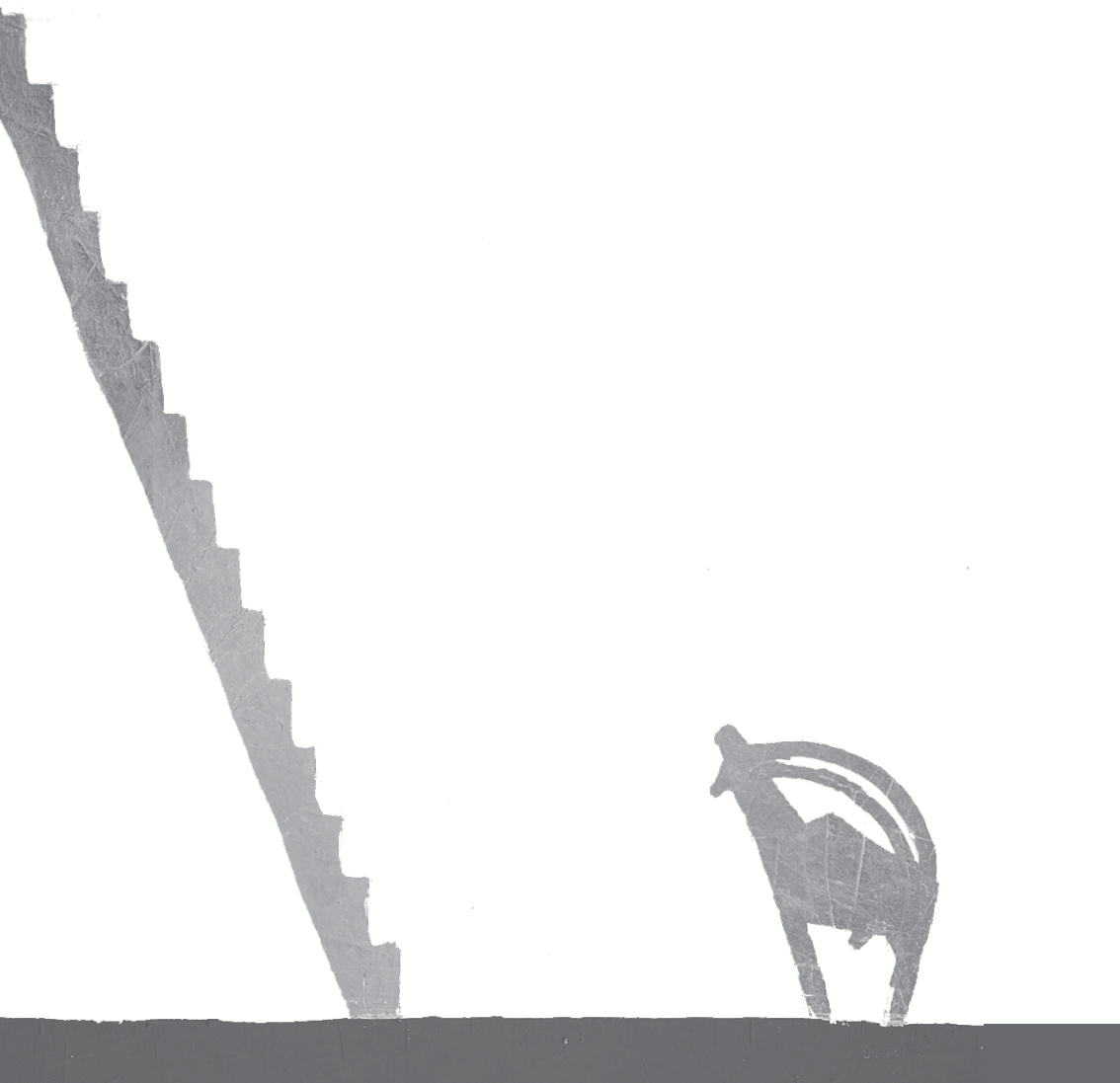
המדורה דועכת, רמצים מתפצפצים, שברי כוכבי שמים שנפלו לאדמה. מישהו במדורה ההיא, כשכבר לא ראו פנים אלא רק הבהובי פרופיל כתומים, שר בקול חס: "רחובות הנהר נחלי אמונה... מים עמוקים... סודותיה חמישים שערי בינה..."

הוא שר את ה"נהר" הזה מטעים את תחילת המילה, וה"שערי בינה" נשמע בדיוק כמו "שרעא"... ושרעא נהר, שכל כך הרבה שנים ועולמות לא זכרה אותו, צף ועלה.

פתאום נשרו מעליה כל השנים באירופה. ספרד ודבלין והחוזה. והכול נהיה גוש אחד – אירופה, מושלך לצדה כמו עיסה, והיא הייתה כל כך ערבייה בעיני עצמה.

הורידה את הפשמינה הירוקה שלה מהצוואר ועטפה את הראש. הסתכלה באש המבהיקה כמו במראה מלובנת וראתה איך מאמא דומה לה, כי מריאן כבר עברה אותה בגיל. ואולי מאמא בכלל לא הגיעה לגיל של מריאן. מוזר להיות יותר מבוגרת מאמא שלך.

כף יד פתוחה

מוריה אשכנזי רוזנבלום | ומן האור

ומן האור עולה אור ומן היום, יום
ומן החשך, עמק חשך ומן העמק, עמק
ובלילה בוחק היום, יום לבנה
והליל צולל נמהל במעמקי כוכבים
וביום עולה החשך ומחשיך באור שחר
וכוכבי היום פרחוניים
והאנשים מזכירים את הרקיע לרצונו
ובוראים לכבודו את היום

ראיתי את אמי

ראיתי את אמי
 קלה
 חנרת
 עיניה מעלעות אל על
 בדפים הפזורים באוגדן
 לא מוצאת מנוח
 ראיתי אותה מדברת עם אלוהים
 ללא מלים שנתפזרו
 מחוץ לחלון
 ראיתי זכה
 טהורה
 ושוקת
 אל מול עיני

ואהבתי אותה
 לא רציתי שתלך עוד
 בקשתי בלבי השותק
 די אמא יפה להעלם
 די לאלוהים המושך
 הנח לנו להיות
 לעוד אלפי רגעים
 אֶנְחֵנו אֹהֲבוֹת
 היא אינה מזהה את פני
 אֶבֶל אֶנְחֵנו מְכִירוֹת
 כְּמַעַט לְרֵאשׁוֹנָה
 וְיֹתֵר מְאִי פֶעַם
 אֲנִי בְטוֹחָה
 עֲכָשׁוּ אֱלֹהִים נִשְׁמַת אֶפֶה
 אֱלֹהִים יוֹשֵׁב אֶתְנֵנו
 לְבַד בְּחֶדֶר
 רִיחוּ הַמּוֹזָר שֶׁל הַמּוֹת
 עוֹלָה גַם בְּאֶפֶס

לידה שלישית

אני מניחה שלוש רטיות של שלום על לבי הפצוע
התינתת שלי מניחה כף יד קטנטנה פתוחה על חזי השבור
צלעותי נאנחות
שדות שבולים מסמנים מעגלים בשמים ריקים נקיים
אני מבקשת גשם
טפות יזלגו מעלי
במקום דמעותי שמזמן אינן
אני התחזקתי יומם וליל
עכשו קשה לפרק
את כל הבצורים.
באהבה רבה
שבולים כדוריים וכף יד מתוקה
ימתיקו שלושים שנה
יולידו ממני שמחה

נדב גלעד | הציור השבועי לילד

תמו נשלמו הימים ההם. עכשיו אני צריכה שוב לעשות הכל מחדש: יש לנו גינה חסרת צבע ומרפסת רעועה. בשעה שלוש נסעתי לחנות הפרחים על יד המחסום. המוכר מכיר אותי ואמר: מה היום – צמחי תיבול? רקפות? בלון הליום?

היום אני בלי הילד, עניתי. הסתכלתי על חלוקי הנחל והחלטתי שכשיהיה כסף. רקפות מלאכותיות כאלו אני לא אוהבת, אמרתי. מלאכותי? מה מלאכותי מה, גברתי, מה לא מלאכותי, כל החיים האלה זה מלאכותיות אחת גדולה. חוץ מזה מלאכותי הכי יפה, תאמיני לרוני.

בדרך חזרה אני חושבת, אבל מה עם המרפסת, בסוף לא קניתי צילייה, והרוזמרין והלבנדר החדשים שבמושב האחורי עכשיו לא ישרדו בשמש של המדבר שלנו.

המדבר שלנו. אני עוד לא החלטתי: מרגיע או מאיים? יש לי יום אחד חופשי בשבוע ואני אוהבת לנסוע בו רחוק מהבית. פעם אל תוך המדבר, פעם החוצה ממנו.

את יותם אני מוציאה מהגן בחמישה לארבע, גם כשאני ביום חופשי, אבל שונאת את עצמי על זה שאני לא מבלה אתו יותר. תמו נשלמו הימים ההם. אני כותבת לאט כל כך, מעט כל כך, אני כבר לא יוצאת להתבודדויות או חולמת על חוף בסיני.

יותם רואה אותי נכנסת בדלת הגן. הוא שמח אבל לא מתייחס אלי. כל פעם אני חושבת, איך אתה, ילד שלי. קשה לי לצטט אותו; הדיבורים שלו יפים כל כך רק בחיים. בכל זאת, הוא אומר שהוא עשה בסיר, הוא אומר השמש שוקעת לישון ואני נפל למים עם החילזון ומה זה התמונות האלה, וכל הברה ממנו נבלעת בתוכי, נמסה אל תוך החמימות הזו. יותם שלי.

הלל מגיע מאוחר היום. אני יושבת בנדנדה ליד יותם. הרוזמרין והלבנדר עדיין באוטו, עולה בי מחשבה עייפה. המוכר מהמחסום לא נתן לי בלון הליום במתנה, איך אני יכולה לעוף בלי להתאמץ, איך אפנק את יותם. אני מרגישה את השמים נגמרים פתאום, רוצה כל כך לדעת אם גם הם חושבים עלי לפעמים, גם הם רוצים לפעמים לעוף בתוכי.

השמש במדבר שלנו מזכירה: חם לי, העץ-בלי-עלים שבגן השעשועים לא מגן עלינו מספיק. אני אומרת, די יותם, אנחנו הולכים. יותם מופתע וממשיך לשיר נה-אד-נד. כשאני מנסה

לקחת אותו הוא מתנגד, ואני שוב מוצאת את עצמי מבטיחה לו קרטיב כדי שיבוא אתי. אני חושבת, אם לא היה לי ילד הייתי הולכת עכשיו בלי להיכנס לאווירה רעה, ומיד אחר כך שונאת את עצמי על המחשבה הזאת.

לאט אני הולכת עם יותם לקופסה הלבנה שלנו שהיא בית. בכניסה לבית על המדרגה הראשונה יושב חשבון המים, תופח על מנת להתפיח. אני נזכרת במילים של יותם: לא לזוהר מהנחל. למה? שאלתי אותו. כן, הוא אמר. הוא דופק על הדלת: מי פה גר? סוס? באורווה.

במחשב מחכה הגורל והוא מתנכר אלי היום. קופסת הדואר שם מאוישת בדברים לא רלוונטיים: עדכון מזמר בינוני על הופעה או שיר חדש, שיעור שכבר לא אגיע אליו אף פעם, עדכונים לא מועילים מהמכללה.

לפעמים אני חושבת, אולי זה הסוף, יכול להיות שאני כבר לא באמת מאמינה בדברים שלי. 'אבל יותם!' הלב עונה ותמיד תמיד צודק במשהו, אף פעם לא משקר באופן גורף. נכון, יש יותם, יש. והלל? אולי גם. אבל יש כביסה וכלים, יש אינ' כסף או אלוהים. אכן, תמו נשלמו הימים ההם. אלוהים כבר לא עודר בגינה שלי, כבר לא מנכש את העשבים, אלוהים לא מוציא מהאוטו את הלבנדר שקניתי, כדי שלא יתייבש בשמש המדבר שלנו.

יותם רוצה לחזור לגן-אשועים. לנדנדה האדומה. אני חושבת, עכשיו כבר יותר נעים, זאת בוודאי השעה שכולם מגיעים לשם. אולי אתה רוצה שאני אספר לך סיפור במקום, יותם? כן! יותם שלי צוהל ומביא את "מרים והים". מרים לא מכירה את הים. האם הוא שחור? האם הוא לבן? האם הוא יודע לצחוק או לבכות – ואני לא יכולה לעצור מלחשוב ברוב פאתוס, הגלים שלי מתנפצים אל השובר, הדגים שלי צפים בלי רוח, העומק שלי מפחיד, אולי אני הים.

יותם הקשיב לסיפור פעמיים והסתכל עוד פעם אחת לבד בציורים. עכשיו הוא בוחר משחק אחר והטלפון מצלצל. אני יודעת שלא אענה אבל בכל זאת עוברת בי מחשבה שאולי ממתין אושר קטן מאחורי קו הטלפון. וזה לא הלל, הוא יודע להתקשר לפלאפון שלי.

ארוחת ערב עכשיו. בחלון אני רואה מאחורי הווילון זוג הולך. הבחור מנסה להתקרב קצת יותר, הנערה רוצה ויפה ומתביישת ואני חושבת, תמו נשלמו הימים ההם.

בסוף היום החופשי שלי אני תמיד מגיעה לגן קצת באיחור ואוהבת

להרגיש את עצמי אשמה גם כשהגננת אומרת שלא נורא. היום עברתי את המחסום ונכנסתי אל אחד הכפרים השכנים בלי לדעת אם זה מסוכן. מוסלמים? בדואים? אני מרגישה אותנו מהיישוב על סף המדבר והשטחים מתלבטים כל הזמן האם אנחנו חדשים או ישנים או כובשים במדבר הזה, והקרבה אל מישהו בטוח בישנותו כאן היתה לי דחופה פתאום.

נסעתי ברחובות הצרים. הורדתי את כיסוי הראש, אבל אני מניחה שידעו שאני. אני לא יכולה להסתכל בלי לחשוב, מה אכלה הילדה הזו לארוחת בוקר. במי התאהב הנער הזה היום. האם האשה הזו מסתירה סוד נורא. הנה ילד בגיל של יותם, האם הוא גם אומר שהוא הולך לגן הירק לקחת נקניק, האם גם אמא שלו אוהבת אותו מזניחה אותו אשמה עליו סמוכה עליו זקוקה.

בערך חמש דקות וכבר אני החוצה מהכפר, נוסעת אל הילד שלי שהוא הכל שלי.

לפעמים אני חושבת מי אהיה כשיותם יגדל. איפה תתגלה המרידה שלו. בוודאי אהיה אמא רגשנית, וזה קשה, אני מכירה אמא שלי כזו. האם עדיין נגור על גבול המדבר, נמצאים בתוכו וגם קצת מעליו. האם יותם יאהב לחיות או שיהיה דומה לי יותר.

עוד שלושה ימים שבת. ערן הנשמות, מה אכסוף נועמך, כאייל תערוג על אפיקי מים. החול וימיו התישו אותי.

תמו נשלמו הימים ההם. אני נשפכת על הספה הקרועה בכאילו-מרפסת שלנו ופתאום אני חושבת, איך הכל בא אלי בבת אחת. רק אתמול קלעתי חרציות בשדה, רק אתמול שרתי מול מדורה עד אמצע הלילה, רק אתמול קמתי בעשר או אחת עשרה, רק אתמול הייתי נמר רץ בודד, עם ראש ושיער פרוע, מחבקת את עצמי תוך כדי ריקוד על חוף הים, רק אתמול אני נשבת את הרוח אל ארבע כיווניה, רק אתמול אני הייתי מדבר. אני חושבת את כל זה ומרגישה את כל הזמן והדברים שקרו מאז עד עכשיו מתכווצים לקו אחד דק, ולא מבינה מאיפה פתאום הגיע הבית הזה והיישוב הזה והספה הקרועה הזאת וקולות של ילד צועק.

יותם צועק מיץ, מיץ, ואני רצה אליו ומחבקת אותו ונרטבת בקצה השרוואל מהמיץ השפוך, שמחה שלפחות עם טיטולים סיימנו כבר. אני מחליפה ליותם מכנסיים והוא נזכר ורוצה לחזור לגן-אשועים. אני יודעת שהוא אוהב להתנדנד בנרנדה, אני יודעת שהוא אוהב לפגוש חברים, אני יודעת שהוא מרגיש יחד אתי איך הבית הלבן הזה הוא כלא קטן שלנו, אני יודעת שגם הוא רוצה להתעופף קצת לפעמים.

בגן השעשועים בוודאי יושבות עכשיו שלוש אמהות, או שתי אמהות וגבר עם מנשא, ומפטטות. בוודאי מרכלות עכשיו על הגננות בגן ואחר כך על הילדים ואחר כך על ההורים שלהם ובוודאי זרקו בפולנית איזו מילה טובה או שתיים גם עלי. אני נשארת עם יותם בבית, נשכבת לידו על הספה הכתומה שקנינו מיד שנייה ומצליחה להיכנס בכל הכוח לדמיון המציאות המקבילה בגן השעשועים עכשיו. גרעין של כעס נדחק עכשיו אל תוכי. אני כועסת על האמהות שברוב חוצפתן מדברות עלי מאחורי הגב, שברוב חוצפתן אינן מצטערות על השינוי העצום הזה שהגיע עם לידת ילדן הראשון, שבאופן מתרים אינן מתקשות להבין איך נפל עליהן כל זה פתאום ביום אחד בהיר מדי. יותם שואל איפה אבא, ואני מנשקת ומחבקת ואומרת עוד מעט יקרי, אבא יבוא.

הלל. אני אוהבת את האיש שלי, מדמינת אותו רכוב עכשיו על הקטנוע שלו, ממחר ונזהר, ואולי שר או צועק כמו שאמר לי שהוא עושה לפעמים תוך כדי נסיעה. הלל. אני אוהבת את האיש שלי, נזכרת איך ממש לפני רגע הלכנו באהבה בוערת על הדק של נמל תל אביב, איך לפני רגע עצרנו מול אחד מבתי הקפה, התיישבנו ליד סלע מלאכותי מול הים והלל, חושק ומיוזע, הניח את הגיטרה וליטף את אצבעות רגליי הפצועות, ואני לקחתי אותו ביד עד לחוף עם החול האמתי וביקשתי אותו לנגן לי ג'ון לנון. אני מכיר רק את אימג'ן הוא אמר, ואני אמרתי כן כן, עוצמת עיניים ונבלעת בתוך הדמיון של ג'ון לנון, חיה בשביל היום.

היום החופשי שלי נגמר טיפה אחרי חמישה לארבע, אז אני צריכה לחזור להיות תפקודית. שכובה על הספה ובוהה בילד שלי אני מרגישה את סוף החול מהשעון נשפך בין האצבעות שלי, מזהיר כמו אזעקה נוראית של הגיפ שבטעות נגעתי בו אתמול: איפה החיים שלך מתי תהיי את מתי היית איך זה קרה לך כמה פרחים עוד נותרו לנבול איפה השמים שלך אל תשכחי לעולם את הלבנדר והרוזמרין.

אני קמה לשתות כוס מים ורואה את הילד שלי שקוע בחיפוש אינטנסבי אחרי משהו, שואלת אותו אם גם הוא רוצה מים ונענית בשתיקה. אחרי כמה דקות אני מבינה שהוא מחפש את הבית של יעל ומציעה לו לזחול מתחת לשולחן. על השולחן העיתון פתוח בעמוד התשבצים. בזווית העין אני קוראת איך בציור השבועי לילד ג'קי מבקש מהילדים לעזור לנועה למצוא את אמא שלה. אני מנסה דקה או שתיים למצוא אותה בעצמי. כן, נראה לי שמצאתי, אם

הופכים את העיתון ומסתכלים על הנעל הזאת זה די דומה לאמא. או שאולי היא בחיבור הזה שבין בלון ההליום לדוכן של המוכר שליידו? כן, אני חושבת שזה זה ונאנחת בהקלה.

יותם מחפש בית של יעל, הלל צריך לחזור ממש עכשיו, אני משתדלת כל כך לא לחשוב מדי וחוזרת ופותחת את הספר "מרים והיס" בעמוד האחרון. מרים עומדת על החוף, מסתכלת לכיוון השמש שעומדת לשקוע ואומרת: "אה, זה היס".

צופיה מזוו | בתי

הַקְטַנָּה הַשְּׁתָּאוֹת
בְּכָל יוֹם נְעוּרוֹת בָּהּ פָּנִים וְתַנּוּעוֹת
הַזְמַן תּוֹפֵר לָהּ מִדוֹת תְּדוּשׁוֹת

הַלֵּב הוּא
תּוֹדָה מִתְפַּקֵּעַת
כְּמוֹ גְרַעֲיִנֵי תִירָס יְבֹשִׁים
הוֹפְכִים לְבָנִים פְּתָאוֹם

כְּמַעֲט שְׂכַחְתִּי
יָמִים בָּהֶם בִּטְנִי – אֲדַמָּה
וְהִיא בָּהּ רִמּוֹ
לְבַסּוֹף הָיִינוּ
לְגוֹפִים נִפְרָדִים

אֲנִי שָׁבָה לְגוֹפֵי הַקּוֹדֶם
אִשָּׁה בְּזֵהוּת אַחֶרֶת

מְסוּדָה אֶל הַפְּשָׁטוֹת שֶׁהִיא
בְּרֵאשִׁיתִית
סְקָרְנוֹת בְּפָנֶיהָ
מְרֻכָּזָת
תְּמַצִּיתִית

כְּנִרְאָה
כְּפִי שֶׁאֲנִי הָיִינוּ
לְפָנֵי

אורי פורת | במרחבי זמן

לזכר אבא חגן פורת ז"ל

בְּמִרְחָבֵי זְמַן אֲנִי נוֹסֵעַ
בְּרֶכֶב כְּמוֹ-בְּדִיוֹנִי
לְחַפְּשֵׁךְ בְּאַחַד הָעוֹלָמוֹת
אוֹלֵי נְעֻלְמָתְךָ לָנוּ בֵּין לְבֵין
בְּפָרוֹזֵדוֹרִים וּבְמִסְדְּרוֹנוֹת

תְּמִיד הֵינּוּ מְלֵאִים בְּךָ
וְעַתָּה -
הוֹתַרְתְּ לָנוּ
עַל בְּמוֹתֶיךָ
חָלָל

'סירה למת', נחושת ועץ, 15X1070, 2011.

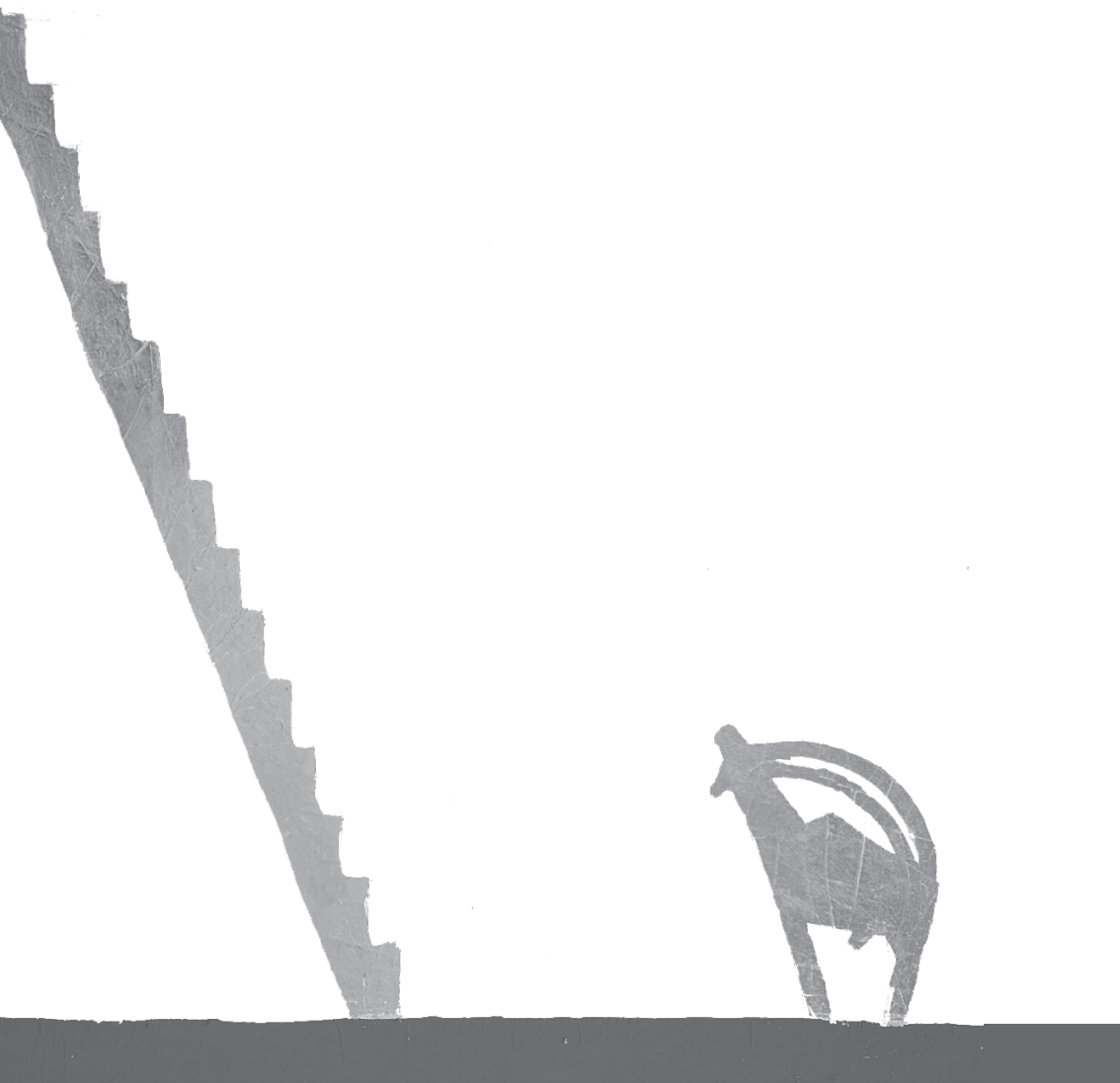
רחל עופר | מפת השלוחה הלבנה

שְׁתֵּי אֲבָנִים טוֹבוֹת יֵשׁ לִי עַל כְּתָפַי
אֶחָת מִכָּאן וְאֶחָת מִכָּאן
וְשִׁמוֹת יְלָדַי חֲקוּקִים עָלֶיהֶן.

וְעַם כְּנִיסַת הַשָּׁבֶת, לְאַחַר אֶסוּף הַנְּעָלִים הַפְּזוּרוֹת בַּחֲדָר,
דְּפִי הָעֵתוֹנִים וּפְרוּרֵי הָעוֹגָה, עִם שׁוֹךְ הַהַמְלָה, הַכֹּל נֶעְצָר.
וּמִפֶּת הַשְּׁלֹחָה הַלְּבָנָה, עַל רִיחֹתֶיהָ וְנִגְוֹנֶיהָ, נִפְרָשֶׁת עַל פְּנֵי הַבַּיִת.
וְעַם מִשְׁק כְּנַפְיָהֶם שֶׁל מְלָאכֵי הַשָּׂרֵת אֲנִי מִיִּטְיָבָה אֶת הַנְּרוֹת.

וְשִׁתֵּי אֲבָנִים טוֹבוֹת מְאִירוֹת עַל כְּתָפַי
אֶחָת מִכָּאן וְאֶחָת מִכָּאן.

קנוקנות

אביגיל כהן

*

לפני שתכנס
עליך להציג מגלה חתומה
בדם ואש ועשן מתמר
לפני מחנה וילהשבע
קדוש
הייתי ואהיה לך
עליך לשלף נעלה
להתנשל מקרקע, מאשה
ללכת יחף
בשבילים ללא שם
לחשוף טביעת אצבע
קוי חיים
שעדין לא חברו
ולא ספרו עד תם
עליך להתחדש כאדמה
שנהפכת אל השמש
שנפרצת אל ידי אכר
שמשתגעת בבוא הגשם
אל קרבה
כאלו מעולם לא ידעה
אחר כאלו מעולם לא
הרקיבו בה חיים
שלמים וימים כלילות
עליך לכרע ברך
לפני קודמך
לאסוף רמזים איך להכנס
בשלוש ולצאת בלי שפגעת
ברקמה השברירית
שהותירו כל אלו שנכנסו לפניך
וקרעו בצאתם
והיא ישבה שבעה
חדשים וקראה לרחמים

וְשַׁבְעָה חֲדָשִׁים שְׁתַּקֶּה
וְשַׁבַּע שָׁנִים עֲבָדָה אֶת אֲדָמְתָה
עַד שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ אוֹתוֹת
עַד שֶׁנִּגְלוּ לָהּ חֲסָדִים.
וְעַתָּה, בְּכַנִּיסַתְךָ
הַכּוֹן לְקֹדֶשׁ, לְחַל
הַתְּבוּנָה לְמַחֹל

נחום אבניאל | פְּקִיחָה

וְעָשׂוּ כְּשֶׁבַל הַקָּטַע הַזֶּה
שֶׁל אֶהְבֶּה
כָּבֵד לֹא רְלוּנָטִי,
אֲנִי יָכוֹל לֹמֵר.
הֵיטָה שֵׁם הַסְּנוֹת בִּישָׁנִית
וּנְגִיעָה רַכָּה שֶׁל מִבְּטִים,
וְהֵיטָה קֶרֶבָה
שֶׁל אִישׁ וְאִשָּׁה שְׁנֵסוּ –
(קְנוֹקְנוֹת מִתְּכוּפּוֹת
אֲנִי זוֹכֵר
עָלִים עִם רִקְמָה דַּקָּה
שֶׁל לְבָבוֹת),
אֲנִי זוֹכֵר.
אִידֵךְ נִסִּינוּ בְּעֵדִינֹת וּבִתְקִיפֹת

לְדַעַת

זוג עצים, שמן על נייר 40X30, 2011.

שפי רוזנצוויג | השגחה פרטית

יותר מאשר ההנהונים של היוסי הזה, הרתיח את נעמה חוסר ההפתעה שעל פניו כשהיא שאגה עליו (בסך הכול לקראת תומה של פגישה חמישית): "אתה מוכן להפסיק להנהן? המילים שלי הן לא קדושות, אני כבר משתגעת, תגיד משהו משל עצמך. הלכנו ביחד להצגה הזו, סליחה שאני ככה, אבל בטח גם אתה חווית משהו שהוא לאו דווקא, אה, לא יודעת מה קורה לי שאני צועקת ככה, סליחה, אבל אתה גם לא עוצר אותי, מה אני אמא שלך, מאיפה זה הלמלמיות הזאת?! די, אני צריכה רגע לשבת."

הוא נעצר ליד ספסל, חמישים מטרים בערך מהתיאטרון, בהבעה כנועה של "את צודקת במאה אחוז גם הפעם", והיא מתיישבת וחושבת שהיא עוד רגע מתפוצצת. אבל הוא מצדו פשוט מכיר בבעיה הזאת שלו. היא לא הראשונה שמשתגעת מזה, אבל היא הראשונה שלא חותכת אותו אחרי פעמיים בתירוץ עלוב ועקיף.

וגם הביישנות הזו שלו, היא כן מוצאת חן בעיניה. בכלל, יש לו עיניים טובות שלא היו לעשרות המחזרים לפניו. היא נושמת בקול כזה, שהגבר הקירח והמרושל שעובר לידם יכול לשמוע את המחשבות המבולבלות שלה מדברות. לאט היא נרגעת, מחייכת אליו במבוכה, אדומה מדי לגוונים העדינים שלה.

אומרים על נעמה בחוג שהיא מסתובבת בו, שהיא בחורה מאוד אסופה. אגב, כך גם הציג אותה עמירם ליוסי, ממש במילה הזאת: אסופה. אבל עכשיו החמה והמבוכה והצעד שלה היו מפוזרים לאורך חמישים המטרים שהפרידו בין הספסל לתיאטרון, עד שהמאבטח שבביתן הכניסה נכנס פנימה, כנמלט מהאוויר הדחוס והמבהיל.

נעמה כבר לא צעירה (שלושים וארבע) ולמודת יציאות. היא חושבת שהיא אוהבת את היוסי הזה יותר משאהבה אי פעם גבר שיצא אתה. היא מבינה שהוא עמוק ושלוקח לו זמן להשמיע את זה, ויש פעמים שהיא נהנית מהמקום הרחב שהוא נותן לה להשמיע את עצמה, אבל לפעמים זה מרגיש לה כמו שיעור פרטי בהשקפה – במיוחד אחרי הצגה כזאת, המזמינה התפלספות מהסוג המעיק. יוסי גמר אומר בלבו ללכת לטיפול פסיכו-דינאמי. אצל פטריק ההוא, שמירב מהסטודיו סיפרה שהוא מעולה לדתיים. כי הוא גם סוג של דתי, וזה חשוב, המכנה המשותף שיש בין מטפל למטופל. הוא גם מספר את זה לנעמה דקות ספורות אחרי ההתפרצות. "זה

משהו שאני חושב עליו הרבה זמן, פשוט הקצב שלי, את רואה, עד שאני מתבשל... אבל זה לא בגללך או בשבילך", הוא אומר כדי להרגיע את עיניה, המבוהלות מניסיון הריצוי שלו. לא לזה היא פיללה, אם כי היא שוב מרגישה את התחושה הנוראית הזאת שבא לה לחבק אותו כמעט כמו ילד שאמר טעות מתוקה.

היא נזכרת בפגישה השנייה. הוא סיפר לה שבבצלאל קראו לו דווקא הזקן, כי כל מה שהוא רוצה זה כוס תה וכורסה. הם ניגשים לדייהטסו סיריון התכולה שלה, הוא מציע לנהוג, זה קוסם לה ומביך אותה בעת ובעונה אחת. היא מסרבת בנימוס מגומגם. הם מתיישרים ותוך כדי שהיא מתניעה היא מנסה להפיג את המתח. "בזמן האחרון, כל פעם שאני נכנסת לאוטו יש איזה שיר שמתחבר בול למה שקרה לי מקודם, שיעורים כאלו מה, אני ממש מצטערת על איך שהתפרצתי מקודם, אני לא כזאת, בטח יהיה על זה שיר."

אבל ברדיו מתנגן רק מקבץ פרסומות מעייף ופתטי על הפלגות לעשירים, רשת חנויות טבע וייעוץ שאינו משפטי. הוא אומר פתאום: "נעמה זה עבר, אני באמת בסדר, את הצבעת על נקודה נכונה בסך הכול." איך שהוא מסיים את המשפט נגמר מקבץ הפרסומות, ואחרי ג'ינגל התחנה פוצח קולו של הזמר: "אקנה לי תוכי ושמו יהיה יוסי / עמו אשוחח עת איש לא ישמע / ואז אומר לו / אז אומר לו אומר: / העצבות כמו כוס היא / ובה יין מר / מענבי הנשמה..."

לוקח להם בית שלם לקלוט את עומק הפדיחה שה"השירים ושיעורים" שלה גוללו זה עתה. יוסי מחבב את שירת אברהם חלפי בדרך כלל, אבל הפעם הוא כבר ממש נעלב. הפנים של נעמה נצבעים בגוון בורדרו עמוק, אבל זה רק מחמיר: "התדע, תוכי יוסי, אתה ילד לירי / צפוי לך מוות שקט..." יוסי נע בחוסר נוחות, מחשב את המרחק של המכונית מדירתו. "...אתה לא תאהב, יוסי, יוסי אף פעם. / כמוך נולדו להנעים פטפוטים..."

אריק איינשטיין ממשיך להטיל את ההשגחה הפרטית המוגזמת הזו ללא רחם אל תוך אוזניהם בנימה ערמומית. נעמה אוספת את הדמעות בגרונה, יוסי אומר פתאום: "תעצרי לי כאן, אני אסתדר", היא חורקת בלמים ומכבה את הרדיו אל תוך תחנת האוטובוס החשוכה. האוויר באוטו ממש סמיך מרוב ההקשרים של הסיטואציה עם השיר. היא שוב מגמגמת, "סליחה יוסי, זה בכלל לא קשור", אוזקת את ידיה שלא לחבק את העיניים הלחות והטובות שלו. הוא קם בבת אחת מהמושב וזורק "נדבר" בקול

שבור ומכוחכת, נבלע ברחוב. היא פונה לה' וה"שירים ושיעורים" שלו במבט מתמיה, כמעט נוזף, ויוצא לה משפט רטוב מדמעות הגרון: "מה זה היה אמור להביע?"

למחרת הוא מתקשר מהסטודיו כבר בתשע, היא יוצאת בצעדים דחופים מהשיבה עם המהנדסים הבכירים בחברה. "תקשיבי נעמה, אני הבנתי את השיעור, זה לא מתאים עכשיו שנמשיך, אני צריך לעבור עם עצמי תהליך, גם את בטח מבוהלת מכל הסיטואציה. אולי ניפגש בהזדמנות... ותודה, על כל התובנות, היה לי מיוחד מאוד למרות הסוף שהיה קצת פוצע." הקול שלו נסוך פתאום ביטחון עדין כזה, היא נמסה ממנו לגמרי, כזה היא רצתה, בדיוק כזה, אבל עכשיו הוא לא נותן לה להשחיל משפט כמעט, היא המומה, ושוב מתנצלת על אתמול, זה לא משקף לדעתה את מה שיכל לקרות פה, אבל היא ממש מבינה אותו... בהצלחה, הם מאחלים זה לזה בהיסוס עצוב. זה די נגמר.

*

אחרי שנתיים יוסי עוד זוכר את נעמה – גם כי היא ניסתה במשך חצי שנה בערך, דרך עמירם ודרך מירב ודרך עוד כמה מכרים משותפים, לנסות שוב, וזה די נדיר ברומה שלו; ובעיקר כי הוא חייב לה תודה על התהליך המשמעותי שהוא עבר אצל פטריק. במשך שנה וארבעה חודשים הוא ופטריק נפגשו אחת לשבוע בקליניקה. יוסי הקדים תמיד בעשר דקות ועמד מתחת לעץ עד חמישה לחמש. ואז נעמד לארבע דקות על המדרגות. בדקה לחמש הוא דפק, ובחמש פטריק פתח לו. שנה וארבעה חודשים אותו טקס זמנים מוזר. ליוסי בכלל לא היה פשוט לפתוח את הנושא הבווער שעמד על הפרק, אבל פטריק, עם ניסיון של שנים בתחום ובחוג שאליו יוסי משתייך, עזר לו להבין מתי הוא נוטה לרצות אחרים.

יוסי המציא כלים בעצמו כדי להתמודד עם התורפות. הם דיברו על הילדות ועל ההווה, הם פיצחו את האגוזים הכמוסים שיוסי הניח על השולחן בזהירות ובסבלנות. וזה היה משתלם בסך הכול.

דבר אחד הפריע ליוסי בכל התקופה הזו, יותר נכון רגע אחד בתוך חמישים הדקות הללו. זה היה כשהמחוג עומד על רבע לשש ופטריק מעיף מבט ממושך לעבר השעון ומתחיל לסכם את הפגישה ברמיזה שהזמן תם, אם כי בעדינות-מה. וגם את הליווי לדלת ביציאה הוא לא אהב. הוא הבטיח לעצמו שבפגישה הסיכום יאמר לפטריק שזה מפריע לו. שהוא מעולם לא ביקש הנחה על שלוש מאות ועשרים השקלים שפטריק גבה ממנו לחמישים הדקות,

ואף על פי שעמירם טוען שזה נחשב זול, מן הראוי שפטריק לא יתחשבן אתו על הדקות בסוף. בייחוד באותן הפגישות שבהן העז יוסי להעלות בעשר הדקות האחרונות דברים שישבו לו בקרקעית. עכשיו, עשרה לחמש, יוסי נעמד מתחת לעץ בתוך שלולית עלי שלכת. מתרגל בלבו את מילות התודה והסיכום, ואף את ההערות הקטנות שיש לו לומר. בארבע דקות לחמש הוא נעמד על המדרגות, ודקה לפני חמש הוא דופק בדלת. פטריק פותח. יש אווירה טובה, וגם מתגנב איזה מתח קטן של סיוס או של פרידה או של הביקורת הקטנה שיוסי שומר לסוף. הכול נאמר בעדינות ובלי אגו כמעט, באמת ברוח טובה. המחוג הגדול נעמד על הספרה תשע, פטריק נאלץ להחביא את מבטו אל השעון, והוא גם מוותר על הליווי לדלת. חבל שיוסי אומר רק עכשיו, אבל זה חשוב שהוא אמר את זה לבסוף, כך אישר פטריק. ומחזן לקליניקה הוא מפזם שיר של אריק איינשטיין: "צער לך וצער לי, / על כך מעידות העיניים / בואי, אשה, ביום זה אווילי / לארוחת צעריים..." בתחנת האוטובוס יושבת אשה עם כיסוי ראש וילד, היא מוכרת לו, פתאום הוא קולט שזו נעמה. הוא ממשיך מאחורי התחנה לתחנה הבאה.

עודד בן דורי | כלים שבורים

פְּתֹאֹם שְׁבֵרֶת אֶת

כָּל הַכֵּלִים

הָעֵרְמָה הַגְּבוּהָה שְׁחִכְתָּהּ לִי

בְּכִיּוֹר הַשְּׂמֵאלִי

שֶׁהָיָה מְלֵא עַד עֶכְשָׁו

עֲמָצְמָה אֶת עֲצָמָה

לְמִילִיּוֹן חֲתִיכוֹת

נִיצוּצוֹת שֶׁל קִדְשָׁה

מַחֲכִים שְׂאֵלְקֵט

בֵּין הַקְּלָפוֹת

וְאֲנִי

אֲבוֹד עֲצוֹת שְׂכֵמוֹתֵי

מִנִּיחַ אוֹתְךָ

פְּרָצוֹף אִמָּא

כְּשֶׁדִמְעָתְךָ מְצוּיָה

וְצִנּוּרוֹת הַשֶּׁפַע שְׁלֶךְ

מִדְמָמִים

הַצֵּעַר הַחֲרָטָה

וְסִבּוֹן הַכֵּלִים

מְשֻׁמְשִׁים אֲצִלִי בְּעֶרְבוּבֵיָא

בְּעוֹלָם הַנְּמוּךְ

וְעֶכְשָׁו חוֹדְרֶת לְתוֹכִי

הַהֲבָנָה

שֶׁהַשְּׁבִירָה מְכוֹנֶת

עֲשֵׂי אוֹתִי כְּלִי

לְקַבְּלַת כָּל הַשֶּׁפַע הַזֶּה

אֲנִי מְבַקֵּשׁ

לֹא עַל עֲצָמֵי

תַּחֲלָה

עֲשֵׂי אוֹתִי כְּלִי שְׁבוֹר

בְּעוֹלָם שְׁלָם

בְּכִיּוֹר מְלֵא

סִירִים שֶׁל שַׁבָּת
בָּם מְנַחֵת הַנְּשִׁיקוֹת
הַרְטוּבוֹת שֶׁלָּךְ
שֶׁמַּעְבִּירוֹת אוֹתִי
מִן הָעוֹלָם

אפרת ביגמן | גורל

אתה ואני מתנגשים בסלון.
שתי ידיים. זוג או פּרָט?
מסך מבט בעינים
שומר את התריעים הקמוטים מחוץ לפריים -
אם לא אליה, לעזאזל.

*

כמה וכמה נסים ארעו לנו בבית הזה:
שנשארו נעלי הבית זמינות תמיד לנעילה,
סף סלון, מפתן דלת.
שהיתה ערמת הכבסים המלכלכים
מלבינה, נלבשת ושבה לערמתה,
שהיו הכלים אל הכיור מאליהם נערמים
מעשה שדים חוגגים בלילה.
הדבים עודם ישנים במטות,
בזמן שילדי אינם
מברשות השנים בינו לבין עצמן מפטפטות
חריקות הדלתות מהמהמות שירתן הכבדה,
שבכל אלה יש איש ויש אשה
יש בגדים ויש ברכה
יש גדש ויש גמיעה
יש דם ויש דמעה
ולשון של זהורית המלבינה בכל ערב
אחר חצות.

דרור מזרחי | לך שאינך בסדר שעדין לא הבשלת (*) (**)

יולי סוף יולי
הזמן נוגע בחצות

ביתי האחד לפני האחרון
מרכב מדממה מקרעי סתו שאני מדמה
ביתי מרכב מנמשיך הספורים דמויי התוים
המצטרפים לנגינתו הנפלאה הנערית
של שאונה הבוקע מדממתו

אוגוסט תחלת אוגוסט
והזמן נוגע בחצות

מאי (העשרים וחמשה בו)
ערב היום

בביתנו האחד לפני האחרון
מלאו לי בספק התרף האחרון ארבעים וארבע
ביתנו מרכב ומלחין
יום מנגינה נפלאה
על תו נמשיך

מאי (העשרים וחמשה בו)
ערב היום

(**)

מאי (הַעֲשׂוּרִים וְשְׁלוֹשָׁה בּו) זמן צְהָרִים.

בֵּיתֵנוּ הָאֶחָד לִפְנֵי הָאֶחָדוֹן
מִרְכָּב מֵהַפְּסִיפּוֹס הַמוֹחָשִׁי שֶׁל יְלָדֵינוּ
בֵּיתֵנוּ מִרְכָּב מֵאֵלֶּיָּהּ אוֹרֵי וְעִנּוֹת
וּמִצְטָרֵף לְשֵׂאוֹנֵךְ שֶׁבִקַּע מִנְעוּרֶיךָ
לְהַשְׁמִיעַ בְּאָזְנֵי בִקְרָר בִּקְרָר נְעִימָה בְּשִׁלְהָ וְעִסְסִית

מאי (הַעֲשׂוּרִים וְשְׁלוֹשָׁה בּו) מְלֵאוּ לָךְ אַרְבָּעִים
וְאֶהְבְּתִי אֶלֶיךָ כְּמֵאֵז
(*)

INTERNATIONAL DEPARTURE

(נובלה)

CHAPTER I (The arrival)

FLIGHT LY512, DESTINATION TEL AVIV,
COUNTER 91-93, DEP.TIME 11:10-
DELAYED 14:40

CHAPTER II (Meanwhile)

שָׁמַשׁ מְאִירָה אֶת עֲנַנֵּת הַלְבָד
אֲנִי מִשְׁקִיף עַל הַדִּלְפָּקִים הָאֲחֵרוֹנִים
שׁוֹתֶה קֶפֶה טְרַמִּינְלִי
בְּשִׁמְתַחְתִּי כָּל הַמְּלַת הָאֵל עַל

CHAPTER III (Check in)

הִיא שׁוֹאֵלֶת אוֹתִי שְׁאֵלוֹת קְשׁוֹת
אֲנִי מִשְׁקֵר וּמְסַפֵּר
לֶה אֶת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהִיא מְבַקֶּשֶׁת לִשְׁמַע
הִיא מְאֲמִינָה לִי

CHAPTER IV (Boarding)

הַשָּׂדֶה כְּלוֹ זָרוּעַ בְּמֵאֵן וּלְאֵן
יֵשׁ עוֹבְדֵי הַדֶּרֶךְ יֵשׁ אוֹבְדֵי
וְיֵשׁ עוֹד כְּבָרָה לְלֶכֶת עַד לְשַׁעַר אֲחֵרוֹן
בּוֹ יְבוֹאוּ אִישׁ אַחֲרֵי אִשָּׁה נוֹשְׂאֵי בְּשׂוֹרָה

*

עץ ששיבתו טובה עליו.
זה הכל.
ראיתי. רשמתי.
עוד יום חלף.

*

לעץ הזה עדין אין דבר מה של שלכת
כמו ליום הזה שעדין חסר דבר מה של מחר
אני חושב את הדברים בדרך הצבעונית של הטבע
שהיא בלה עכשו

נעמה שקד | שלושה אילנות

"איזהו שדה האילן? כל שלשה אילנות לבית סאה...
 אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, רואין אותן כאלו הם תאנים...
 היו עשרה, מעשרה ולמעלה, בין עושין בין שאינן עושין - חורשין
 כל בית סאה בשבילן...
 שלשה אילנות של שלשה אנשים - הרי אלו מצטרפין, וחורשין
 כל בית סאה בשבילן."
 (משנה, שביעית, פרק א)

*

שלושה אילנות שעומדין ועושין פרי - שכינה שרויה בנינה,
 שנאמר: ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו וגו' ונתתי משכני
 בתוככם (ויקרא כו ד, יא).
 עשרה אילנות ולמעלה, מנין אפילו חלקן עושין וחלקן אין עושין
 - שנאמר: עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכה מאשר (משלי ג יח)
 לפי שכל אותן אחרים מחזיקין בה - לפיכך שכינה בניניהם.

*

אלין אילנין הא חברותא אינון, דמשתדלי כחדא ויהבין איבין
 ופירין, ע"ד כתיב יתן פריו. מאי טעמא יתן, יעביד מיבעי ליה. אלא
 יתן, דאינון יהבין דא לדא ומקבלין דא מן דא. ובשעתא דאתצרפו
 וקיימין בחקלא ופרשי ענפיהון כדין אתמשכא רוחא (ריחא) דקיק
 בניניהו וטרפין דיליהון אתנטלי דא אל דא ואיביהון מהבהבין דא
 לקבל דא. ודא איהו כריח שדה אשר ברכו יי'. תא חזי, על תלת
 אילנין קיימא רקיעא, דאינון הוו קיימין וסמכין דיליה, כגונא דתלת
 עמודין לגבי פרסא דחופאה דתכלא ואיהי אתפרסא על רישיהו.
 זכאה חולקיהון, עליהו אתמר ונתתי משכני בתוככם, ההיא משיכו
 דחסד ורחמי דאתמשכא בניכו.
 כגונא דא עשרה אילנין עשרה ולמעלן הא אינון מנין. ובגין דא אית
 בהו חילא ותוקפא יתיר על זעירין מנייהו או אלין דאינון בלחודו.
 ועשרה אילנין דקיימין בחקלא דאשתתפו כחדא כדין אקרי גן ודאי.
 מאי טעמא גן, דמגנני דא לדא כדכתיב עזרנו ומגיננו.
 תו תא חזי, מאי כתיב: ועץ החיים בתוך הגן (בראשית ב ט) וכתיב
 עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג יח). עץ חיים היא, עץ החיים
 ודאי, דא אורייתא. כיון דכולהון אתקפו ואחידו בה בההיא אילנא

והיא אתקפא בהו, בגין דא שכינתא ביניהו. ואנן אילני דגנתא, דאתמר כי האדם עץ השדה, והא אוקמוה. אע"ג דלזמנין עבדינן פירין לזמנין לא עבדין, עכ"ד בעינן תדיר לעבדה ולשמרה, ורוא דא לשמור את דרך עץ החיים (בראשית ג כד).

תרגום:

אילנות אלו הרי חברותא הם, שמשתדלים יחד ונותנים פירות, על זה כתוב: 'יתן פִּרְיוֹ'. מה טעם 'יתן', יעשה היה צריך לומר? אלא 'יתן' – שהם נותנים זה לזה ומקבלים זה מזה. ובשעה שמצטרפים ועומדים בשדה ופורשים ענפיהם, אז נמשך רוח (ריח) דק ביניהם, ועליהם נישאים זה אל זה ופירותיהם מהבהבים זה לעומת זה. וזה הוא 'כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה'" (בראשית כז כז).

בוא וראה, על שלושה אילנות קיים הרקיע, שהם עמודים וסומכים שלו, כעין שלושה עמודים ליריעת חופה של תכלת והיא פרושה על ראשיהם. אשרי חלקם, עליהם נאמר 'וְנִתְּתִי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם' (ויקרא כו יא) – אותה משיכת חסד ורחמים שנמשכת ביניכם.

כעין זה עשרה אילנות, עשרה ולמעלה, הרי הם מניין. ומפני כך יש בהם כוח ותוקף יתר על מעטים מהם או אלו שהם לבדם. ועשרה אילנות שעומדים בשדה ומשתתפים כאחד, אז נקרא 'גן' ודאי. מה טעם 'גן'? שמגינים זה על זה, כמו שכתוב 'עֲזָרְנוּ וּמְגִנָּנוּ' (תהלים לג כ).

עוד בוא וראה, מה כתוב: 'וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֵּן' (בראשית ב ט) וכתוב: 'עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ' (משלי ג יח). 'עץ חיים היא' – עץ החיים ודאי, זו תורה. כיון שכולם מחזיקים ואחוזים בה באותה עץ והיא מחזיקה בהם – מפני כך שכינה ביניהם. ואנו עצי הגן, שנאמר 'כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׂדֶה' (דברים כ יט), והרי ביארוה. אף על פי שלעתים אנו עושים פירות ולעתים לא עושים, עם כל זה אנו מבקשים תמיד לעבדה ולשמרה, וסוד זה: 'לְשָׁמֹר אֶת דְּרָךְ עֵץ הַחַיִּים' (בראשית ג כד).

*

שלושה אילנות שעומדים בשדה ופורשים ענפיהם, נמשך ביניהם רוח דק ועליהם נישאים, נגלים ונכסים הפירות, מהבהבים זה מול זה וזורחים.

על שלושה אילנות הרקיע עומד: שלושה עמודים וחופה של תכלת מתוחה על ראשם.

חורשה ועקבות, 30X40, 2012.

אבישר הר-שפי | אל השמיטה וממנה

דווקא השביתה מן האדמה בשנת השבע, קוראת לנו – השמוטים ממנה גם בשש השנים, רחוקים ומרחפים מעליה – לשוב אליה. השנה השביעית קוראת לנו לבחון את היחס שבינינו לבין הארץ, שעל פי תורת הסוד מורחבת משמעותו ליחס שבינינו ובין המציאות בכללה.

נתחיל מבראשית. פרשת הבריאה מתארת את האדם כמצוי בברית עמוקה עם האדמה. האדם לא רק נברא ממנה, אלא אף תכליתו בה – לעובדה ולשומרה; וגם האדמה זקוקה לו – היא לא תימטר אלא כאשר יהיה אדם בארץ לעובדה. החיבור כאן בין האדם לאדמה הנו ראשוני ותמים, כילדים עירומים המשחקים בחול ולא יתבוששו.

אבל גם הנחש מתפתל בסיפור כבר למן הראשית התמימה; הנחש שמהותו הטלת האדם במציאות ההרמונית והשלמה, בתמימות הילדותית. הנחשיות הערומה אינה מקבלת שום דבר כפי שהוא, כמובן מאליו; היא מטילה ספק בכול ("אף כי אָמר אֱלֹהִים...") – ג, א). הנחש מטיל את ארסו בברית וחומר תמידית את האחר, הזר, את שאינו שלו ("וְהֵייתֶם פְּאֵלֵהִים...") – שם, ה). סיפור הבריאה מסתיים עם ניצחונו של הנחש בגירוש מגן העדן, שמסמן את קלקולה של הברית שבין האדם לאדמה, ובמשמעות הנרחבת – בין האדם למציאות בכללה: "אָרִיזָה הָאָדָמָה בְּעֵבֶרֶךָ, בְּעֵצְבוֹן תֵּאֱכָלֶנָּה... וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ" (שם, יז-יח). הברית שבין האדם לאדמה, בין האיש לאשה, בינם לבין חיות השדה – הופרה; והקשרים מתמלאים מעתה באיבה וברדיפה, בתלות ובשליטה, בעיצובן ובזיעה. האדמה מסתגרת, לא נותנת, טעם הפרות מתקלקל, היופי, הריח, "עַד שׁוֹבֵבךָ אֶל הָאָדָמָה, כִּי מִמֶּנָּה לְקַחְתָּ" (שם, יט) – הנחמה היחידה.

אם בשמיטה עסקינן, ניתן לומר בפשטות שהשמיטה מהווה את תיקונה של הברית, את החזרה לקשר טהור וחף מאינטרסים ומניצול עם האדמה ועם העולם.

אך האם אכן אלו – התמימות והעורמה, החיים והדעת – זהים לטוב ולרע? והרי כבר נאמר "וְעֲרוּמִים יִכְתְּרוּ דָעַת" (משלי יד, יח), ועל התורה נאמר "אֲנִי חֲכָמָה, שְׁכַנְתִּי עִרְמָה" (שם ח, יב). הפתי חסר הערמומיות, המאמין לכל דבר, אינו מוצג באור חיובי במיוחד במשלי, ותכליתה של החכמה/תורה הנו "לִתֵּת לַפְתָּאִים עִרְמָה"

(שם א, ד). והלא גם דברי הנחש "אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים" מזכירים שקלא וטריא קלאסית, כולל הטון, ואולי הנחש הוא אבי אבות השיח התלמודי.

אם נעמיק עוד, נדמה שהנחש מצא אחיזה עמוקה דווקא בהווייתו של האדם, משום שהאדם אינו רק ברוא אדמה אלא גם נפוח נשמת אלוהים – ודווקא בה מוצא הנחש אחיזה.

לעומת יחסי הגומלין ההדוקים והמעגל השלם שנוצר בין האדם לאדמה, מצדה של הנשמה האלוהית יישאר האדם חסר תמיד, חפץ להשיל את גבולותיו, את קרקועו לאותה אדמה, להיות כאלוהים. אך הוא אינו יכול, וכאן מוצא אחיזה פיתויו של הנחש, "וְהִיָּיתֶם כְּאֱלֹהִים", כמענה לאיווי זה. בהקשר זה נזכיר גם את הגמרא בבכורות (ח, ע"ב), המציינת את דמיונו של הנחש לאדם, בהיותו החיה היחידה העוסקת בתשמיש להנאתה גרידא, גם כאשר איננו קשור לפרייה ורבייה.

התמימות והדעת מהווים, אם כך, שני קטבים ביחסינו אל העולם בכללו, והשאלה היכן כאן מונחת הברית איננה פשוטה; אך נדמה כי לא ניתן לראות את היחס הראשוני והתמים עם האדמה והעולם, שאותו מייצגת השמיטה, כחזרה בתשובה או כשיבה לגן העדן, ואת שאר חיינו כרע הכרחי.

וזה החכם אין לו שום התמנות כלל

ביטוי מחודד לשני קטבים אלה מצוי בסיפורו של ר' נחמן, "מעשה מחכם ותם". התם בסיפור, הנקי מן הנחשיות, שמתנהג "ללא שום עורמה ומרמה", מוצג לכאורה כשומר הברית, כמי שמונח בשלמות על מקומו בלא להזנות את עיניו ימין ושמאל. בלחם ובמים שלו הוא מוצא את כל הטעמים שבעולם, ואף בעבודתו: "כשהיה גומר המנעל ומן הסתם היה לו שלש קצוות, כי לא היה יכול האמנות בשלמות כנ"ל, היה לוקח המנעל בידו והיה משבח אותו מאד, והיה מתענג מאד ממנו והיה אומר: אשתי כמה יפה ונפלא המנעל הזה! כמה מתוק המנעל הזה! כמה מנעל של דבש וצוקיר המנעל הזה! והיתה שואלת אותו: אם כן מפני מה שאָרְי רצענים נוטלים שלשה זהובים בעד זוג מנעלים, ואתה לוקח רק חצי טאלער (הינו זהוב וחצי)? השיב לה: מה לי בזה? זה מעשה שלו, וזה מעשה שלי, ועוד: למה לנו לדבר מאחרים? ... והיה רק מלא שמחה וחדון תמיד". בהמשך הופך התם למושל מדינה: "ואף על פי כן לא השתמש כלל בחכמתו, רק נהג בתמימותו כבראשונה והנהיג את המדינה בתמימות, באמת ובישר, ועָוְלה לא נמצא בו,

ועל הנהגת המדינה אין צריכין שכל גדול וחכמות, רק על פי הישר בתמימות. כשבאו לפניו שנים לדין, היה אומר: אתה זכאי ואתה חָיב, כפי תמימותו באמת, בלי שום ערמה ומרמה, וכן נהג הכל באמת".

הנחשיות, לעומת זאת, הטלת הספק והרדיפה המתמדת, יכולים בנקל להוציא את האדם מן הברית עם העולם ולהשליך אותו החוצה. כך קורה לחכם במעשה זה, המטיל ספק בכול, עד שלבסוף הוא מוצא את עצמו מושלך אל ה"חיצונים". התם זוכה בזכות יושרו ותמימותו לראות את המלך ולהידבק בו; והחכם, המטיל ספק בעצם קיומו של המלך, אכן אינו רואה אותו ומושלך מעל פניו. ואילו במעשה אחר של ר' נחמן, שגם גיבוריו הנם "שני בניס" ונדמה כי הוא חותר תחת "מעשה מחכם ותם", אנו שומעים באופן חריף שהתם הוא בעצם שוטה: "סיפר מעשה, שמלך אחד היו לו שני בניס. אחד היה חכם ואחד שוטה. ועשה את השוטה ממונה על האוצרות ולהחכם לא היה שום התמנות, רק ישב אצל המלך תמיד. והיה קשה להעולם מאד, שזה שאינו חכם יש לו כל ההתמנות והכל באים ונכנסים אצלו להכניס או להוציא מן האוצרות, וזה החכם אין לו שום התמנות כלל. והשיב להם המלך: וכי זה הוא מעלה מה שהוא לוקח אוצרות מוכנים ומחלקם להעולם? כי זה החכם יושב אצלי וחושב מחשבות ובא על עצות חדשות שאיני יכול לבוא עליהם, ועל ידי אלו העצות אני כובש מדינות שלא הייתי יודע מהם כלל, אשר מאלו המדינות נמשכים ובאים כל האוצרות שלי. אבל זה הממונה לוקח אוצרות מוכנים ומחלקם להעולם. על כן בודאי גדלה ושגבה מאד מעלת החכם על הממונה אף על פי שנראה שאין לו שום התמנות. כי ממנו נמשכים כל האוצרות כנוצר לעיל" (שיחות הר"ן, קל).

במעשה מחכם ותם ממונה התם למושל דווקא "מחמת שאינו יודע חכמות והמצאות", אך כאן אנו שומעים שמה שהמלך נזקק לו באמת (לא כלפי חוץ, להנהגת המדינה, אלא לעצמותה של המלכות), הן דווקא החוכמות וההמצאות.

באופן דומה מתרץ ר' נחמן באוזני חסידיו את קשריו ההדוקים עם המשכילים לפני מיתתו, וכאשר "תופסים" אותו חסידיו משחק שח עם המשכילים, הוא פונה אל המשכילים, ובעודו מצביע על חסידיו, אומר להם: "עמם אני מנהיג מדינות, ואתכם אני משחק שחמט". אמירה זו מובנת בחסידות ברסלב כמציינת את מעלת החסידים ומבטלת את חשיבות הקשר עם המשכילים; אך אם נדייק בדבריו של ר' נחמן על רקע משל שני הבנים, ניווכח כי האמירה

כאן אחרת.

גם בסיפור "מעשה ממלך עניו" של ר' נחמן, דווקא החכם הוא הנשלח להביא את דיוקנו של המלך, ורק אליו הוא מתגלה בהופעתו הטמירה, כ"אין". מעניין כי לעומת התם, המנהיג את המדינה "בלי שום עולה ומרמה", מדינתו של המלך העניו מלאה בעוולות ובמרמה, ללא תמימות כלל.

מתקבל, אם כך, כי התמימות מולידה הנהגה של צדק, אמת ויושר ורואה את פני המלך המתגלות כלפי חוץ, את המלך בבחינתו כ"יש"; אך פניו הנעלמות, האין-סופיות, חתומות בפניה. אלה לא יתגלו אלא לחכם הערום, שאינו מסתפק ושמח ב"יש", אשר עניו מכוונות אל האין.

נדמה כי קונפליקט בלתי פתור זה מצוי גם ביחסו של ר' נחמן ללימוד החוכמה, כאשר מן הצד האחד אין מי שחש על בשרו את תהומותיה, ומן הצד השני אין מי שציווה להתרחק ממנה אל עבר הפשטות והתמימות יותר ממנו.

והאשה רצתה להיות סוס

פריזמה נוספת שדרכה ניתן להתבונן בנושא זה מצויה בשירתה של זלדה. בסוף שירה "בכי משונה" (שירי זלדה, עמ' 125) מתארת זלדה עולם חסר ברית:

"והברד רצה להיות טל / והטל רצה להיות שלג / והאש רצתה להיות זרם / והמים רצו להיות אבן / והאריה רצה להיות ראם / והראם רצה להיות תן / והאיש רצה להיות אשה / והאשה רצתה להיות סוס".

זהו תיאור של עולם המסובב בידי החיסרון, והרצון השולט בו הוא הרצון להיות לדבר-מה אחר, לצאת מן היש ולחמוד את מה שעתה הוא בגדר "אין". רצון זה מנוגד לחלוטין לעולם התמימות, שאינו מזנה את עניו אלא נטוע במקומו ומוצא בו (בקיים, ב"יש") את הטעמים כולם. בסופו של דבר, עולם המטמורפוזות בשירה של זלדה הורס חוקות שמים וארץ, והעולם חוזר לתוהו ובוהו:

"עד שעץ תפוחים לח / השתולל וצנח / נמאס לי לפרוח ונמאס לי לבלול / אינני רוצה שרשים / אינני רוצה ענפים / אינני רוצה לשד... חקוקת שמים וארץ כסא הר של צווחות".

נדמה כי בתיאור זה מיטיבה זלדה לתאר את העולם הפוסט-מודרני, כולל המצוקה העמוקה והצעקה העולה ממנו.

הר צווחות זה מנוגד לניגונו העליון של הכנר שעמו נפתח השיר. הצפרדע, שחטפה את כינורו של הנגן בעת שנרדם והצמיחה את הר הצווחות, מתוארת בידי זלדה בפתחת השיר כמי ש"ניגון היא

יודעת וגם תוים, / אך בקיומו של הים היא מפקקת / ...כי מימי הביצה למדוה חכמה". הצפרדע מתוארת אף כמי שאינה מכירה בשמים – בנביאים ובבני עליון. זלדה מצביעה על כך שעולם ללא מהויות, שבו כל מהות הופכת להבניה היכולה להשתנות בנקל, הנו עולם חסר עומק שאיננו בא במגע עם התהום ואף לא עם השמים. אמנם יש בו חופש בלתי מוגבל, אך ביטולה של הברית גורם בסופו של דבר לעולם להתכסות בהר של צווחות ולמאוס בקיומו.

(אם תורשה הערת ביניים אקטואלית, נדמה כי ניתן להבין על רקע תיאור זה את כוח המשיכה של הפונדמנטליזם האסלאמי כלפי בני המערב. ביטולן של המהויות והריקנות הפוסטמודרנית מביאות למאסה בקיום, המולידה תשוקה לפונדמנטליזם המהותני כאל סם חיים – הפונדמנטליזם שפירושו המילולי הנו שיבה למקורות.) מנגד לזלדה, אי אפשר שלא להיזכר בהקשר זה ביונה וולך, ממבשרות הפוסטמודרנה בשירה העברית, הרואה במטמורפוזה את כל הטוב:

"אדם הופך עצמו למשהו שצריך / מצב השראת העל המשנה רגש / מצב השראת העל המשנה ביולוגיה ממש / המזרים צבעים בתוככי עורקים ירוקים / ...המעביר סליחה וכל דבר טוב בצינורות / ...מצב בסיסי נתון רע שואף לרע לאפס / מצב טרנספורמטורי שואף לטוב לאינסוף"

(יונה וולך, מצבים טרנספורמטוריים).

ממקום עתיק יותר, ובחזרה לפרקי בראשית, ניתן להביא אף את דבריו של ר' יוסף ג'יקטיליה על הנחש: "והוא המניע את הגלגלים במאמר הבורא ית' והמהפך אותם ממזרח למערב ומצפון לדרום, ואלמלא הוא אין לשום בריה מכל העולם חיים שתחת גלגל הירח הזריעה והצמיחה ואין התעוררות לתולדות כל הנבראים" (ר' יוסף ג'יקטיליה, סוד הנחש).

אך גם אצל זלדה הדברים אינם כפשוטם, ובשיר אחר – "שיר ישן על גן-החיות" (שירי זלדה, עמ' 172) – היא מתארת את עולמן של החיות, המאופיינות בחיבור חזק אל הווייתן הפשוטה וכמצויות "בעיגול הזהוב / שאין בו סוד הפוכים / ...כי אשר טון טון /

ואשר אנפה אנפה / ואשר תן תן".

אך בשונה מן השיר הקודם, כאן היא מציבה לעומת החיות את רוחו של האדם, שדווקא באי-פשטותה נוגעת בשמים יותר מכל נשר שהגביה עוף. בתחילת השיר מביעה המשוררת את רצונה העז לחבור לפשטות הזוהרת של החיות, לחזור לקיום של "לעובדה ולשומרה"; אך בהמשך היא מבינה כי קיומן הפשוט של החיות,

הקיום הבוטח בקיים, שאינו מטיל ספקות, הנו קיום כלוא, "סגור... במצודתו" (שם), קיום שבדומה לבן הטיפש של המלך אין לו שבילים נסתרים אל דברים שאינם נראים לעין. שוב, אם כך, עולה כאן השאלה על הברית במלוא חריפותה.

נס הוויתור

נחזור אל השמיטה. בשמיטה אנו חוזרים אל הברית הראשונה עם האדמה, נחלצים מעולם התמורות ושבים לקשר הפשוט של "לעובדה ולשומרה". חל איסור גורף להתייחס לפרותיה באופן מסחרי, אלא רק באופן פרטי, אינטימי: "לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולא ישנה פירות מברייתן... דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי" (רמב"ם, משנה תורה, הלכות שמיטה ויובל, פ"ה). כך אנו מצווים על שמיטת כל אופני היחס שהבעלות, הניצול והשליטה רובצים לפתחם. השביעית יוצאת מחוץ לעולמן של התמורות, של הנחשיות: "קודש תהיה לכם (ויקרא כה, יב): תהיה – בהוויתה תהיה" (בבלי, סוכה מ, ע"ב). (אגב, ביובל מתחדדים הדברים אף יותר – אז שב כל אדם מכל סיבובי חייו אל אחוזתו שממנה יצא.)

משום כך הופכת השמיטה למסמן האולטימטיבי של הברית. שמירתה מצביעה על קיומה של הברית שבין העם לאלוהיו ובין העם לארצו, והפרתה – את הפרתן של בריתות אלה ואת סיבתה של הגלות: "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבִתֶּיךָ" (ויקרא כו, לד). בהקשר של מעשה בראשית, השמיטה מהווה חזרה אל ה"לעובדה ולשומרה" שבגן העדן, תוך ביטולה של הקללה "אָרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוּרָהּ בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה" (בראשית ג, יז). אותה קללה רובצת גם ביחס שבין המינים – הבעלות, הניצול והבושה שבאו בעטוי של הנחש, והקללה "וְהוּא יִמְשַׁל בָּךְ" (שם, טז) – ונדמה שגם כאן התנועה של השמיטה היא תנועה של חזרה אל האהבה התמימה: "עֵצִים מְעֵצְמֵי וּבְשָׂר מְבֹשְׂרֵי" (ב, כג).

בהקשר זה ראוי להביא מדבריו של הסוציולוג והפילוסוף הצרפתי פייר בורדייה. בורדייה רואה את העולם על כל שדותיו, כולל התרבותיים והרוחניים, כאולם סחר חליפין גדול, שבו ה"הון" בצורותיו השונות מועבר כל הזמן ואשר מנוהל באמצעות יחסים של שליטה וכוח. אך קיים צוהר יחיד שדרכו ניתן להיחלץ מעולם זה – האהבה: "הרי שזה סופה של הראייה הגברית, שהיא תמיד ראייה ציידית ומלחמתית של היחסים בין המינים. כתוצאה מכך,

זהו גם סופן של אסטרטגיות השליטה השואפות לקשור, לכבול, להכניע, להשפיל או לשעבד, על ידי כך שהן מעוררות דאגות, אי ודאויות, ציפיות, תסכולים, פגיעות, השפלות, ובכך הן מכניסות מחדש את הא-סימטריה של חילופים בלתי שיווניים... זהו [האהבה] עולם סגור ואוטרקי במלואו, המהווה מקום לסדרה ממושכת של נסים: נס אי האלימות, המתאפשר הודות לכינונם של יחסים המבוססים על הדדיות מלאה והמתירים את הוויתור ואת מסירת העצמי; נס ההכרה ההדדית שהודות לו, כפי שסרטר אומר, אנו יכולים להרגיש ש'קיומנו מוצדק', ממומש... נס הוויתור על האינטרס המאפשר יחסים שאינם עוד אינטרסנטיים אלא מבוססים על האושר שבהענקת אושר... כל אלה מאפיינים, המובאים עד עוצמתם הגדולה ביותר, של כלכלת החילופים הסמליים, שצורתם העילאית היא נתינת העצמי ונתינת הגוף, אובייקט קדוש, המודר מן הזרימה המסחרית".

מן הברית ואליה

אך האם הקונפליקט הנו בלתי פתיר? שנה של קודש, של תמימות ואהבה, ושש שנים של קללה?
 בזוהר על פרשת תצווה מסופר על ר' שמעון, הפוגש לפני ראש השנה בסבא העולה מן המדבר על מנת לחוג את ימי תשרי דווקא בעיר. כאשר שואל אותו ר' שמעון על סיבת ישיבתו במדבר, מתאר הסבא חבורה הלומדת תורה במדבר מתוך רצון להתמודד עם "בעל הבית" שלו – הנחש. הרווח מהתמודדות זו, על פי דברי הזקן, הוא כפול: דבר ראשון, זוהי פעולה מלחמתית – נטיעת אילנות התורה במדבר מכניעה את הנחש; ודבר שני, גם מבחינתה של התורה עצמה היא אינה יכולה להאיר ולהתיישב על הלב בהילמדה במרחב הסגור והמוגן של העיר, בבית המדרש, אלא דווקא במרחב ה"חוי", מתוך ההתמודדות עם הנחש. אך לקראת החודש השביעי, חודש תשרי, חוזר הזקן אל העיר, אל המרחב של הקדושה הטהורה והמוגנת, הן כדי להסתתר מן הנחש המתחזק בימים אלו, ימי הדין, והן על מנת לזכות להארה העליונה של הקדושה, הטמונה בימים אלו, והשייכת דווקא לעיר.

מצוירים כאן, אם כך, חיים דו-מרחביים לכתחילה, כאשר לכל מרחב יש הזמן שלו והעוצמה המיוחדת לו. קיים מרחב החתום בחותמו של כהן גדול, שמור ומוגן מכל נגיעה של זר, ולצדו עומד מרחב שבו צומחים עצי התורה והאישיות דווקא מתוך החיכוך

וההתמודדות עם מרחבי החוץ והתמורות.

מהו היחס בין שני המרחבים? נדמה כי בניגוד לתמונה הקוטבית, העולה מדבריו של ר' נחמן, בזהר אין מדובר בשני מרחבים הנבדלים באופן דיכוטומי זה מזה – אלא היציאה למדבר, למרחבי הנחש, נושאת עמה את מרחב הקדושה הטהורה, ולהפך. כך מתאר הזהר גם את היחס בין שני העצים בגן עדן, כאשר את פשט הציווי "מכל עץ הגן אכל תאכל" (בראשית ב, טז) מפרש הזהר כציווי לאכול אף מעץ הדעת. האיסור לאכול ממנו הוא רק כאשר האכילה היא ממנו לבדו, בלא עץ החיים – באופן זה הוא הופך לעץ המוות: "מאן דנטיל ליה בלחודוי מיית, דהא סמא דמותא נטיל (מי שנוטל ממנו לבדו, מת, שהרי סם המוות נטל)" (זהר א, לה ע"ב – לו ע"א); אך כאשר אוכל האדם קודם מעץ החיים, הוא לא רק רשאי אלא אף מצווה לאכול גם מעץ זה, וכך להכליל את הדעת והמוות בתמונת החיים. יותר מכך, דווקא ההרחקה המוחלטת של מקום זה וחוסר היכולת לכלול אותו גורמים לאדם לחטוא בו: "אמר רבי יצחק, בכל דיבר שקר [הנחש], בתחילה מה שאמר, שקר הוא, שכתוב: 'אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן', ולא כך, שהרי כתוב: 'מכל עץ הגן אכל תאכל', שהכל התיר [ה'] להם" (זהר א, לו ע"א מתורגם).

ר' יוסף ג'יקטיליה, בהמשך דבריו שהובאו לעיל, מתאר באופן דומה את החטא כהכנסתו של הנחש פנימה, לתוך מרחב הקדושה הטהורה. כאשר הוא בחוץ, דווקא הוא מחולל את התולדה והצמיחה, מגלגל, מעורר, מהפך, זורע, מצמיח ומביא חיים וחיות לעולם.

מכאן שגם מרחב הקדושה זקוק למדבר ולמרחב החוץ – ובהקשרה של השמיטה: לסחורה, לאחיזה, לתחרות – כדי לא להתאבן, כדי להתחדש תדיר. האדם מצווה בתחילה "לעובדה ולשומרה", אך ההתעוררות האחראית לזריעה ולצמיחה באה בעטיו של נחש. ויותר מכך: מצד מסוים, דווקא מתוך המרחב המתחכך בזרות ובתמורות ניתן לגעת במחוזות הגבוהים של הקדושה, כפי שבתורת האר"י נולדות הנשמות החדשות דווקא מתוך תהליך הבירור וההעלאה הנעשה במרחבים המעורבבים.

באופן זה מציבה התורה במצוות השמיטה והיובל, ואולי בתבנית

השביעונית ככלל (ולא לחינם מכנה הסבא בזוהר את חודש תשרי החודש השביעי, ובוודאי נכונים הדברים גם ביחס שבין השבת לחול), את שני המרחבים הכה שונים זה מזה בדגם של פנים וחוץ, מרכז ושוליים. זהו דגם המחייב נשיאה יחד של התמימות והחוכמה, המהותנות והמטמורפוזה, השמיטה והקניין, הברית והתמורה – כל אלה מזינים ומקיימים זה את זה.

בכך גם שונות המצוות החברתיות, ששיאן ביובל ובשמיטה, מן הכיוונים המרקסיסטיים שאליהם הן משויכות לעתים. נדמה כי ראייתם הנכונה היא כשנות עוגן, שנים של עיגון בברית, כך שהיציאה החוצה לא תהפוך לזנות – אלא תהיה מן הברית ואליה.

רבקה מרים | בין שמיטה להר סיני

בסיפור על גוליבר מתקיימת מלחמה בין שני שבטי גמדים, על השאלה אם מתחילים לאכול את הביצה מצדה החד או מצדה הכד. האמת היא, שכשם שיש חסד ודין, חוס וקור, הרי שתמיד – אם לא לפחד לדבר בהכללות – מתחלקים גם האנשים, באופן זה או אחר, לשני סוגים.

אחת מאותן החלוקות מבחינה בין האוחזים לשומטים. כל אדם אוחז ושומט לסירוגין. ההבדל ביניהם בא לידי ביטוי בצורך הפנימי ובתחושה הנלווית לכך. לדוגמה, אם מי מאלה המכונים כאן "אוחזים" ייתקף במצב רוח רע, הוא ינקה את הבית ויתאושש, בעוד שהאנשים המשתייכים ל"שומטים" ייתקפו במצב רוח רע מעצם הצורך לנקות את הבית.

ה"אוחזים" חוששים לבטל זמן, משום שעליהם "להספיק". אם וכאשר חלו, הם מטולטלים בדאגה איך יסתדרו העניינים בלעדיהם. נטל אדיר וקבוע של אשמה רובץ עליהם, מחשש שיעבירו, חלילה, את יומם בבטלה. הם אנשי היום, אנשי הפעולה, וכמו שאומרת רחל שפירא, הם הנושאים את אבק היומיום על השכם. על הצד שכנגד, על ה"שומטים", קל לי הרבה יותר לדבר, משום שזיכני המקום ועל המחנה שלהם אני נמנית.

כל מי שמכיר אותי מקרוב, יודע עד כמה אני אוהבת לרבוץ, ושהק' שבשמי אינה אלא כיסוי לצי', ושמי לאמיתו הוא רבצה מרים. מאז שאני זוכרת את עצמי העדפתי את המאוזן על המאונך. כוח הכובד הוא אחד הכוחות הקרובים אלי באופן אינטימי, פמיליארי. אני נמנית על עשרת הבטלנים. במסכת מגילה, דומתני, נקבע: "איזוהי עיר גדולה, זו שיש בה עשרה בטלנים". איני יודעת מיהם התשעה הנוספים שבירושלים, אבל מיהי אחת מהן, ברור לי בהחלט.

זכור לי גם סיפור שלא מדבר אמנם בעיר גדולה, אלא בקיבוץ נכבד וערכי, קיבוץ רביבים שבנגב – שם חיו וכתבו יחדיו זוג סופרים, יונת ואלכסנדר סנד. מישהו מבני הקיבוץ סיפר, שהוא זוכר איך בילדותו יונת ואלכסנדר סנד היו ישובים שעות על גבי שעות על כיסאות הנוח שלהם, לפני מה שנהגו לקרוא בזמנו בקיבוצים בשם "החדר", והילדים התבקשו שלא להתקרב אליהם אלא ללכת מסביב, מפני שהם עובדים. השניים לא ישבו אז עם עט ומחברת. ידיהם היו ריקות. הם, לכאורה, התבטלו. והם עבדו. ושוב, אם לצטט ממקורותינו, הרי שאפשר לשאול את הביטוי מהקשר אחר

במסכת סנהדרין: "זו היא עבודתם".

כשאני מדברת כאן על בטלה, איני מתכוונת בהכרח לחוסר מעש, אלא להתכנסות לתדר אחר, לקצב פנימי, לא תכליתי, להתקיימות מתוך מה שיכול להידמות כ"סתם". קריאת ספר באופן לא תכליתי יכולה אף היא להיקרא כך, בעיניי. יציאה, כך פתאום, לטיול אטי, שמטרתו אינה הכרת הסביבה או שמירה על הכושר; גירוד האוזן והתבוננות בתקרה, בהייה ממושכת בטלוויזיה – כן גם אלו.

אני, את כל כוח היצירה שלי קיבלתי מתוך השמיטה. דרכה למדת להיות קשובה, פקוחה, מתוכה אני פועלת וכותבת. ספרים הרבה עשיתי, שלא כעצתו של קהלת, ואת כולם דרכה הפקתי. השמיטה היא שלימדה אותי את האחיזה.

כשנשאלת השאלה מה עניין שמיטה אצל הר סיני, אצלי הקושיה אינה קיימת. הרי רק בכוח השמיטה מתאפשרת קבלת התורה. רק בשמיטה נמצא הוויתור הפותח את הדברים עד תומם, עד תומתם, עד למקום התום והתמימות וההתגלות.

רק מתוך השמיטה מתקבלת התורה, רק מתוכה נובעים האמונה והאמנות. ולא מדובר כאן, בהכרח, על שמיטה מתמידה וגורפת, כאותה שתיארתי אצל "האנשים השומטים". לפעמים מספיקה לכך גם שמיטונת קצרה, זמנית, ואפילו רגעית, חולפת, המתקיימת בין ה"אוחזים". אבל רק מתוך שמיטה, גדולה או קטנה יותר, ביכולתנו להיפקח אל מה שמעבר לנו.

אנשים שונים נולדים עם צרכים שונים. יש אנשים של הקיץ ואנשים של חלום. אבל כשם שילד לומד חשבון גם אם אינו מוכשר לכך, צריך כל ילד להיוודע גם לסוד הבטלה במהלך לימודיו. זה ערך גדול, בעל משמעות, שאמור לדעתי להיות חלק מתכנית הלימודים, אך רבים כל כך קמים עליו להכחידו. כשם שהשינה מהווה חלק חיוני בחיי האדם ובתפקודו, כך חיונית גם השמיטה בתוך החיים. השמיטה הכרחית – לאו דווקא כהכנה לפעילות, כי אם כמהות בפני עצמה. השינה נושאת בה את החלום ואת הנבואה, את הכוח האינסופי של התהום והתוהו; כאלה הן גם השמיטה והבטלה. גם אם קיים בהן סיכון, הרי שבכל דבר בעל משמעות בחיינו יש סיכון. לא צריך לחשוש מזה. נהפוך הוא.

נס הוויתור

נחזור אל השמיטה. בשמיטה אנו חוזרים אל הברית הראשונה עם האדמה, נחלצים מעולם התמורות ושבים לקשר הפשוט של "לעובדה ולשומרה". חל איסור גורף להתייחס לפרותיה באופן

מסחרי, אלא רק באופן פרטי, אינטימי: "לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולא ישנה פירות מבריינת... דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי" (רמב"ם, משנה תורה, הלכות שמיטה ויובל, פ"ה). כך אנו מצווים על שמיטת כל אופני היחס שהבעלות, הניצול והשליטה רובצים לפתחם. השביעית יוצאת מחוץ לעולמן של התמורות, של הנחשיות: "קודש תהיה לכם (ויקרא כה, יב): תהיה – בהוויתה תהיה" (בבלי, סוכה מ, ע"ב). (אגב, ביובל מתחדדים הדברים אף יותר – אז שב כל אדם מכל סיבובי חייו אל אחוזתו שממנה יצא).

משום כך הופכת השמיטה למסמן האולטימטיבי של הברית. שמירתה מצביעה על קיומה של הברית שבין העם לאלוהיו ובין העם לארצו, והפרתה – את הפרתן של בריתות אלה ואת סיבתה של הגלות: "אִז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבַת־תֶּיֶךָ" (ויקרא כו, לד). בהקשר של מעשה בראשית, השמיטה מהווה חזרה אל ה"לעובדה ולשומרה" שבגן העדן, תוך ביטולה של הקללה "אֲרֹנָה הָאֲדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ בְּעֵצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה" (בראשית ג, יז). אותה קללה רובצת גם ביחס שבין המינים – הבעלות, הניצול והבושה שבאו בעטיו של הנחש, והקללה "וְהָיָא יִמְשָׁל בָּךְ" (שם, טז) – ונדמה שגם כאן התנועה של השמיטה היא תנועה של חזרה אל האהבה התמימה: "עֵצֶם מְעַצְמֵי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרֵי" (ב, כג).

בהקשר זה ראוי להביא מדבריו של הסוציולוג והפילוסוף הצרפתי פייר בורדייה. בורדייה רואה את העולם על כל שדותיו, כולל התרבותיים והרוחניים, כאולם סחר חליפין גדול, שבו ה"הון" בצורתו השונות מועבר כל הזמן ואשר מנוהל באמצעות יחסים של שליטה וכוח. אך קיים צוהר יחיד שדרכו ניתן להיחלץ מעולם זה – האהבה: "הרי שזה סופה של הראייה הגברית, שהיא תמיד ראייה ציידית ומלחמתית של היחסים בין המינים. כתוצאה מכך, זהו גם סופן של אסטרטגיות השליטה השואפות לקשור, לכבול, להכניע, להשפיל או לשעבד, על ידי כך שהן מעוררות דאגות, אי ודאויות, ציפיות, תסכולים, פגיעות, השפלות, ובכך הן מכניסות מחדש את הא-סימטריה של חילופים בלתי שיווניים... זהו [האהבה] עולם סגור ואוטרכי במלואו, המהווה מקום לסדרה ממושכת של נסים: נס אי האלימות, המתאפשר הודות לכינונם של יחסים המבוססים על הדדיות מלאה והמתירים את הוויתור ואת מסירת העצמי; נס ההכרה ההדדית שהודות לו, כפי שסרטור אומר, אנו יכולים להרגיש ש'קיומנו מוצדק', ממומש... נס הוויתור על

האינטרס המאפשר יחסים שאינם עוד אינטרסנטיים אלא מבוססים על האושר שבהענקת אושר... כל אלה מאפיינים, המובאים עד עוצמתם הגדולה ביותר, של כלכלת החילופים הסמליים, שצורתם העילאית היא נתינת העצמי ונתינת הגוף, אובייקט קדוש, המודר מן הזרימה המסחרית".

מן הברית ואלוהיה

אך האם הקונפליקט הנו בלתי פתיר? שנה של קודש, של תמימות ואהבה, ושש שנים של קללה?

בזוהר על פרשת תצווה מסופר על ר' שמעון, הפוגש לפני ראש השנה בסבא העולה מן המדבר על מנת לחוג את ימי תשרי דווקא בעיר. כאשר שואל אותו ר' שמעון על סיבת ישיבתו במדבר, מתאר הסבא חבורה הלומדת תורה במדבר מתוך רצון להתמודד עם "בעל הבית" שלו – הנחש. הרווח מהתמודדות זו, על פי דברי הזקן, הוא כפול: דבר ראשון, זוהי פעולה מלחמתית – נטיעת אילנות התורה במדבר מכניעה את הנחש; ודבר שני, גם מבחינתה של התורה עצמה היא אינה יכולה להאיר ולהתיישב על הלב בהילמדה במרחב הסגור והמוגן של העיר, בבית המדרש, אלא דווקא במרחב ה"חוי", מתוך ההתמודדות עם הנחש. אך לקראת החודש השביעי, חודש תשרי, חוזר הזקן אל העיר, אל המרחב של הקדושה הטהורה והמוגנת, הן כדי להסתתר מן הנחש המתחזק בימים אלו, ימי הדין, והן על מנת לזכות להארה העליונה של הקדושה, הטמונה בימים אלו, והשייכת דווקא לעיר.

מצוירים כאן, אם כך, חיים דו-מרחביים לכתחילה, כאשר לכל מרחב יש הזמן שלו והעוצמה המיוחדת לו. קיים מרחב החתום בחותמו של כהן גדול, שמור ומוגן מכל נגיעה של זר, ולצדו עומד מרחב שבו צומחים עצי התורה והאישיות דווקא מתוך החיכוך וההתמודדות עם מרחבי החוץ והתמורות.

מהו היחס בין שני המרחבים? נדמה כי בניגוד לתמונה הקוטבית, העולה מדבריו של ר' נחמן, בזוהר אין מדובר בשני מרחבים הנבדלים באופן דיכוטומי זה מזה – אלא היציאה למדבר, למרחבי הנחש, נושאת עמה את מרחב הקדושה הטהורה, ולהפך. כך מתאר הזוהר גם את היחס בין שני העצים בגן עדן, כאשר את פשט הציווי "מכל עץ הגן אכל תאכל" (בראשית ב, טז) מפרש הזוהר כציווי לאכול אף מעץ הדעת. האיסור לאכול ממנו הוא רק כאשר האכילה היא ממנו לבדו, בלא עץ החיים – באופן זה הוא הופך לעץ המוות: "מאן דנטיל ליה בלחודוי מיית, דהא סמא דמותא

נטיל (מי שנוטל ממנו לבדו, מת, שהרי סם המוות נטל) (זוהר א, לה ע"ב – לו ע"א); אך כאשר אוכל האדם קודם מעץ החיים, הוא לא רק רשאי אלא אף מצווה לאכול גם מעץ זה, וכך להכליל את הדעת והמוות בתמונת החיים. יותר מכך, דווקא ההרחקה המוחלטת של מקום זה וחוסר היכולת לכלול אותו גורמים לאדם לחטוא בו: "אמר רבי יצחק, בכל דיבר שקר [הנחש], בתחילה מה שאמר, שקר הוא, שכתוב: 'אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן', ולא כך, שהרי כתוב: 'מכל עץ הגן אכל תאכל', שהכל התיר [ה'] להם" (זוהר א, לו ע"א מתורגם).

ר' יוסף ג'יקטיליה, בהמשך דבריו שהובאו לעיל, מתאר באופן דומה את החטא כהכנסתו של הנחש פנימה, לתוך מרחב הקדושה הטהורה. כאשר הוא בחוץ, דווקא הוא מחולל את התולדה והצמיחה, מגלגל, מעורר, מהפך, זורע, מצמיח ומביא חיים וחיות לעולם.

מכאן שגם מרחב הקדושה זקוק למדבר ולמרחב החוץ – ובהקשרה של השמיטה: לסחורה, לאחיזה, לתחרות – כדי לא להתאבן, כדי להתחדש תדיר. האדם מצווה בתחילה "לעובדה ולשומרה", אך ההתעוררות האחראית לזריעה ולצמיחה באה בעטיו של נחש. ויותר מכך: מצד מסוים, דווקא מתוך המרחב המתחכך בזרות ובתמורות ניתן לגעת במחוזות הגבוהים של הקדושה, כפי שבתורת האר"י נולדות הנשמות החדשות דווקא מתוך תהליך הבריור וההעלאה הנעשה במרחבים המעורבבים.

באופן זה מציבה התורה במצוות השמיטה והיובל, ואולי בתבנית השביעונית ככלל (ולא לחינם מכנה הסבא בזוהר את חודש תשרי החודש השביעי, ובוודאי נכונים הדברים גם ביחס שבין השבת לחול), את שני המרחבים הכה שונים זה מזה בדגם של פנים וחוץ, מרכז ושוליים. זהו דגם המחייב נשיאה יחד של התמימות והחוכמה, המהותנות והמטמורפוזה, השמיטה והקניין, הברית והתמורה – כל אלה מזינים ומקיימים זה את זה.

בכך גם שונות המצוות החברתיות, ששיאן ביובל ובשמיטה, מן הכיוונים המרקסיסטיים שאליהם הן משויכות לעתים. נדמה כי ראייתם הנכונה היא כשנות עוגן, שנים של עיגון בברית, כך שהציאה החוצה לא תהפוך לזנות – אלא תהיה מן הברית ואליה.

'מעלות', יציקת פליז וצבע תעשייתי, 15X207, 2012.

על האמנות המלווה:

חיפושנו אחר אמן שילווה את גיליון "השמיטה" ביצירתו התמקדו באמנות שיש לה קשר הדוק עם הארץ, האדמה, הטבע, ואשר תנכיה את השמיטה, קודם לכל תנועה רוחנית או נפשית, כמעשה פיזי. כמי שהיה בעברו רועה צאן במצפה עזוז בנגב ומדריך בחברה להגנת הטבע, אופק מבטא את אהבתו לטבע בציוריו ובפסליו, הן בבחירת הנושאים והן בשימוש בחומרי הגלם ליצירה. הדימויים בעבודותיו עוצמתיים ולקוחים ברובם מן הטבע וממפגשו עם האנושי והאורבני ("הר ובית", "בית וברוש", "דרך קבע", פיסול נוף). קו נקי, מינימליסטי, מאפיין את העבודות ומזמין התבוננות שקטה ומעמיקה, מדיסטיבית, המחלצת מכל דימוי משמעות נוספת, סמלית. חיבורים סוריאליסטיים דקים, ולעתים מחויכים – כמו ברוש וסולם, דג עם גלגלים, ריקוד של אדם ושיח צבר – מחזקים את המטען הסימבולי ויוצרים אמירה על טיב המפגש בין הטבע לאדם. הבינאריות בדימוי, בצורה ובצבע מבטאת דיאלוגיות: אלה הם חומרים של חלום המעירים את הנפש ומהווים מערכת שיקופים הדדית בין הקמאי והפראי למלאכותי והמתורבת, ובין הסטטי לדינמי.

יונתן אופק, יליד ירושלים (1973), בנו של הצייר אברהם אופק ובוגר המחלקה לעיצוב קרמי בבצלאל ולימודי אמנות באוניברסיטת חיפה. אופק העמיד תערוכות יחיד רבות והשתתף בעשרות תערוכות קבוצתיות. חבר ב"חנינא" – מקום לאמנות עכשווית ומלמד פיסול. יצירתו זיכתה אותו בפרס קרן הכט ליוצרים צעירים (2004) ובמלגת קרן איש שלום לעידוד היצירה.